

בראשית - ספורנו

• [פרשת בראשית](#) • [פרשת נח](#) • [פרשת לך לך](#) • [פרשת וירא](#) • [פרשת חיי שרה](#) • [פרשת תולדות](#) • [פרשת ויצא](#) • [פרשת וישלח](#) • [פרשת וישב](#) • [פרשת מקץ](#) • [פרשת ויגש](#) • [פרשת ויחי](#)

פרשת בראשית

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#) [פרק-ה](#) [פרק-ו](#)

פרשת נח

[פרק-ז](#) [פרק-ח](#) [פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

פרשת לך לך

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#) [פרק-יד](#) [פרק-טו](#) [פרק-טז](#) [פרק-יז](#)

פרשת וירא

[פרק-יח](#) [פרק-יט](#) [פרק-כ](#) [פרק-כא](#) [פרק-כב](#)

פרשת חיי שרה

[פרק-כג](#) [פרק-כד](#) [פרק-כה](#)

פרשת תולדות

[פרק-כו](#) [פרק-כז](#) [פרק-כח](#)

פרשת ויצא

[פרק-כט](#) [פרק-ל](#) [פרק-לא](#) [פרק-לב](#)

פרשת וישלח

פרק-לג פרק-לד פרק-לה פרק-לו

פרשת וישב

פרק-לז פרק-לח פרק-לט פרק-מ

פרשת מקץ

פרק-מא פרק-מב פרק-מג פרק-מד

פרשת ויגש

פרק-מה פרק-מו פרק-מז

פרשת ויחי

פרק-מח פרק-מט פרק-נ

בראשית

פרשת

בראשית פרק-א

[א] בראשית. בתחלת הזמן והוא רגע ראשון בלתי מתחלק שלא היה זמן קודם לו: **ברא**. עשה אינו ישנו ובזה לא יפול זמן כלל: **אלהים**. הנה מלת אלוה תורה על נצחי ולזה על השדים שהם מתים כבני אדם כמו שהעידו רז"ל אמר לשדים

לא אלוה ואמר על האל ית' אלוה כי הוא הנצחי בהחלט כאמרו ויטוש אלוה עשהו. ויאמר עליו אלהים לשון רבים להורות שהוא צורת כל הצורות הנצחיות וזולתם כאמרו מלא כל הארץ כבודו כי אין לזולתו מציאות זולת הנאצל ממציאותו. ולא ימצא שום נמצא זולת מציאותו כאמרו ואתה מחיה את כלם. ועל צד התדמות יקרא כל נבדל מחומר אלהים ויקראו השופטים המומחים אלהים כאשר ישפטו בצלם אלהים. ולהורות על מעלת נצחיותו אשר ממנו נאצל נצחיות שאר הנבדלים נאמר שהוא אלהי האלהים: **את השמים**. הנה מלת שם תורה על מקום רחוק וכל סימן הרבים עם קדימת פתח מלעיל יורה על שנים שוים. ובכן מלת שמים תורה על עצם רחוק ביחס אלינו בשני מרחקים שוים מכל צד. וזה לא יקרה זולתי בגלגל סובב בתכלית העגול אמר אם כן שברא אותו העצם אשר הוא עתה רחוק ממנו מכל צד בשני מרחקים שוים והוא הגלגל. ולכן לא אמר ברא שמים כי לא יאמר כן מצד עצמו אלא ביחסו אל מקומנו. ואמר ואת הארץ המרכז הראוי לגלגל:

ב והארץ היתה תהו ובהו. ואותה הארץ הנבראת אז היתה דבר מורכב מחמר ראשון הנקרא תהו ומצורה ראשוני הנקראת בהו. כי אמנם לא היה נאות לחמר הראשון זולתי צורה אחת היא היתה ראשונה לכל צורות המורכבי בהכרח. ובזה התבאר שהחמר הראשון דבר מחודש. ונקרא החמר של אותו המורכב הראשון תהו להיותו מצד עצמו דבר כחיי בלבד בלתי נמצא בפעל כאמרו כי תהו המה כלומר בלתי נמצאים בפעל אבל בדמיון בלבד והצורה הנשואה באותו המורכב הראשון נקראת בהו. כי בו בתהו שאמר נמצאת בפעל. וקרא אבני בהו הנושא הבלתי עומד עם צורתו זמן נחשב כמו שקרה לנושא הצורה הראשונה שתכף לבש צורות יסודות מתחלפות: **וחשך**. הוא האויר החשוך הנאצל אז מהמורכב הראשון היה על פני תהום. על פני שני היסודות השפלים שנאצלו אז ג"כ מהמורכב הראשון והיו מקיפי זה את זה: **ורוח אלהים**. מניעי הגלגל שנקראו רוח כאמרו עושה מלאכיו רוחות: **מרחפת על פני המים**. הניעו אז את האויר החשוך על פני המים הסובבים אז את יסוד הארץ. ובכן היה שהחלק ממנו הסמוך לגלגל התלהב בתנועתו והוא האש היסודי והחלק ממנו הקרוב אל המים קנה אז איזה קור מן המים זולתי חלק מועט ממנו המתחמם במקרה בהתהפכות נצוצות מאורי האור:

ג יהי אור. הוא אור שבעת הימים שהיה לצורך המתהוים בלתי זרע והוא יהיה לעתיד כדרז"ל (פי בתרא דכתובות) שיהיה אז לצורך מה שעתידה להוציא גלוסקאות וכלי מילת שלא מכח הזרע:

ד וירא אלהים את האור כי טוב. והי' כן כי ראה אלהי' ובהר במציאותו מפני התכלית אשר הוא הטוב שכגללו המציאו בידיעתו הפועלת: **ויבדל אלהים בין האור ובין החשך**. אותם הימים ששמש בהם האור הראשון היו זמני אור וזמני חשך שלא בכח סבוב גלגל אלא ברצון אלהי שהבדיל בין זמן האור לזמן החשך:

ה ויקרא אלהים לאור יום. אע"פ שלא היה אז זמן האור והחשך מתנהג על אותו האופן שמתנהג אצלנו הזמן שאנו קוראים עתה בשם יום ובשם לילה: **ויהי ערב ויהי בקר**. אע"פ שהבדיל האור והחשך שיהיו משמשים בזמנים מתחלפים נבדלים בלתי סבוב גלגל הבדילי' בהדרגה באופן שהיה ביניהם זמן ערב בבא הלילה וזמן בקר בבא היום:

[ו] יהי רקיע בתוך המים. יהי טבע בתוך המים היסודיים כמו גלגל בתוכם סביב מבדיל בצורה קצתם מקצתם באופן שאיזה חלק עליון מן המים לצד האויר ישוב לטבע אידיי והנה בזה עלו בהכרח אל איזה גבול באויר היסודי וקבל האויר איזה עסוי בהכרח להיות מקום לחלק שנהפך לאיד והתפשט אל מקום רב הכמות ממקומו הראשון :

[ז] ויעש אלהים את הרקיע. ובהיות שכאשר סרו קצת המים היסודיים מתחת אותו החלק מהם שנהפך לטבע אידיי כמו שהי' באומרו יקוו המים מתחת השמים היה ראוי שירד אז החלק האידיי אל אותו המקום שסרו אותם המים משם ונעשה שאותו הרקיע המבדיל יהיה בו כח עוצר ומונע את החלק האידיי שלא ירד והוא המים אשר מעל לרקיע באופן שירד החלק האוירי המעוסה ונשאר האידיי במקומו הראשון. ולזה בהגיע שם האיד הלח יתעבה ויוליד הגשם והשלג והברד ובהתעבותם יכבדו וירדו כאומרו לקול תתו המון מים בשמים. רצונו באמרו השמים הרקיע המעבה את החלק האוירי כאמרו ויקרא אלהים לרקיע שמים ובהגיע שם האיד הקיטורי הנלהב יוליד רעם וברק כאמרו מעלה נשיאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה. ובהיות קצת היסוד המימי הכבד למעלי' מהאויר הקל אשר אצלנו נגד טבעם יורה על פעולת פועל רצוניי מכיון תכלית בלי ספק כאמרו ומעשי' ידיו מגיד הרקיע :

[ח] ויקרא אלהים לרקיע שמי'. מפני שפעולות השמימיים יגיעו לנו באמצעותו כאמרו ויתן אותם אלהי' ברקיע השמים להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה ולהבדיל וכו' : **ויהי כן.** נשאר קיים כן נגד טבעו :

[ט] יקוו המים. לא שיבשו כאשר חשבו רבים ואמרו שיובש חלק הארץ המגולה קרה בכח מערכות השמים. אבל צוה שיקוו אל מקום אחד ולא יעברוניהו ובכן גבהו מן הארץ ואינם נופלי' עליה כאשר יעיד החוש כאמרו וגבול שמת בל יעבורון בל ישובון לכסות הארץ :

[י] ויקרא אלהים ליבשה ארץ. קרא החלק בשם הכל כי אמנם זה החלק היה עקר המכוון מכלם כאמרו לשבת יצרה : **וירא אלהים כי טוב.** רצה כן בשביל התכלית שהוא טוב המכוון :

[יא] דשא. מיני עשבים למאכל בהמה כאמרו כי דשאו נאות מדבר : **עשב מזריע זרע.** למאכל אדם : **עץ פרי עושה פרי למינו.** כי המורכב משני מינין לא יוליד : **ויהי כן.** נתקיים כן בלתי שיקבל הפחות והיתר באופן שאם יקרה צמח מורכב משני מינים לא יוליד :

[יד] יהי מאורות ברקיע השמים. באותו הרקיע הנוצר ביום שני יהי ניצוץ המאורות ושם יתרבה ויתמזג לפעול בתחתונים כל האמור בפרשה כמו שנראה בחוש שיתרבה אור הניצוץ בעברו במים זכים.

[טו] להאיר על הארץ. שיבא עליה מאת המאורות אור ממוזג נאות ליושביה : **ויהי כן.** נתקיים כן אותו ההתמזגות המוכרח במצותו :

[יח] ולמשול ביום ובלילה. לחדש הויות בתחתוניי' והוצרכו אז עם האור הא' להויות בעלי חיים אשר הם יותר נכבדים מהצמחים : **להבדיל בין האור ובין**

החשך. להבדיל בתחתונים בזריחתם ובשקיעתם בין זמן האור שקראו יום ובין זמן החשך אשר קראו לילה כאמרו למעלה להבדיל בין היום ובין הלילה :

[כ] **יעופף על הארץ על פני רקיע השמים**. לנקות אויר הארץ ליושביה מאיזה לחות מותריי משולח מן הרקיע הנוצר ביום השני באמצעות הנצוץ הפועל בו :

[כא] **ויברא אלהים את התנינים**. שלא הספיק הכח המוליד המסודר במים להמציא התנינים הראשונים בלי זרע עד שברא אז כח מספיק לזה :

[כב] **ויברך אותם אלהים**. כי לא יושג התכלית בהם זולתו בהיותם רבים :

[כג] **תוצא הארץ נפש חיה**. החיוני נוספת על הצומחת : **ויהי כן**. ובלי תוספת וגרעון שאם יתחדש מורכב משני מינין לא יוליד :

[כד] **ויעש אלהים את חית הארץ למינה**. נתן לכל מין הסגולות והרגשות כפי הצריך למין :

[כו] **ויאמר אלהים נעשה**. נתן אז כח בפמליא שלו להשפיע את הצלם בנושא המוכן לו : **אדם**. מין ממיני נפש חיה שיצרתי ששמו אדם כאמרו ויהי האדם לנפש חיה נעשהו בצלמנו. שהוא עצם שכלי ונצחי ובזה פתח האל ית' פתח בתורתו לקנות ידיעה בעצמים הנבדלים בידיעת נפשנו : **כדמותנו**. בענין המעשיות שידמה במ קצת לפמליא של מעלה בצד מה שהם פועלים בידיעה ובהכרה. אמנם פעולתם היא בלתי בחיריית ובזה לא ידמה להם האדם. ובקצת ידמה האדם לאל ית' הפועל בבחירה. אמנם בחירת האל ית' היא לעולם לטוב ולא כן הבחירה האנושית. ועם זה הנה האלהית על אופן נכבד מאד יותר מן הבחירה האנושית. ולכן אמר כדמותנו כמו דמותנו לא כדמותנו האמיתי :

[כז] **בצלם אלהים**. הנה מלת אלהים על צד ההדמות תאמר על כל עצם שכלי בפעל שלם נבדל מחומר ובזה הוא נצחי בהכרח. ולכן תאמר על האל ית' ועל מלאכיו וכמו כן תאמר על השופטים ע"ש החלק השכלי הראוי בהם. אמנם בהיות כי השכל האנושי אע"פ שפעולת השכלתו הוא בלתי שום כלי חמרי ותתפשט על בלתי מוחש ועל קצת עתידות ולא יחלש בהרבותו פעולת השכלתו ולא בעת זקנת הגוף אבל יוסיף אומץ ומכל אלה התבאר שהוא נבדל מחמר בלי ספק כי אמנם הפך כל אלה יקרה לכחות הגוף החמריות מ"מ קודם שיתבונן כהיותו אז משולל מכל שלמות אשר הוכן לו לא יקרא אלהים אבל יקרא צלם אלהים בלבד עד שיקנה שלמות בפרט בחכמה אשר בה יקנה אהבת האל ויראתו כי אז יהיה עצם שכלי בפועל שלם נבדל מחומר ומזה יתחייב שיהיה נצחי וקיים גם אחרי מיתת הגוף. ובהיות בבחירת האדם לקנות זה השלמות בהשתדלו להתבונן בחכמה הנז' הנה התבאר שכאשר ימנע עצמו מזה ישאר כחו השכלי על חיותו משולל מכל שלמות בפעל שמו שהיה בתחלה ויעלה בתהו ויאבד כאמרו אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו ואת כל אלה הורה האל ית' בשתי מדות כאמרו בצלם אלהים :

[כח] **וכבשוה**. שתגינו בשכלכם ותמנעו את החיות שלא יכנסו בגבולכם ואתם תמשלו בהם : **ורדו**. במצודים וחרמים להכניסם לעבודתכם :

[כט] **הנה נתתי לכם**. למאכל אדם :

[ל] ולכל. חית הארץ. אבל לכל חית הארץ ולבהמה ולעוף נתתי את כל ירק עשב לאכלה. מיני העשב שאינם זורעים זרע:

[לא] את כל אשר עשה והנה מוב מאד. תכלית המציאות בכללו טוב מאד יותר מן התכליתיות הפרטיות המכוונות אליו: **יום הששי**. הראשון אשר בו היה ראשית לכל ששי אשר בו יכלו כל המעשים כדי לשבות בשבת כאמרו ועשית כל מלאכתך **יום השביעי** שבת:

בראשית פרק-ב

[א] ויכלו. בהשגת התכלית למציאות בכללו:

[ב] ויכל אלהים ביום השביעי. בתחלת היום השביעי שהוא הרגע בלתי מתחלק אשר הוא ראשית לזמן העתיד ואינו חלק ממנו כאמרם ז"ל נכנס בו כחוט השערה: **וישבות ביום השביעי**. כל אותו היום נבדל מששת הימים הראשונים בענין השביתה:

[ג] ויברך אלהים את יום השביעי. כל יום שביעי העתיד ברכו שיהיה יותר מוכן משאר הימים בנפש יתרה לאור באור החיים כאמרם כיון ששבת וי אבדה נפש יתרה:

[ד] אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. אלה הצמחים ובעלי חיים שאמרנו היו תולדות השמים והארץ בכח שנמצא בהם משעה שנבראו כי מאז נמצאו בהם כחות פועלות ומתפעלות להויות ההוות ונפסדות כאמרם את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה אמנם יצאו לפועל: **ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים**. ביום שסדר הנהגת הארץ ותולדותיה מן השמים על סדר מתמיד וזה אחר ששת ימי בראשית ואז נקרא ה' אלהים שבסדרו התמיד ההואם:

[ה] טרם יהיה בארץ. אמנם הטעם שבהבראם נמצאו בכח ולא בפועל באופן שכל שיח השדה עדיין לא היה בארץ וכן כל עשב השדה עדיין לא צמח: **כי לא המטיר**. באופן שלא היה החומר מוכן לזה בשלמות מחסרות מטר ועבודת הארץ:

[ו] ואד יעלה מן הארץ והשקה. וביום עשות כשסדרן על סדר מתמיד עלה אד מן הארץ שהיה טל לברכה שהרוה את הארץ והולידה והצמיחה בלתי מטר ועבודת אדמה:

[ז] וייצר ה' אלהים. אמנם להויות בעלי חיים לא הספיק זה אבל היתה יצירת היוצר ית' על אופנים מתחלפים וזה כי ליצירת האדם בירר עפר מן האדמה חלק נכבד ממנה: **ויפח באפיו נשמת חיים**. נפש חיונית מוכנת לקבל צלם אלהים

כאמרו ונשמת שדי תבינם. מ"מ ויהי האדם לנפש חיה. היה עכ"ז חיה בלבד
בלתי מדברת עד שנברא בצלם ודמות :

ח **אשר יצר**. אחר שיצרו באותו האופן הנכבד שהזכיר הניחו שם להיותו מקום
מוכן לקבלת צלם אלהי ולפעולותיו השכליות באויר ובמזונות :

ט **ויצמח**. מזונותיו שלא בצער : **נחמד למראה**. משמח ומרחיב הלב להכינו
לקבלת השפע השכלי כאמרו והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה' : **עץ הדעת**.
משיא לתת לב אל הטוב והרע ומזה והאדם ידע נתן לב עליה ומזה נקרא הקרוב
מודע כאמרו מודע לאישה שדרכו לתת לב לצרכי קרובו כאמרו ואח לצרה יולד :
טוב ורע. לבחור הערב אעפ"י שיזיק ולמאוס הבלתי ערב אעפ"י שיועיל :

י **ונהר יוצא מעדן**. בלתי צער גשמים ועבודת אדם :

יא **שם האחד פישון**. הודיע שבח הנהר המשקה את הגן הבלתי נודע לנו
בהודיעו הנהרות המסתעפים ממנו הנודעים אצלנו לשבח בגדלם וטוב מימיהם
וטוב פרים :

טו **לעבדה**. לעבוד את נשמת חיים כאמרו ויפח באפיו נשמת חיים : **ולשמרה**.
שלא תפסד בהתכת הליחות השרשי הנתך בחום הטבעי וזה כי אותם הפירות
הנכבדים היו מולידים תמיד תמורת מה שנתך בלתי עפוש :

טז **מכל עץ הגן**. כפי חלוף הזמנים במבטי הככבים כאמרו לחדשיו יבכר :

יז **ומעץ כו'**. אשר בתוך הגן קרוב לעץ החיים שהזכיר למעלה באמת ועץ
החיים בתוך הגן על דרך החיים והמות נתתי לפניך :

יח **לא טוב היות האדם לבדו**. לא יושג טוב התכלית המכוון בדמותו ובצלמו
אם יצטרך להתעסק הוא עצמו בצרכי חיו : **עזר כנגדו**. עזר שיהיה כמו שוה לו
בצלם ודמות כי זה הכרחי לו בידיעת צרכיו והמציאם במועד' ואמר כנגדו כי
הנכנס לכף נגד דבד אחר כשיהי' שוה לו בשקל יהי' נגדו בקו ישר אבל כשלא
יהיו שוים שני הנשקלי יהי' זה עולה וזה יורד ולא יהיו זה נגד זה בקו ישר ובוזה
האופן אמרו רז"ל שקול משה כנגד כל ישראל אמנם לא היה ראוי שיהי' העזר
שוה לו לגמרי כי אז לא היה ראוי שיעבוד וישרת אחד מהם לחבירו :

יט **ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה**. נתן להם שלמות צורה מרגשת
אשר לזה לא היה מספיק אז הכח השמימי בלתי כח זרעי שיעזרהו : **ויבא אל
האד'**. למען יכיר שהי' צריך לנמצא חדש מבלי אין בין בעלי חיים דבר נאות
לעבדו : **לראות מה יקרא לו**. כדי שיראה ויתבונן איזה שם ראוי לכל אי' מהם כפי
הפעולה המיוחדת לצורתו : **נפש חיה הוא שמו**. הנה שמו הורה על צורת הבעלי
חיים הנקרא בשם ההוא שהיא נפשו אשר בה הוא נמצא בפעל :

כא **ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם**. שלא יפחד ולא יצטער : **ויקח אחת
מצלעותיו**. מפני שכבר צבר עפרו ובחר מבחר כל הראוי להיות חומר לצורתו
החיונית לפיכך כאשר רצה לצור צורת הנקבה שהיא כמעט דומה אליו היה ראוי
לקחת קצת חומר והוא אחת מצלעותיו :

[כב] ויבן ה' אלהים את הצלע לאשה. להיות לה צורת האיש וסגלותיו ושתהיה נבדלת ממנו בכלים גשמיים בלבד אשר בס יהיה הבדל ביניהם באפשרות השלמות ברב ובמעט:

[כג] זאת. הנקכה הזאת: הפעם בפעם הזאת היא עצם מעצמי ובשר מבשרי. שלא תהי' כן כל נקבת האדם לעתיד: לזאת. לכל נקבת האדם לעתיד: יקרא אשה. אע"פ שלא תהיה חלק איש: כי מאיש לוקחה זאת. הראשונה לכלן:

[כד] על כן. מאחר שבזאת הראשונה כיון האל ית' שתהיה דומה לאיש כפי האפשר עד שיצר אותה מגויתו: יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו. ראוי שישתדל האדם לישא אשה הוגנת לו וראוי לידבק בו גם שיצטרך לעזוב את אביו ואת אמו כי לא יהיה דבוק אמת'י בבלתי דומים אבל יהיה בדומים בלבד כי אז יכוננו לדעת אחד: והיו לבשר אחד. מכוין בכל הפעולות להשיג השלמות המכוון ביצירת האדם כאלו שניהם נמצא אחד בלבד:

[כה] ערומים ולא יתבוששו. כי אז היו כל פעולותיהם וכל איבריהם לעשות רצון קונם בלבד לא להשיג תענוגות נפסדות כלל באופן שהית' פעולת הזיווג אצלם כפעולת האכילה והשתיה המספקת ובכך היה ענין איברים ההם אצלם כמו ענין הפה והפנים והידיים אצלנו:

בראשית פרק-ג

[א] והנחש. הוא שטן הוא יצר הרע רב החזק עם מעוט היותו נראה. כי אמנם יקרא הדבר בשם איזה דומה לו כמו שנקרא המלך אריה כאמרו עלה אריה מסכבו ויקרא האויבים המזיקים נחשים צפעונים אשר אין להם לחש כאמרו הנני משלח בכם נחשים צפעונים וכו'. ועל זה הדרך קרא בזה המקום את היצר הרע המחטיא נחש בהיותו דומה לנחש אשר תועלתו במציאות מעט מאד ונוקו רב עם מעוט הראותו. וכבר אמרו ז"ל שהיה סמאל רוכב עליו והוא שהכח המתאווה המחטיא יעשה זה באמצעו' הכח המדמי' המוכיל אליו דמיוני התענוגים החומרניים המטים מדרך השלמות המכוון מאת האל ית' כי אמנם הכח המתאו' עם דמיוני התענוגים המובילים אליו הם מצוים לכחות הגשמיו' הפועלו' ומחטיאים כונת ורצון האל ית' כשלא יתקומם עליהם הכח השכלי וימחה בהם כאמרם ז"ל עינא ולבא סרסורי דחטאה אשר על זה הזהיר באמרו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם: היה ערום מכל חית השדה. כי הכח הדמיוני המוביל תמונות התענוגים אל הכח המתאווה היה חזק בהם יותר ממה שהיה בשאר ב"ח כאמרם כל הגדול מתבירו יצרו גדול ממנו. ראמר אל האשה. כי שכלה החלוש התעצל מהתבונן ולא התקומם על הדמיון הכוזב וצייר אז כחה המדמה כי אמנם אף כי אמר אלהים. שאף עפ"י שאמר אלהים לא תאכלו מעץ הדעת פן תמותון מכל מקום לא יתאמת זה. ובכך אמר שכשהנחש והוא הדמיון התחיל לשום ספק כזה הנה האשה בשכלה החלוש אמר' מכל עץ הגן נאכל ואין לנו צורך להכנס בסכנת אכיל' עץ שהאל ית' אמר לנו שבאכלנו ממנו נמות. אמנם

הדמיון התחזק ליחס קנאה ושקר ח'יו לאל ית' וצייר שאמר אותו הפרקי כדי שלא ישיגו בו התועלת להיות כאלהים ושלא יסבב מות כלל. ובכן אמר אל האשה :

[ד] לא מות תמותון כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם. לא אסר אותו הפרי מפני חשש מיתה כלל אלא מפני שהוא יודע שתשיגו באכילתו תוספת ידיע' וכה תהיו כאלהים שלמים במדע :

[ו] ותרא האשה כי טוב העץ למאכל. הכירה שהיה ערב למאכל בשביל טבע המקום ואוירו וריח הפרי : ונחמד העץ להשכיל. שכבר אמר האל ית' שהוא עץ הדעת : גם לאישה עמה. נפתה לבו לדבריה מפני שהיה אישה ובשביל היותו עמה :

[ז] ותפקחנה עיני שניהם. נתנו לב אל כל ערב ותענוג אע"פ שיזיק כי שימת לב וההשגחה כדבר תקרא פקיחת עין כאמרו אף על זה פקחת עיניך : וידעו כי ערומים הם. ידעו שראוי לכסות מקום הערוה בהיות מעתה רוב פעולתו מכוונת לתענוג מאוס ומזיק :

[ח] מתהלך בגן. אנה ואנה כפי התכלית המכוון כמו התהלך בארץ ויתהלכו מגוי אל גוי : לרוח היום. לרצון היום לעשות הדברים הנרצים באותו יום כמו שעשה בשאר ימי בראשית וכמו שעשה באותו יום קודם חטאם : ויתחבא. כאמרו ולא יראה בך ערות דבר :

[ט] איכה. שאינך נראה בגן כמאז שנחבאת עתה ולא עשית כן מקודם :

[י] ואירא. כמו שקרה לישראל אחר חטאם כאמרו וייראו מגשת אליו :

[יא] מי הגיז לך. ידיעת הטוב והרע. כי עירום אתה. שבשביל זה תהיה ראוי להתכסות :

[יב] היא. שנתת אותה לעזר ולהועיל : נתנה לי מן העץ. והיתה למכשול ובזה יחס אשמתו לקונו תמורת התשובה שהיתה ראויה לו כמו שעשה דוד באמרו אל נתן חטאתי :

[יג] מה זאת עשית. אמר זה לעורר גם אותה אל התשובה כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו :

[יד] ארור אתה מכל. ששיג תאוותיו וצרכיו בצער ובחסרון תענוג יותר מכל שאר בעלי חיים כאמרם ראית חיה ועוף שהם בני אומנות והם מתפרנסים שלא בצער. ופירש זה באמרו על גחונך תלך. שתשיג מזונותיך בצער כאמרם (קידושין פ' בתרא) שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי ואמרו כמה טרחות טרח אדם הראשון עד שלא אכל פת : ועפר תאכל. שלא תשיג את התענוג שהיה לך קודם החטא במאכל ובמשתה ובמשגל כמו שקרה לישראל בחטאם כאמרם (פרק בתרא דסוטה) הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח והמעשרות נטלו את שומן הדגן :

[טו] ואיבה אשית. שתהיה נמאסת בעיני הכח הדמיוני אפי' שלה כאמרם אשה חמת כו' וזה ידומה אצל הזכר והנקבה : ובין זרעך ובין זרעה. לא יהיה זה בין

אדם וחווה בלבד: **הוא ישופך ראש**. הכח הדמיוני ימעיט את התענוג בתחילת השגתו במה שידמי ויציייר יראת היזק באיכות התענוג וכמותו וסדרו: **ואתה תשופנו עקב**. כי המתאוה בהתגברו יוליד ההיזק בסוף התענוג:

[טז] הרבה ארבה עצבונך. דם הנדות הנקרא נדת דותה כי אמנם היא אז כל היום דוה: **והרונך**. הפך מה שהיה קודם החטא כאמרם בו ביום נבראו בו ביום שמשו בו ביום הוציאו תולדות וכזאת אמרו שתהיי לעתיד כאמר' עתיד' אשי שתלד בכל יום וזה כי אמנם ישראל יהיו לרצון לפני האל ית' כמו שהיה אדם הראשון קודם חטאו: **בעצב תלדי בנים**. תגדלי אותם בצער יותר משאר ב"ח. כי אמנם תאמר מלת לידה על הגידול כאמרו חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדי לעדרי אל בן ברזלי המחולתי:

[יז] כי שמעת לקול אשתך. ביחסה לאל ית' שקר וקנאה: **ותאכל מן העץ**. שמרית התחייבת מית' כמו שהית' ההתראה. הנה בשביל ששמעת וקבלת את סברתה לחשוב אל ה' תועה. ארורי האדמה שלא תוסיף תת כחה לך בלתי עבודה. ובשביל שמרית ועברת על מצותי:

[יט] ואל עפר תשוב. כמו שהעידותי בך כשצויתי ואמרתי ביום אכלך ממנו מות תמות שתהיה מוכן אל המות בסוף:

[כ] חוה. שצריכה לחיות ולגדל הבנים בחטאה: **כי היא היתה אם כל חי**. אע"פ שזה יקרה גם לשאר הנשים מכל מקום היא לבדה בזה השם כי היא היתה ראשוני לכלן:

[כא] ויעש כתנות עור. בלתי השתדלות אדם כענין לעתיד כאמרם (פרק בתרא דכתובות) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלסקאות וכלי מילת: **וילבישם**. שלא יגרשם ערומים פן בלבשם אחר כך בהשתדלותם יחשבו שהוסיפו מעלה:

[כב] כאחד ממנו לדעת טוב ורע. הוא יודע טוב ורע עם היותו בצלמנו ואם יהיה נצחי בזה הענין הנה ירדוף כל הימים אחר הערב וישליך אחרי גיוו כל השגה שכלית וכל מעשה טוב ולא ישיג האושר הרוחני המכוון מאת האל ית' בצלמו ודמותו:

[כג] וישלחהו. צוה שילך משם כמו למהר לשלחם מן הארץ: **האדמה אשר לוקח משם**. שיהיה המקום ההוא ואוירו נאות למזגו ומזונו וצרכיו יותר משאר חלקי האדמה:

[כד] ויגרש את האדם. שלא ישוב הוא וזרעו שם עוד: **וישכן**. אז קודם שיצאו לשמור את דרך עץ החיים שלא יפנו בצאתם אל דרך העץ ההוא ויאכלו ממנו:

ב **ויהי הבל רועה צאן**. שהיתה מלאכת חכמה יותר ממלאכת עבודת אדמה: **וקין היה עובד אדמה**. ובכן כל אחד מהם הביא מן הבא בידו: **אל הבל ואל מנחתו**. שהיה הבל המקריב רצוי ומנחתו גם כן רצויה שהיתה מן המין הראוי לרצון:

ה **ואל קין ואל מנחתו לא שעה**. לא שעה אל קין המקריב שהיה בלתי רצוי וגם כן אל מנחתו שהיתה בלתי ראויה לרצון: **ויחר**. בקנאתו לאחיו שהיה לרצון: **ויפלו פניו**. בבשת פנים כי האל הובישו מסברו ולא קכלו:

ו **ל**. מה חרה לך. למה קנאת באחיד כדואג על שקבלתי קרבנו ברצון הנה לא היה זה רצון פשוט או שלא כדין: **ולמה נפלו פניך**. כי כשיש לקלוקל איזו תקנה אין ראוי להצטער על מה שעבר אבל ראוי להשתדל להשיג תקון לעתיד:

ז **הלא אם תיטיב**. עצמך ותשתדל להיות גם אתה לרצון: **שאת**. רום המעלה וההתנשא רובץ לפניך ומוכן שיהיה לך. ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ. גם כן החטאת מוכן לפניך כי תוסיף על חטאתך פשע שכך דרכו של יצר הרע: **ואליך תשוּקתו**. כי תפנה אליו למלאות תאוותיו כאמרם ז"ל (סוכה פרק החליל) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום: **ואתה תמשל בו**. בידך להתקומם עליו בצלם אלהים כאמרם שם ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שני' ה' לא יעזבנו בידו:

ח **ויאמר קין אל הבל אחיו**. כי חרה לו ונפלו פניו בגלל אחיו: **ויהי בהיותם בשדה**. שלא בפני אביהם ואמם: **ויקם קין**. בלי מריבה קודמת אז כמו וארב לו וקם עליו:

ט **אי הבל אחיד**. באיזה מקום קברת אותו וזה אמר למען ישוב כי לא יחפוץ במות המת: **לא ידעתי**. חשב שהיתי השאלה מה היה לו מפני שלא דרש ה' להשיג נבואה או רצון כמו קודם לכן שחשב קין שלא ידע האל ית' בפרטי זולתי בדבקים בו:

יא **ארור אתה מן האדמה**. מקולל ומחוסר בטובת האדמה: **אשר פצתה את פיה**. שנשתמשת בה לכסות הריגת אחיד וכנגד זה לא תשתמש בה עוד כמו שנשתמשת קודם לכן לצרכי חייד ולא הוצרך לפרש ענש הרוצח כי הדין מבואר בטבע על כל מזיק שכאשר עשה כן יעשה לו:

יג **גדול עוני מנשוא**. אחר שראה שהאל ית' משגיח בפרטים בהחלט חשב שידע בלי ספק שאינו שב מחטאו בהיותו מתחרט אלא מפני העונש וזה אחר ההפצר שהעיד בו האל ית' לשוב בתשובה והוא מרה ובזה אמר שלא היתה לחטאו תקות תשובה מכפרת ומגינה על העונש שנענש עתה כענין שאול בדבר עמלק באמרו לשמואל חטאתי אחי' ההפצר וההתער' שהעירהו שמואל לשוב מחטאתו ושנענש כאמור וימאסך ממלך:

יד **והיה כל מוצאי יהרגני**. ויהיה העונש גדול מאד ממה שגזרת:

טו **כל הורג קין שבעתים יוקם**. אני אומר לכל מי שהוא מוכן להרוג קין שאני גוזר שתהיה הנקמה על חטאו שבעה פעמים פעמים כי המוכן להרוג יקרא הורג כאמרו ואפרים להוציא אל הורג בניו. ומלת שבעתים תורה שבע פעמים שתי פעמים כמו ונמצא ישלם שבעתים. גזר אם כן שעל זאת הרציחה שהיתה דם

אחיו ומחצית המין האנושי או שלישייתו תהי, הנקמה כרוצח שבע פעמים כפולים בזה האופן שיהי משך זמן ו' דורות: **נע ונד**. שהם חיים רעים כמו המות או יותר ממנו כאמרו אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך ובסוף יהדג בדור השביעי כמו שקרה לו על ידי למך כפי מה שבא בקבלה:

[כג] שמען קולי נשי למך. צועק עלי יגון: **אמרתני**. שאספר צעדי: **הרגתי לפצעי**. חבלתי בעצמי ממש שהיה ההרוג אבי, וילד לחבורתי. שהיתה החבורה בעצמי ממש במה שהיה ההורג בני:

[כד] ולמך שבעים ושבעה. שיהיה הצער שאצטער על זה כל ימי הרבה יותר מן הצער שהצטער קין על היותו נע ונד וזה כי הצטער למך כל ימיו שהרג את קין זקנו ותובל קין בנו כפי מה שבא בקבלה:

[כו] אז הוחל לקרא בשם ה'. אז התחילו צדיקי הדור לדרוש לרבים את שם ה' כענין ויקרא שם ה' אל עולם כי הוצרכו לסתור דעות עובדי כוכבים וגלולים שהתחילו
אז כדברי רז"ל:

בראשית פרק-ה

[א] ה' ספר תולדות אדם. זה ספור תולדות וקורות המין האנושי: **בדמות** אלהים עשה אותו. בעל בחירה לפיכך כשהכעיסו דורותיו לפני האל ית' נענשו:

[ג] ויולד בדמותו כצלמו. שהיה צדיק מן הראשונים כי גם הבל לא הקריב עד שקדמו קין:

[כב] ויתהלך חנוך את האלהים. התהלך בדרכיו להיטיב לזולתו בצדקה ותוכחת:

[כט] זה ינחמנו. התפלל שזה ינחמנו בהמציאו מנוחה ממעשיהם כי מלת נח תורה מנוחה כמו ונוח מאויביהם:

בראשית פרק-ו

[ג] לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר. אינו ראוי שלעולם יהיה מדון לפני ופתחון פה לחלוק ולומר שאעפ"י שהאדם ראוי לעונש רב במריו בשביל היותו בצלם ובדמות מ"מ ראוי גם כן לרחם עליו בשביל שגם כן הוא בשר מביא

לחטוא לא צלם ודמות בלבד : והיו ימיו. יהיה לו זמן לתשובה : מאה ועשרים שנה. שבין כך היה נח עושה התיבה ומוכיח אותם ומתרה במ כדברי רבותינו ז"ל :

[ד] הנפילים היו בארץ בימים ההם. שקבע להם האל ית' הזמן לתשובה. וגם אחרי כן. שלא שבו כלל :

[ה] כי רבה רעת האדם. לשעבר : וכל יצר מחשבות לבו. לעתיד שלא היו שומעים למוכיח ואין לקוות שישובו :

[ו] ויתעצב אל לבו. כי לא יחפוץ במות המת וההפך ישמח ה' במעשיו :

[ח] ונח מצא חן. להציל גם בניו ובנותיו לא מפני שהיה ראוי לכך אבל על צד חנינה זכהו האל ית' לזה כאמרו ושלת האנשים האלה בתוכם נח דניאל ואיוב חי ה' אם בניס ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו וזה כי לא למדו את דורם לדעת את ה' כאברהם משה ושמואל וזולתם כאמרם ז"ל עילם והם דניאל וחביריו זכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. וכן נח אף על פי שהוכיח על המעשים המקלקלים ענין המדינות לא הורה אותם לדעת האל ית' וללכת בדרכיו אף על פי שהוא היה צדיק תמים בעיון ובמעשה. כי אמנם צדיק המשלים עצמו בלבד הוא ראוי שימלט עצמו בלבד אבל המשלים גם את זולתו הוא ראוי שימלט גם את זולתו כי בזה יש תקוה שיחזירם בתשובה כאמרם ז"ל (ברכות פרק מי שמתו) אם ראית תלמיד חכם שסרח ביום אל תהרהר אחריו בלילה שודאי עשה תשובה :

בראשית

פרשת

חסלת

פרשת נח

[ט] אלה תולדות נח. עניניו וילדי ימיו : צדיק. כמעשה : תמים. במושכלות : בדורותיו. כפי דורותיו והם היו קצת דורו של מתושלח ושל למך ושלו והדורות שהולידו בני דורו בת"ר שנה : את האלהים התהלך נח. הלך בדרכיו להטיב לזולתו והוכיח בני דורו כדברי רבותינו ז"ל. וכן כתב עליו ברוס הכלדאי : **[י]** ויולד נח. מאז שהתחיל להוכיח בני דורו זכה לבנים :

[יב] והנה נשחתה. מעצמה כי בזולת ענש היתה בדרך השחתה בהשחתת דרכם המקלקלת התולדה ובגזל המקלקל המדינות כענין וטחני קמח :

[יג] קץ כל בשר. שקצבתי להם זמן ק"כ שנה : בא לפני. שקבעתי להם לתשובה : כי מלאה הארץ חמס מפניהם. שכלם גוזלים זה את זה הבעלים גוזלים את האריס בכח והאריס גוזל את הבעלים במרמה באופן שהארץ נותנת כל פירותיה לגזלנים : והנני משחיתם את הארץ. אשחיתם יחדיו עם הארץ שאשחית מזג הארץ והאוויר בנטית גלגל חמה שהטה ממשוה היום מן המבול ואילך כמו שפיר' הוא ית' במענהו לאיוב ולכן נמעטו שני חיי המין האנושי תכף אחר המבול כי

לא היו עוד המזגים והפירות על שלמותם הראשון. ולזה הותר למין האנושי
אכילת בעלי חיים אחר המבול:

יז עשה לך תיבת. בזמן הקצוב להם למען יראו וישובו:

יח בצדה תשים. בצד רחבה כי הוא יקרא צד ופאת האורך יקרא צלע:
תחתיים. המורגלי באניות. שנים ושלישים. דומים לתחתיים המורגלים:

יט ואני הנני מביא את המבול. אתה תשלים התיבה ואני תיכף אביא את
המבול והוא לשון מפלה והפסד כענין כל נבלה. אמר אני אביא את המפלה
וההפסד שאמרתי באמרי והנני משחיתם את הארץ:

כ והקמותי את בריתי. אחר המבול:

כא ואתה. עתה קח מכל מאכל. מאכלים שונים למינים שונים: כי אותך
ראיתי צדיק. לא ביתך לפיכך אתה וכל ביתך כי כשבילך בלבד אמלטם:

בראשית פרק-ז

ב הטהורה. שהיו אז כלם כשרים להקרבה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל וכמו כן
בסגלת מזונה על הפך ונטמתם במ:

ג ותלך התיבה. בדחיית התגבורת הבאה מלמטה:

ד וימח את כל היקום. של בעלי חיים לא עשבים וצמחים כמו שבאר באמרו
מאדם ועד בהמה עד רמש ועד עוף השמים: וימחו מן הארץ. שם ושאר ונין ונכד:

ה ויגברו כו' חמשים ומאת יום. מיום התחלת הגשם גברו עד תום חמשים
ומאת יום. מתחלת הגשם שהיה ביי' לחודש השני ושלמו ביי' לחודש השביעי
שהיו קי"ג יום ה' חדשים שלמים ואז נחה התיבה שלא היה שום תגבורת דוחה
כי אמנם מיום התחלת הגשם התחיל התגבורת מלמטה כאמרו נבקעו כל
מעיינות תהום רבה אמנם לא התחילה התיבה ללכת על פני המים עד שהיו המים
כ"כ גבוהים שהתיבה רמה מעל הארץ וכאשר שלמו ימי הגשם היה תגבורת
מלמטה בלבד נמשך עד מלאת קי"ג יום ואז בנוח התגבורת הדוחה את התיבה
נחה

בראשית פרק-ח

[ז] וישלח את העורב. לראות אם יבש האויר אחר שנראו ראשי ההרים באופן שיוכל העורב לסבלו: ויצא יצוא ושוב. שלא יכול לסבלו:

[ח] לראות הקלו. שאם הקלו תקנן בהרים ובמגדלים כמנהגה:

[ט] כי מים על פני כל הארץ. גם בראשי ההרים הנראים היה לחות רב באופן שגם שם לא מצאה מנוח לכף רגלה:

[יג] ויסר נח את מכסה התבה. חשב שכבר יבש לחות האויר המותריי: והנה חרבו פני האדמה. אבל לא יבשו באופן שיוכל לצאת:

[כא] את ריח הניחח. שהי' אז ראוי להקרבה: ויאמר ה' אל לבו. שלא גלה לנח ולבניו עד שקבלו מצותיו והקים ברית: כי יצר לב האדם רע. כי בהיות המזגים מכאן ואילך פחותים מאשר היו קודם המבול לא יאיר בהם הכח השכלי מנעוריה' כבראשונה באופן שיתקומם למתאוה המתגבר עליו מנעוריו:

[כב] עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו. לא ישבותו מלהתמיד על אותו האופן בלתי טבעי שהגבלתי להם אחר המבול. וזה שילך השמש על גלגל נוטה מקו משוה היום ובנטייתו תהיה סבת השתנות כל אלה הזמנים כי קודם המבול היה מהלך השמש תמיד בקו משוה היום ובזה היה אז תמיד עת האביב ובו היה תקון כללי ליסודות ולצמחים ולבעלי חיים ולאורך ימיהם. ואמר שיהיה זה כל ימי הארץ עד אשר יתקן האל יתברך את הקלקול שנעשה בה במבול כאמרו הארץ החדשה אשר אני עושה כי אז ישיב מהלך השמש אל קו משוה היום כמאז ויהיה תקון כללי ליסודות ולצמחים ולבעלי חיים ולאורך חייהם כמו שהיה קודם המבול כאמרו כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל וזה רצה באמרו מוצאי בקר וערב תרנין:

בראשית פרק-ט

[ד] אך בשר בנפשו. אך בשר של חי בעודו עם נפשו שהוא חי: דמו. וגם כן דמו שפירש בעודו חי: לא תאכלו. אבל פירש מן המת היה מותר לבני נח:

[ה] ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. אע"פ שלא אדרוש דם שאר ב"ח מידכם מ"מ אדרוש את דמכם בשביל נפשותיכם שהן חשובות אצלי יותר מנפשות כל שאר בעלי חיים. וזאת הדרישה תהיה על אופנים מתחלפים. שאם יזכה האדם הנה אז מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם להצילו: מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם. אם לא יזכה לזה שאצילהו ויהרגהו איש אחיו אדרוש את נפש ההרוג מיד אחיו ההורגו להפרע ממנו אבל לא מיד החיה:

ו **באדם דמו ישפך**. בב"ד של מטה: **כי בצלם אלהים**. וטעם היות דם האדם נדרש ולא אדרוש דם שאר בעלי חיים. כי בצלם אלהים עשה בצלם העצמים הנבדלים הנקראים אלהים עשה איזה מהם את האדם כי אמנם מאז שאמר האל ית' נעשה אדם נתן כח בעצמים הנבדלים או באחד מהם להשפיע כח שכלי על כל נושא מוכן והוא כל אחד מהמין האנושי ובהיות האדם בצלם אלהים אשר הוא נפשו האנושית אשר בה הוא חי משכיל ראוי שיהיה דמו ונפשו החיונית המשרתים לזה הצלם נחשבים ונדרשים מיד מאבדיהם יותר מחיי כל שאר בעלי חיים:

ז **ואתם פרו ורבו**. ואל תשפכו דם האדם:

ט **ואני הנני מקים את בריתי**. על זה התנאי שלא תשפכו דם נקי אני מקים את בריתי שלא לשחת עוד הארץ. אבל בשפיכת דם נקי תשחת הארץ כאמרו כי הדם הוא יחניף את הארץ. ולארץ לא יכופר וגו'. אבל על כל שאר העבירות ילקה החוטא ולא תשחת הארץ:

יא **ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ**. לא יהיה שום אופן מפלה והפסד שישחית את עצם הארץ:

יג **את קשתי נתתי בענן**. סדרתי שיהיה בטבע: **והיתה לאות ברית**. בהיות הקשת כפולה כי אמנם נלאו חכמי המחקר לתת טעם לסדר צבעי הקשת השנית אשר הוא על הפך סדר צבעי הקשת הראשונה המורגלת והיא תהיה אות לצדיקי הדור שדורם חייב כאמרם כלום נראתה הקשת מימך ויתפללו ויוכיחו וילמדו דעת את העם:

יד **בענני ענן**. כי לא תראה הקשת בזולת ענן עכור עב אחרי הזך והלח.

טז **וראיתיה לזכור ברית עולם**. אשגיח במסובב ממנה והוא תפלת הצדיקים ועמדם בפרץ למען אשיב חימה מהשחית כמו זוכר ברית עולם:

יז **ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית**. זאת הקשת השניה הוא אות הברית ועליך ועל כיוצא בך מוטל להתעורר בהראותה ולהעיר בני הדור לשוב להשכיל להיטיב:

יח **וחם הוא אבי כנען**. דומה בדרכיו לכנען המפורסם לרוע באופן שהיה אב לכנען באמת גם בהדמותו כענין אביך האמורי:

יט **שלשה אלה בני נח**. ועם היות בתוכם הרשע הנה בעבור היותם בני נח ברך האל ית' את כלם באמרו פרו ורבו ומלאו את הארץ ולכן ומאלה נפצה כל הארץ:

כ **ויחל נח**. התחיל בפעל בלתי נאות ולכן נמשכו מזה מעשים אשר לא יעשו כי אמנם מעט מן הקלקול בהתחלה יסבב הרבה ממנו בסוף כמו שיקרה בחכמו מהטעות בהתחלה. וזה בעצמו הורה באמרו ויחל העם לזנות:

כב **וירא חם אבי כנען את ערות אביו**. ראה בזיון שעשה לו כנען בנו והוא הסרוס כדברי קצתם ז"ל. וכתב ברוסי הכלדיי שסרסו על ידי כישוף. והוא ברשעו ראה ולא מיחה. כי אמנם הקלון יקרא ערוה כאמרו וערות מלכא לא

אריך לנא למחזי וכן ערות דבר יאמר על דבר מגונה: **ויגד לשני אחיו בחוץ**.
ששמח על פעולת בנו:

{כג} **ופניהם אחורנית**. גם בפעלת הכסוי שהיה קצת הכרח לפנות אליו לא פנו
שלא לראות ויהיה נוסף עליהם עצבון:

{כד} **בנו הקטן**. בני בנים הרי הם כבנים וכנען היה הקטן שבבני חם ואולי הקטן
שבבני בנים של נח אז ועם זה היה כדרכיו קטן בגוים בזוי מאד:

{כה} **עבד עבדים יהיה לאחיו**. כי היותו עבד לאחיו היה ראוי לו בטבע כיון
שהיה קטן במעלה ובזוי מכלם כאמרו ועבד אויל לחכם לב. לכן בחטאו הוסיף
שיהי' עבד עבדים:

{כו} **ויהי כנען**. זרעו. **עבד למו**. לאלהי שם ולזרע שם כאמרו ויהיו חוטבי עצים
ושואבי מים לעדה ולמזבח ה':

{כז} **באהלי שם**. בתי מדרשות בלעדי בית הבחירה: **עבד למו**. שנית לשם וליפת
גם קודם ימי המקדש:

{כט} **וימת**. קודם ענין הספור המכוון והוא התעוררות אברהם לקרוא בשם ה':

בראשית פרק-י

{ו} **ופוט וכנען**. לא הזכיר בני פוט כי היו כל בניו לגוי אחד נקרא על שמו כאמרו
פרס כוש ופוט אתם:

{ז} **ובני כוש סבא וחווילה**. שהיה כל אחד מהם לגוי מלבד הבנים שנקראו על
שמו כאמרו כוש וסבא תחתיד:

{ח} **וכוש ילד את נמרוד**. בתוך אותם שנקראו על שמו ילד איש פרטי מפורסם
לגבור:

{ט} **לפני ה'**. גבור מאד כענין עיר גדולה לאלהים: **ע' ל כן יאמר כנמרד גבור**
צייד. ולשמע גבורתו מלך כאמרו ותהי ראשית ממלכתו בבל. וזה להודיע שבימי
מלכותו קרה כשבאו האומות בארץ שנער שנעשתה המצאת העיר והמגדל כדי
שתתפשט מלכותו על כל המין האנושי באמצעות אל נכר כללי לכל המין אליו
גוים ידרושו כענין עצת ירבעם כאשר ירא דרישת המקדש:

{יא} **מן הארץ ההיא יצא אשור**. בלתי מסכים למלכות נמרוד או לעצתו הנבערה
כדברי רז"ל: **ויבן את נינוה**. ולכן זכה לבנות את כל אלה שאמרו אל פניו ישלם
לו:

[כא] ולשם יולד. נולד אדם דומה לו במעלה והוא עבר: **גם הוא אבי כל בני עבר.** אע"פ שהמחזיקים בדעות מציאות האל ויכלתו והשגחתו נקראו עברי' על שם עבר שהשתדל להבין ולהורות זה כאמרו ויגד לאברם העברי מ"מ גם הוא שם גם כן היה אבי ומלמד כל בני עבר כי אמנם המלמד ומורה יקרא אב כמו אבי כל תופש כנור ועוגב ומי אביהם. והתלמידים נקראו כנים כאמרו בני הנביאים:

[כה] פלג כי בימיו נפלגה הארץ. הודיע מעלת עבר שכוון ברוח הקודש מה שהיה עתיד אז להיות בימי בנו וקרא שם בנו פלג להודיע סבת קיצור שני חיי האדם מפלג והלאה כי אמנם סבת זה היה חטא בני הפלגה וענשם שקלקל מזגם מהשתנות הפתאומי מאויר לאויר:

בראשית פרק-יא

[ב] בנסעם מקדם. במנהג הרועים הנוסעים ממקום למקום למצא מרעה נאות:

[ג] הבה נלבנה לבנים. לבנות בתים וגדרות צאן וזאת היתה עצות פרטי ההמון בזה כאמרו ויאמרו איש אל רעהו:

[ד] ויאמרו הבה נבנה לנו עיר. זאת הית' עצת שרי הדור להמליך את נמרוד על כל המין האנושי: **ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם.** נעשה שם שתהיה כמגדל ויצא בכל המין האנושי שם גובה מקומה וגודל עירה באופן שתחשב אלהי האלהים אצל כל בני האדם ואליה ידרשו כלם. והכונה בזה היתה שהמלך על אותה העיר ימלוך על כל המין האנושי בהיות שם דרישת כלם:

[ה] וירד ה' לראות. הנה ל' הירידה לראות יאמר על האל ית' כשאין הענין אז ראוי לעונש אלא מפני הקלקול הנמשך אליו בסוף הענין כבן סורר ומורה שאמרו ירדה תורה לסוף דעתו. וכן היה ענין סדום שכתב בו ארדה נא ואראה. כי אמנם לא היה רשעם אז יותר משאר העו"ג כדי לענשם בעולם הזה זולתי בענין האכזריות נגד עניי עם שהיה נמשך ממנו קלקול גמור בסוף כאמרו הנה זה הי' עון סדום אחותך ויד עני ואביון לא החזיקה וכן היה עונש ישראל בהגלותם כאמרו אראה מה אחריתם:

[ו] הן עם אחד. כי אמנם הבטול המפר עצות ומניא מחשבות הוא המחלוקת הקורה אם לסבת הדתות ואם לסבת הלשונויות. והנה אלה היו עם אחד בענין הדת כי היו כלם מסכימים בדעת אנשי הצא"בה ועם זה היה כלם מסכימים בלשון: **וזה החלם לעשות.** וגם כן נמצאה לכלם עתה זאת ההתחלה שעשו בהסכמת כלם: **ועתה לא יבצר מהם.** אם כן אין מונע להם מהשלים כונתם ותהיה אותה עו"ג אשר יבחרו כללית לכל מין האדם ולא יפנה אחד מהם לדעת את הבורא ית' ולהבין כי יוצר הכל הוא. והפוך זה יקרה כשתהיה מחלוקת בענין האלהות כי כל אחד יחשוב שיש אלהי האלהים שכל האלוהות מסכימי לדעתו

ובו ישלם סדרם וסדר המציאו' כאמרו כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמו בגוים :

יא **ויולד בנים ובנות**. לא הזכיר בשום אחד מאלה העשרה דורות וימת כמו שהזכיר באותם עשרה דורות שמאדם ועד נח כי הם כלם מתו קודם שהיה ענין הספור המכוון אז והוא המבול. אבל אלו היו כלם חיים בזמן שהתחיל ענין הספור המכוון בזה והוא השתדלות אברהם אבינו יותר מכל צדיקי הדורו' שלפניו לקר' בשם ה' להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו. ולמשכם בעבותות אהבת חסד לעבדו שכם אחד :

לא **ללכת ארצה כנען**. שהיתה מוכנת אל גרם המעלות במושכלות והיתה רצויה מכל הארצות כאמרו ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה ולא הוזהק אוירה בגשם המבול כאויר כל שאר הארצות כאמרו ולא גשמה ביום זעם. וכבר אמרו חז"ל אוירה של ארץ ישדאל מחכים :

לב **וימת תרח בחרן**. ולא השתדל להשיג מה שכוונו להשיג בנסעם מאור כשדים ולא בא כלל אצל אברהם בהיותו בארץ כנען ובקראו שם בשם ה' עם כל גדולת שמו אז. והפך זה עשה לוט זמן מה ולכן זכה הוא וזרעו בחלק מה ממתנות אברהם ולא זכו לזה שאר צאצאי תרח הקרובים לאברהם כמוהו או יותר :

לד

לד

פרשת

בראשית פרק-יב

א **אל הארץ אשר אראך**. אל המקום מהארץ אשר אראך אותה במראות אלהים לפיכך עבר בארץ ולא נטע אהלו עד המקום שנראה אליו שם האל יתברך שאמרו ויעבור אברם בארץ עד מקו' שכם וירא אליו ה' ויאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת :

ב **והיה ברכה**. ברכת ה' היא שישמח ה' במעשיו כמו שאמרו רז"ל ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יהי רצון מלפניך שיגלו רחמיך על בניך. אמר אם כן היה לי ברכה במה שתתבונן ותקנה שלמות ותלמוד דעת את העם :

ה **ויצאו ללכת ארצה כנען**. שהיתה מפורסמת אצלם לארץ מוכנת להתבוננות ולעבודת האל ית' **ויבוא ארצה כנען**. לא כענין יציאת תרח ללכת ארצה כנען שלא בא אלא עד חרן:

ו **ויעבר אברם בארץ**. לא התעכב במקום ממנה עד שנראה אליו האל ית' כאשר יעדו באמרו אל הארץ אשר אראך:

ח **בית אל מים והעי מקדם**. בין שתי עיירות גדולות למען ירבו הבאים לשמוע בקראו בשם ה':

ט **הלוך ונסוע הנגבה**. כשנסע ממקום למקום כמנהג הרועים לא הלך למזרח ולא למערב שלא לנטות מאחת משתי העיירות שהתחילו קצתן להמשך אחריו:

י **לגור שם**. לא להשתקע:

יא **כאשר הקריב**. קרוב לעת הצורך פן תשכח: **לבוא מצרימה**. בית הועד היה לזימה כמו שני עליהם אשר בשר חמורים בשרם כו':

יב **והרגו אותי**. שלא יקוו שאסכים לתתך להם:

יג **למען ייטב לי**. למען כשתאמרי שאת אחותי יקוה כל אחד מהם שאשיאך לו ולא יחשוב שום אחד מהם להרגנו אבל ייטיב לי במהר ובמתן כמו שהיה המנהג אז שהיו מפתים את אבי האשה במהר וקרוביה במגדנות כדי שישכימו לתת אותה לתובע ולזה אמרה תורה מהור ימהרנה אם מאן ימאן אביה כסף ישקול ובין כך חשב לצאת משם:

יד **ויראו המצרים**. כלם נתנו עיניהם בה כאשר חשב אברהם:

טו **ויראו אותה שרי פרעה**. והם בטלו מחשבת ההמון: **ותקח האשה**.

טז **ולאברם היטיב**. שלא נמלכו ראשונה בו לפתותו כמו שהיה המנהג וזה כי חשבו שלא היה צורך לזה כלל מאחר שלקחה המלך לאשה ומאחר שאמרה שהיתה אחות אברהם בלבד וראויה להנשא לא היו נשואין טובים מאלו שהיו להנשא למלך לאשה כמו שהעיד באמרו ואקח אותה לי לאשה אבל לקחיה למלך ראשונה ואחר כך המלך הטיב בעבורה במהר ובמתן כמנהג: **צאן ובקר ועבדים**. רב כיד המלך:

יז **וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים**. את פרעה לבדו בגדולים: **ואת ביתו**. נתן נגעים גם בביתו אבל לא גדולים כשל פרעה וזה למען יראו שהצדקת לבדה נמלטת ויכירו שהכל היה בעבורה למען ישובו מרשעים:

יח **למה לא הגדת לי**. שגם אם היית חושד את ההמון לא היה לך לחשוד את המלך אשר במשפט יעמיד ארץ:

יט **למה אמרת אחתי היא**. אפי' אחר שהובאת לביתי: **ואקח אותה לי לאשה**. לא לפלגש וזה בלתי רשותך כי חשבתי שבהיותה אחותך ייטיב בעיניך להתחתן

בראשית פרק-יג

ב **ואברם כבד מאד במקנה.** והוצרך להתנהל לאטו אע"פ שהיה חפץ לשוב מהרה אל מקום המזבח להבין ולהורות כראשונה ולפיכך :

ג **וילך למסעיו.** שהם מסע הרועים הנוסעים ממקום למקום בכלות המרעה ממקום הראשון :

ו **ולא נשא אותם הארץ.** מרעה הארץ לא היה מספיק לשניהם לפיכך :

ז **ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט.** היתה ביניהם מריבה לראות מי נדחה מפני מי מן המרעה שימצאו : **והכנעני והפריזי אז יושב בארץ.** ולכן היה הריב בין שני אחים גרים מבאיש את ריחם בעיני התושבים כי בהיות מריבה בין האחים הגרים יחשבו אותם התושבים לאנשי ריב וישאו ק"ו בעצמם :

ח **ביני וביניך.** לעתיד כשיבחר אחד ממנו איזה מרעה : **אל נא תהי מריבה.** שירצה אותו גם חבירו : **ובין רועי ובין רועיך.** עתה בשבתנו פה :

ט **הלא כל הארץ לפניך.** כי אמנם אתה תבחר המקום שתרצה לפיכך **הפרד נא מעלי.** הפרד אתה אל הצד אשר תבחר ואני אסע אל הפכו : **אם השמאל.** אם תבחר לבקש מרעה אחד בצד שמאל : **ואימינה.** אני אבקשנו בצד ימין :

יא **ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן.** בחר כל אותו המקום שיוכל הוא לבדו ורועיו לבקש בו מרעה ולא יוכלו זה אברהם ורועיו שם : **ויסע לוט מקדם.** לא נסע לימין ולא לשמאל שהם צפון ודרום אבל נסע מן המזרח למערב להתרחק מאברהם שהיה מושבו במזרחה של ארץ ישראל קרוב לעי ששם עלו שבטים באי הארץ ראשונה בבואם מעבר הירדן מזרחה : **ויפרדו איש מעל אחיו.** לא במרעה לבד אבל גם בדירתם :

יב **אברם ישב בארץ כנען.** אע"פ שסדום וחברותיה הם מגבול הכנעני מ"מ יושבי הארץ לא היו כנענים אז אמר אם כן שאברם בחר לשבת באותו החלק מן הארץ שהיו יושבים בו בני כנען שלא היו כל כך רעים כאנשי סדום ולא קרב לגבול סדום כלל :

יד **אחרי הפרד לוט.** ולא אמר זה בהיות לוט עמו פן בכבודו יתימרו ויתגאו לוט ורועיו ויתאמצו לגזול :

טו **לך אתננה.** שגם בימיך תהיה בעיני התושבים נשיא אלהים ונשוא פנים :

יח **ויאהל אברם**. עשה וסדר אהלי מקנהו אנה ואנה : **ויבא וישב באלוני ממרא**.
והוא אחי"כ בא וקבע דירתו באלוני ממרא :

בראשית פרק-יד

א **ויהי בימי אמרפל מלך שנער**. שהיה מפורסם למלך גדול בדורו וגם אחרי
כן הנה בימיו קמו אריוך כדרלעומר ותדעל ונלחמו עם ברע וחבריו. ואחר כך :

ג **כל אלה**. אמרפל ושתי הכתות שנלחמו. חברו אל עמק השדים. ועשו פשרה
ומאז הה' מלכים הנלחצים במלחמה. עבדו את כדרלעומר. מפשרה שנעשו שם
י"ב שנה ואחי"כ מרדו :

ה **והמלכים אשר אתו**. אשר היו אתו בפשרת עמק השדים ובתוכם אמרפל :
ויכו את רפאים ואת הזוזים ואת האימים. שהיו כלם עבדים לה' מלכים ונלחמו
בעדם ובזה הודיע שהיו הה' מלכים גדולים והודיע גבורת הד' מלכים שנצחום
ומזה נודע גודל גבורת אברהם ותחבולות מלחמתו וחסדיו עם אחיו שמסר עצמו
להתגבר עליהם ולהושיע מחרב מפיהם את בן אחיו ואת רכושו ומשיניהם
השליך טרף יותר ממה שבקש בחמלת ה' עליו :

י **וינסו מלך סדום**. ובכך התבאר שלא בטח אברהם להעזר בס : **והנשאים**
הרה נסו. שלשת המלכים הנשאים :

יב **ויקחו את לוט בן אחי אברם**. התאמצו לשבות את לוט מפני שהיה בן אחי
אברם שידעו עשרו והיו מצפים שיפדהו אברם בהון רב :

יג **לאברם העבריי לא שידע הפליט שהיה אברהם קרוב ללוט רק ידע שהיה**
מחזיק בדיעות עבר כמוהו : והוא שוכן באלוני ממרא. לפיכך עלו עמו למלחמה
ענר אשכול וממרא כאמרו ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם :

יד **וירדוף עד דן**. במרוצה לבא עליהם פתאום :

טו **ויחלק עליהם**. לתחבולה כדי שיחשבו שקמו כל הסביבות עליהם כמו
שחשבו ארם באמרם כי שכר מלך ישראל עלינו : **לילה**. גם זה מתחבולות שלא
יראו היותם מעטים כמו שיעץ אחיתופל באמרו וארדפה אחרי דוד הלילה :
ויכס. מכה משיאה אותם לנוס : **וירדפם**. שתחלת נפילה ניסה :

טז **וגם את הנשים של לוט שהיה צריך לפדותן : ואת העם**. השבויים מבני סדום
ואת אלה בקש מלך סדום מאברהם באמרו תן לי הנפש :

יח **הוציא לחם ויין**. לשבי המלחמה העייפים : **והוא כהן**. ולו היה נאה לברך :

יט ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון. ראשונה ברכו ואחר כך אמר הנה בלעדי ברכתי אברם הוא ברוך לאל עליון כמו שאמר ואברכך: **קונה שמים וארץ**. השמים והארץ הם קנין לו לעשות בהם כרצונו כי אינו להם סבה טבעית כמו שחשבכו קצת בעלי המחקר אבל הוא פועל רצוני להם ופועל בהם כרצונו:

כ **וברוך אל עליון**. פועל זה שפעל להגביר אברהם על איוביו הוא ברכה לו יתי כי בו ישמח במעשיו באבוד רשעים ובעלוז צדיקים כענין שבחוחו כל האומים כי גבר עלינו חסדו:

כג **אם מחומו ועד שרוך נעל**. כל אם שבמקרא כשלא יבא אחריו פועל תנאי יהיה במקום מלת שלא אמר אי"כ הרימותי ידי שלא מחוט ועד שרוך נעל אוכל ליתן לך שאין בידי כלום ושלא אקח מכל אשר לך. וכן אם יראו את הארץ שלא יראו. אם אתם תבאו שלא תבאו. חי ה' אם יומת שלא יומת. חי ה' אשר עמדתי לפניו אם אקח שלא אקח וזולתם רבים:

כד **בלעדי**. אתה אמרת תן לי הנפש בלעדי תוכל לקחתו שאין אני מחזיק בו כלל: **רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים**. זה בלבד אקח מכל אשר לך ההוצאה שנעשתה באכילת הנערים ואקח גם כן חלק האנשים אשר הלכו אתי. אבל ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם ולא אתן אני להם חלק ולא אקח חלק בעדם אבל מעצמם יקחו כמו ראשים:

בראשית פרק-טו

א **אל תירא אברם**. אל תירא שינקמו הד' מלכים ממך: **שכרך**. לא די שלא התמעטו זכויותיך בשביל מה שהצלתיך אבל עם זה יש שכר לפעולתך זאת שגמלת חסד לאחריך וזולתו להציל גזולים מיד עושקים: **הרבה**. בעולם הזה: **מאד**. לחיי עולם כאמרם דכרים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא מהם גמילות חסדים:

ב **מה תתן לי**. בעוה"ז: **ערירי**. שאין לי בן ממלא מקומי בהנהגת ממוני כאמרו כתבו את האיש הזה ערירי כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד: **ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר**. שהוא עבד בלתי נודע בשמו אבל בשם עירו בלבד ואין ספק כי פעול' העבד בהנהגת הבית והממון שהן מיראה נבדלות הרבה מפעולות הבן בהנהגתם שהן מאהבה:

ג **בן ביתי יורש אותי**. אע"פ שתתן לי זרע בסוף כאשר אמרת לזרעך אתן את הארץ הזאת מכל מקום ישאר הבן אחרי קטן ובלתי מוכן להנהיג ממון ויהיה בן ביתי המנהיג. הוא היורש כמו שיקרה ברוב:

ד **לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך**. כי הבן יצלח בהנהגת הממון בחיך. כאמרו ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי:

ו **והאמין בה'**. בטח שיעשה מה שאמר בלי ספק אע"פ שהיה הדבר נמנע או רחוק אצל הטבע: **ויחשבה לו צדקה**. האל ית' חשב זה הבטחון בו לצדקה וזכות לאברהם ובזה הודיע שכשאמר אברהם אחר כך במה אדע כי אירשנה לא חזר בו מאמונתו כלל שאם היה כן לא היתה אמונתו נחשבת לצדקה כלל כאמרו ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה:

ז אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת. כדי שאתה בעצמך תקנה אותה בחזקה: **לרשתה**. כדי שהבנים יירשוה ממך בתורת ירושה שאין לה הפסק:

ח **במה אדע**. כי אולי יחטאו הבנים ולא יזכו לירש:

ט **קחה לי עגלה**. להיות ברית ולמען יהי דברי גזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרב כדבריה' ז"ל וכן באר משה רבינו באמרו לא בצדקתך כי ברשעת הגוים ה' מורישם ולמען הקים את הדבר אשר נשבע כו' אתה בא לרשת:

יג **ידוע תדע**. הודיע סבת אחור ירושת הבנים והיא כי לא שלם עון האמורי כי לא יצדק לגרש גוי מארצו עד שתתמלא סאתו. אמר אם כן ידוע תדע שאף על פי שאני נשבע לתת הארץ לבניך לא יהיה זה מיד כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם עד אותו הזמן שישלם בו עון האמורי ועם זה הגיד קורות השעבוד והענוי העתידיים אז לקצת דורות מזרעו בסבלותם כי אמנם זה לא קרה להם בדורות הצדיקים שכל זמן שהאחד מן השבטים קיים לא התחיל השעבוד אבל קרה כאשר העוו את דרכם כמו שהעיד הנביא באמרו וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי וכל זה הגיד למען ידע דור אחרון בקבלה כי דבר ה' הוא ולא ייחסו הדבר לזולתו כענין הנביא באמרו ואגיד לך מאז בטרם תבא השמעתך פן תאמר עצבי עשם:

יד **וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי**. כמו שאדין את בניך על רשעם בענוי ועבדות כמו כן אדין אותו הגוי של מצרים שישעבד בהם:

יז **ועלטה היה והנה תנור**. ר"ת בהיפך תוהו שהראה לו הגליות שדומין לתוהו:

בראשית פרק-טז

ב **הנה נא עצרני ה' מלדת**. אף על פי שאמר לתת לך זרע כאמרו לזרעך אתן את הארץ הזאת לא אמר שיהיה לך אותו הזרע ממני: **אולי אבנה ממנה**. אולי הקנאה תעורר הכח לפעולותיו: **לקול שרי**. נטה לבבו שיהיה דעתה אמתית לפיכך קבל דבריה לא להתענג במשגל האשה:

ה **חמסי עליך**. שהיה עליך לגעור בה אחרי שהיא אשתך מקילה אותי מפני שנתעברה ממך:

ו **שפחתך בידך**. שאינה משוחררת ממך: **ותענה שרי**. כדי שתכיר שהיא משועבדת ולא תבזה עוד את גברתה:

ז **ויכנצאה מלאך ה'**. מצא אותה מוכנת למדאות אלהים ובכן נראה לה: **על עין המים**. מתפללת כמו שבאר באמרו כי שמע ה' אל עניך: **על העין**. על אם הדרך וכשיש שני דרכים יקראו עינים ומקום התחלת השני דרכים יקרא פתח עיניך) והוא הנקרא אצל רבותינו זכרונם לברכה פרשת דרכים: **בדרך שור**. הוא חגר כמו שתרגם אונקלוס והיא עיד בגבול ארץ ישראל או חוצה לה כמו שאמדו ז"ל בגיטין הודיע כי היתה בדעתה לצאת אז מארץ ישדאל:

ח **אי מ, ה באת ואנה תלכי**. כלומר הביטי וראי מאיזה מקום נסעת כי היית במקום קדוש ובבית צדיקים והנך הולכת בח"ל אל מקום טמא ואנשי רשע: **אנכי בורחת**. איני הולכת אל מקום מכוון מאתי אלא יצאתי כדי לברוח:

ט **והתעני**. להורות לעתיד על דרך ירה ויור כי כן יסד המלך:

יב **פרא אדם**. פרא הוא חמור הבר אמר שיהיה חמור במזגו מצד האם המצרית כאמרו על המצרים אשר בשר חמורים בשרם ושיהיה חמור הבר בהיותו שוכן במדבר כאמרו ויגדל וישב כמדבר ושיהיה אדם מצד אביו כאמרם ז"ל שעשה ישמעאל תשובה:

יג **ותקרא שם ה'**. הנה קריאת שם ה' היא התפלה אשר בה שבחו של הקב"ה במחשבת המתפלל או בדבריו כאמרם ז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל כי בזה יכוין המתפלל לאל ית' כענין שויתי ה' לנגדי תמיד וכן קראתי שמך ה' וכן ושמואל בקוראי שמו וכן כי שם ה' אקרא. אמר א"כ שכאשר התפללה סדרה שבח האל ית' שדבר אליה באמרה אתה אל ראי. אתה אל של ראייה בכל מקום לא בביתו של אברהם בלבד כאמרם ז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה:

טו **שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל**. כי מצד שניהם היה ראוי לזה השם מצד אברהם שהתפלל עליו אחר כך ונאמר לו ולישמעאל שמעתיך ומצד הגר בדבר המלאך:

בראשית פרק-יז

א **וירא ה'**. המראה בכל מקום היא מדרגה למטה מן הנבואה ועל זה אמר ושמי ה' לא נודעתי להם: **אני אל שדי**. אני הוא שיש די במציאותי לפעולה המיוחדת לי והוא הבריאה שלא יפול בה נושא מתפעל ולכן לא יצטרך הבורא בפעלו שיהיה זולתו שום נמצא במציאות והפך זה יקרה לכל נמצא זולת הבורא

כי אמנם לא יפעל שום פועל זולתו אם לא נמצא איזה נושא מתפעל ממנו וכן לא יתפעל שום מתפעל אם לא ימצא איזה פועל שיפעול בו. ומזה יתחייב במופת ראייה מציאות הבורא ויחודו ושלמו' פעלו על כל פועל זולתו אצל כל מתבונן וכל זה הורה האל ית' לאבות. אמנם מופת סבה על הבריאה היוצא מן השם המיוחד לא הודיע עד משה רבינו כאמרו וארא וכו' ושמי ה' לא נודעתי להם: **התהלך**. בכל אשר תפנה שם: **לפני**. כמסתכל בי לדעת דרכי כפי האפשר אצלך כענין שויתי ה' לנגדי תמיד: **והיה תמים**. וקנה השלימות האפשר למין האנושי השכל וידוע אותי בידיעת דרכי ובהדמותך אלי כפי האפשר אצלך כי אמנם פעולת כל נמצא תורה על צורתו כאמרו הודיעני נא את דרכיך ואדעך וזה הוא השלמות האחרון למין האנושי והמכוון מאת האל ית' בבריאה כאמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו:

[ב] ואתנה בריתי ביני ובינך. ובאופן זה אקים בריתי אתך להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו כי תלמדם:

[ג] ויפל אברהם על פניו. לקבל עליו ולהודות לאל ית' על הברית שאמר:

[ד] אני הנה בריתי אתך. אני הנני עושה עתה מה שאמרת לי להקים הברית:

[ה] והיה שמך אברהם. מעכשיו: **כי אב המון גוים נתתיך**. כי ענין זה השם מתחיל היום שכבר נתתיך לאב המון גוים ולפיכך לא יקרא עוד שמך אברם כלל לעולם ולא כן היה בשם ישראל כי אמנם עקר ענין שם ישראל היה לעתיד לבא כמו שיתבאר במקומו:

[ט] אתה את בריתי תשמור. וכמו שאני הנה בריתי אתך. אתה שמור בריתי שאל"כ לא יקום הברית: **להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו**. ליחד שמי עליכם כמו שהוא מתיחד על כל הנצחיים כאמרו כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם כי אמנם הנפסדים באשר הם נפסדים אינם פעולתם בלתי אמצעי אמר א"כ שבהקמת הברית ושמירתו יהיו הוא וזרעו נצחיים באיש לפניו: **לאחוזת עולם**. והייתי לכם לאלהים שתוכלו לעשות רצוני בה ובזה אהיה לכם לאלהים שתהיו נצחיים באיש:

[יא] לאות ברית. זכרון תמידי ללכת בדרכיו בהיותו כחותם האדון בעבדו:

[יג] בבשרכם. בשר הוא כנוי לאבר התולדה בלשון הקודש כמו גדלי בשר (יחזקאל ט"ז) זב מבשרו או החתים בשרו מזובו וזולתם. וזה כי בהיות אות הברית בזה האבר המסבב נצחיות במין יורה על הנצחיות המכוון בברית ובהיותו אבר התולדה יורה האות אשר בו על המשך הברית על הבנים:

[טז] וברכתיה. בהריון ובלידה ובגדול הכן שלא בצער ואמר ששרה תהר תוליד ותגדל את בנה שלא בצער. כאמרם אשר פדה את אברהם שפדאו מצער גדול בנים:

[יז] הלבן מאה שנה יולד. אע"פ שאפשר שתתעבד האשה אחרי ימי בחרות. זון יקרה לה במשכב אדם בחור אבל לא במשכב אדם זקן: **הבת תשעים [שנה]** **תלד**. במשכב שום אדם אפילו בחור:

כב ויעל אלהים מעל אברהם. וההפך ויצא קין מלפני ה' :

כג בעצם **היום** **הזה** **שלא** **אחר** :

וירא

פרשת

בראשית פרק-יח

א וירא אליו ה' באלוני ממרא. כי שם נמול אברהם אז וכל ביתו נמולו אתו שם הופיע האל יתברך שכינתו לעמו בברית כמשפט לכל כורתי ברית כענין אתם נצבים וכו' לעברך בברית וכענין ויכרות לפני ה' ויעמוד כל העם בברית. ונראה לאברהם שהיה מוכן מכלם לאותה המראה וכן ענין ויפגשהו ה' שלא נראה שם לדבר עם משה אבל הופיע שכינתו לקבל ברית בנו כאמרו ביני וביניכם לדורותיכי ואולי בשביל זה נהגו להכין כסא בעת המילה ובמקומה :

ב וישא עיניו. התכוון להסתכל : **נצבים עליו**. פונים אליו כממתינים לדבר עמו בהיותו פנוי מן המראה הנכבדת כי הממתינים אצל אדם לדבר עמו יקראו נצבים עליו כמו להתאפק לכל הנצבים עליו וכמו וכל העם נצב עליך : **וירץ לקראתם**. בטרם יקרכו לדבר עמו : **מפתח האהל**. שהתחיל מן הפתח לרוץ לכבודם כי הזריזות לדבר יורה על חשיבותו בעיני המזדרז אליו כענין וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו : **וישתחו ארצה**. כי הי' תארם נורא כאמרו ומראהו כמראה מלאך אלהים נורא מאד וחשב אותם לשלוחי איזה מלך :

ג אל נא תעבור. אתה הראש בשליחות אל נא תמהר לעבור כמנהג כל שליח הממהר להשיב שולחו דבר :

ד כן תעשה. ולא תאחר אותנו יותר מזה ולכך רץ ואמר מהרי :

ט איה שרה. כי כונת השליחות הית' לבשר את שרה שתשמח ותודה כדי שיהי' העבור יותר שלם כי אברהם כבר נתבשר מאת האל יתעלה ושאלו על שרה עיי אברהם כדבריהם ז"ל :

י שוב אשוב אליך. למועד המילה כפעם בפעם : **והוא אחריו**. הפתח שהיתה שם שרה השומעת היה אחרי המלאך המדבר לפיכך לא דבר עמה לנוכח כמו שעשה אלישע :

יב **ותצחק שרה**. שחשבה שהיה דבר המלאך ברכת נביא בלבד כענין אלישע לא נבואה ושליחות האל ית'. וחשבה שלא יושג זה בזקנים בברכת שום נביא כי אמנם להשיב הבחרו' אחר הזקנה הרי הוא כתחיית המתים שלא תהיה זולתי במצות האל פרטית או בתפלה משגת חן מאתו:

יד **היפלא מה' דבר**. שהמלאך לא אמר זה על צד ברכה אבל דבר כמבשר בשמו:

טו **כי יראה**. לומר חטאתי אבל הרהרה תשובה בלבה: **ויאמר לא**. שידע כי לא איש אל ויכזב ולא האמין לה כלל:

טז **ויפנו משם האנשים**. פנו מבית החסד: **וישקיפו**. השקפה לרעה: **על פני סדום**. שהיה הפך ביתו של אברהם כמו שהעיד הנביא באמרו הלא זה עון סדום אחותך גאון ושבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה: **ואברהם הולך**.

יז **וה' אמר**. הוא היה מתעסק במצות גמילות חסדים ללות את האורחים וה' אמר שיגלה לו למען אשר יצוה את בניו כאמרם ז"ל שכר מצוה מצוה: **המכסה אני**. ראוי שלא לכסות מאברהם מדת טובו ולהודיעו שאם היה בין הרשעים איזה מנין צדיקים יש בו תקות תשובה לרשעים הייתי מטה כלפי חסד להאריך אפילו לרשעים אולי ישובו כי לא יחפוץ במות המת ושמבלי אין תקות תשובה יעשה במ משפט:

יח **ואברהם היו יהיה**. ובהיותו לנס עמים רבים תהיה תוכחתו רבת התועלת:

יט **כי ידעתיו**. מוכיח במישור: **למען אשר יצוה את בניו**. וכל זה אמר האל ית' לעשות ולמען אשר יצוה אברהם לבניו בראותו גודל חסדיו גם לרשעים ומשפטיו נגד הבלתי שבים ישמרו לעשות צדקה ומשפט: **למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו**. והתכלית האחרון המכוון בזה מאת האל ית' היה להביא על אברהם את אשר דבר כאמרו להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו:

כ **ויאמר ה'**. אז התחילה הנבואה שהיא מדרגה למעלה מן המראה שהיתה באמרו וירא אליו:

כא **ארדה נא**. ארד לסוף תכלית רשעם שהוא מוכן לצאת מרעה אל רעה כענין הבה נרדה ונבלה שם שפתם כמו שהתבאר למעלה: **ואראה הכצעקתה**. אראה זה בפעל בהתגלו' לבם שיתקוממו על לוט המתנדב וידעו כל באי העולם כי לא אל חנם היה עונש הגדול: **עשו כלה**. עשו כלם שאין ביניהם מוחה כמו כלה גרש יגרש שענינו כלכם וגם זה נודע בשליחות המלאכי שנאמר בו כל העם מקצה ואין מכלים:

כב **ואברהם עודנו עומד**. אף על פי שהמלאכים אשר שלח להשחית כבר הגיעו לסדום מכל מקום אברהם עודנו עומד לבקש רחמים וללמד זכות כאמרם ז"ל אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. וכן בחייבי מיתות אמרו היו מחזירים אותנו ארבע' וחמשה פעמים עד שיהיה ממש בדבריו:

[כג] **האף תספה צדיק עם רשע.** שהרי אמרת צעקת סדום ועמורה כי רבה כשופט את כל המקום על פי הרוב לא כשופט אנשי העיר החוטאים בלבד:

[כד] **האף תספה ולא תשא למקום.** אף על פי שתספה ולא תשא לרשעים בשביל הצדיקים חלילה לך להמית צדיק:

[כה] **והיה כצדיק כרשע.** מעותד למקרה אם יקרה שימצא איזה צדיק בתוך הרשעים: **השופט כל הארץ.** כי בהיותך שופט כל הארץ אם תדין את כלה אחרי הרוב תשחית אותה לעולם בלי ספק כי רוב בני אדם רשעים:

[כו] **אם אמצא בסדום.** עתה כשאנסה אותם במלאכיי ששלחתי אם אמצא בסדום נ' צדיקים שימחו ברשעים בסדום שהיא ראש לשאר הערים כאמרו סדום ובנותיה ובה יקבצו נדיבי העם מכל שאר הכרכים אשר בככר: **ונשאתי לכל המקום.** לא לצדיקים בלבד:

[כז] **הנה נא הואלתי לדבר.** לשאול הספק שהיה אצלי בענין המשפט האלהי: **ואנכי עפר ואפר.** ולא ירדתי עדיין לסוף כוונת דברי תשובתך:

[כח] **התשחית בחמשה את כל העיר.** הודיעני אם הוא מספר קצוב אצלך שפחות מעשרה לכל כרך לא תהיה עדה מצלת ולפי זה תשחית את העיר החמשית היותר חייבת מבלי אין עדה מצלת בשבילה: **ויאמר לא אשחית.** את החמשית:

[כט] **לא אעשה.** לא אעשה רעה כלל לגי הערים הפחות חייבות:

[לא] **לא אשחית בעבור כ'.** **בעבור י'.** כי בהשחית ג' מהם לא תמלטנה מכל וכל השתים הנשארות שלא תהיינה נזוקות בצד מה בחרבן השכנות כאמרי נתקללה בבל נתקללו שכניה:

[לג] **וילך ה'.** המתין שם אברהם ולא הספיק כונתו לנבואה עד שנסתלקה שכינה על הפך ויצא קין מלפני ה': **ואברהם שב.** שב מן המקום שלוח שם המלאכים ששם נתיחד עמו הדבור: **למקומו.** אל ביתו:

בראשית פרק-יט

[א] **ויבאו שני המלאכים סדומה בערב.** אעפ"י שהגיעו שם בלי איחור כאמרם גבריא'ל בשתים מיכאל באחת וכן הורה למעלה באמרו וילכו סדומה מכל מקו' לא נכנסו בסדום עד הערב שכבר נסתתמו טענות אברהם המליץ ונגמר הדין: **ויקם לקראתם.** פן ילינו ברחוב כמו שהיה אז המנהג בשאר הערים כשאין מכניס אורחים ויזיקו להם רשעי העיר: **וישתחו אפים ארצה.** כי היה תארם נורא בלי ספק:

ג **משתה**. קביעות סעודה על היין בהיות היין אהוב אצלו כמו שהוכיח סופו על תחלתו אבל אברהם לא עשה משתה זולתי ביום הגמל את יצחק לגדולי הדור שהיו מורגלים בכך בעת שמחתם כאמרם ז"ל קמי דשתי חמדא חמרא :

ח **אוציאה נא אתהן אליכם**. חשב שיקומו לוקחי בנותיו וקאם שאון ביניהם :

ט **גש הלאה**. מעל הפתח ונשבור הדלת : **האחד בא לגור**. היש גם אחד שיעשה כך :

י **ואת הדלת לגרו**. כדי שילאו למצא הפתח ויפרסמו גודל רשעים :

יא **וילאו למצא הפתח**. אעפ"י שהיו מוכי' בסנוריי' טרחו למצוא הפתח כדי לשבור הדלת כאמר' ז"ל רשעים אפילו עומדים בפתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה :

יד **ויצא לוט**. אחר שנלאו והלכו להם :

טו **ויאיצו**. כדי שתהא פורענותם בזריחת השמש אלהיהם הגדול כאמרם ז"ל בשעה שמלכי מזרח ומערב היו מניחין כתריהן על ראשיהם והיו' משתחווים לחמה מיד כועס :

טז **בחמלת ה' עליו**. אף על פי שבזכות אברהם היה נמלט כאמרו ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה הנה כיון שהיה מאחר ומתעכב אחר אזהרת המלאכים היה ראוי להיות נספה אבל היתה החמלה עליו כי לא במרד ולא במעל היה עכובו אלא מצד עצלה ונפש נבהלה :

יז **אל תביא אחריך**. כי הרעה תתפשט עדיך כמהלכת אחריך ולא תזיקך אבל אם תתעכב להביט תדבק בך כמו שקרה לאשתו כאמרו ותהי נציב מלח :

כד **מאת ה' מן השמים**. לא שהעלה נשיאים מקצה הארץ באופן שיתהלכו באויר כמו שיקרה בברקים ואבני אש בטבע :

כה **ויהפוך**. שנהפך הארץ ההיא ויושביה לטבע גפרית ואש כמו הפך את מימיהם לדם ובהם נהפך לטבע מלח אותו הטל שעלה קודם הזריחה כאמרו גפרית ומלח שרפה כל ארצה כמשפט כל לחות תפל מעורב עם חלקים שרופים :

כז **אל המקום אשר עמד שם את פני ה'**. אל המקום שלוח שם המלאכים כי שם היתה עליו יד ה' וזה כי חשב לבקש עליהם רחמים אחרי שלא מצא להם זכות בדין :

כח **וישקף**. השקפת איבה על רב רשעים : **וירא והנה עלה קיטור הארץ**. ובכן ראה שאין עוד להתפלל עליהם :

כט **מתוך ההפכה בהפוך את הערים**. בהיות שנמלט בזכות אברהם מתוך ההפכה בעוד שהיה האל ית' הופך את הערים קודם שיצא לוט מכל הככר ולזה לא היה זוכה בשום פנים אחרי שלא נמלט קודם התחלת הפורענות בעצלותו כאמרו ויתמהמה לפיכך ירא לשבת בצוער כי חשב שההפכה תמתין גם לצוער

עד שימלט הוא ממנה בזכות אברהם וש אחרי צאתו משם תתפשט ההפכה גם בצוער :

ל **וישב בהר**. כי חשב שההפכה תתפשט בכל הככר עד ההר כמו שהורה המלאך באמרו ההרה המלט :

לא **אבינו זקן**. ולא יתאמץ. להרחיק נדוד אל ארץ אחרת : **ואיש אין בארץ לבא עלינו**. אין איש בזה הגליל ראוי לבא עלינו כדרך כל הארץ שהמנהג הוא שלא תנשא האשה אלא להגון לה :

לז (לז - לח) **ותקרא שמו מואב**. **ותקרא שמו בן עמי**. להורות של נתעברו מאדם בלתי הגון : **הוא אבי מואב הוא אבי בני עמון**. שירשו ארץ כי מפני שהיתה כוונת הנשים רצויה היה זרעם לשני גוים יורשי אברהם בקצת כאמרם בכל דרכיך דעה אפילו לדבר עבירה :

בראשית פרק-כ

א **וישב בין קדש ובין שור**. בין ב' עירות גדולות כדי לקרא בשם כשם ה' אל עולם כמו שעשה אחר כך להגביר ברית לרבים :

ג **ויבא אלהים אל אבימלך**. כענין שנאמר בלבן ובבלעם ולא נזכר בהם אז וירא אליו ולא מראות אלהים ולא דבור כמו שנזכר באבות ובשאר הנביאים כאמרו כמראה אליו אתודע בחלום אדבר בו כי אמנם לא נראה האל ית' כלל אז אבל בא אליהם קול אומר בלבד : **הנך מת**. הנך הולך וכלה בחולי שהתחיל בך כי עצור עצר ה' :

ד **הגוי גם צדיק תהרוג**. האמנם ראוי שתשחית הגוי בהריגת מלכו ושתהרוג המלך שהוא צדיק בזה שלא חטא :

ז **ועתה השב את אשת האיש**. בטרם שתכלה בחולי : **וחיה**. תרפא כמו עד חיותם : **אתה וכל אשר לך**. הולדות במעי אשתך ואמהותך : **מעשים אשר לא יעשו**. לגרום היזק לאיש לא ידעתו קודם לכן ואין לך איבה עמו וכל זה בלתי תועלתך ואין דרך לעשות כן :

יא **רק אין יראת אלהים במקום הזה**. אין מורא מלכות כי אמנם סרני פלשתים לא היו מלכים גמורים נוראים בעם כמו שהורה גלית באמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול :

יב **וגם אמנה**. וגם אתה המלך הצדיק בהם חטאת בזה שלקחת האשה בשביל שאמרת שהיא אחותי שהיה לך לשאול אם היא גם כן אשתי כמו שהיא באמת אחותי ואשתי :

[יג] התעו אותי אלהים. בסבת עבודת גלולים שמאסתי הוצרכתי לצאת מבית אבי אל אשר לא אדע לא למקום מכוון מאתי ובוה יקרא תועה:

[טז] הנה נתתי אלף כסף לאחיך. למוהר כמנהג לוקח בת איש או אחותו לאשה: הנה הוא לך כסות עינים. מלבוש של כמה גונים שהיו לובשות הנשים לכבוד כי אמנם המוהר שנתתי מורה על כבודך שלא לקחתיך לזונה ולא לפלגש אבל לקחתיך לאשה ולא עזבתיך כל כך מהרה לולי ה' שהיה לך והוצרכתי להחזירך: לכל אשר אתך. לעיני כל אשר אתך ובני ביתך: ואת כל ונוכחת. ובעיני כל שומע ובעיני כל נוכחת שתבקש אולי לגנותך כמנהג הנשים המוכיחות ומגנות זו את זו:

[יח] כי עצר עצר ה' בעד כל רחם. להמית התולדות אם לא היה אבימלך שב בתשובו כמו שהתרה בו באמרו דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך:

בראשית פרק-כא

[א] וה' פקד. אברהם התפלל בעד אבימלך וה' פקד את שרה כאמרו וה' השיב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו: כאשר אמר. באמרו וברכתי אותה וזה היה שהסיר ממנה קללת חוה בעיבור ובלידה ובגידול כאמרו הרבה ארבה עצבונך והרונד: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. כאמרו וגם נתתי ממנה לך בן שלא כמנהג המולידיו בעת זקנה שיולידו על הרוב נקבה:

[ה] ואברהם בן מאת שנה. ועם כל זה מל את בנו ולא חס על אותו בן זקונים:

[ו] צחוק עשה לי אלהים. אע"פ שיש צער מילה לתינוק האל ית' נתן שמחה בלבי לפיכך כל השומע יצחק לי וישמח בעדי ולא ידאג בשכיל צער המילה:

[ט] את בן הגר המצרית. חשבה שהתעורר לזה הלעג מפני ששמע כך מאמו כאמרם ז"ל שותא דינוקא בשוקא או דאבוהי או דאימיה: מצחק. מלעיג על המשתה שנעשה בבית אברהם כאמרו שנתעברה מאבימלך והטעם שלא קרה זה בעת לידת יצחק כי ישמעאל שמע כזאת אחר כך מליצני הדור ואם באולי בעת הלידה היה מצחק לא הרגישה בו שרה שהיתה אז טרודה:

[י] גרש את האמה הזאת ואת בנה. כי בעצתה עשה הבן שהוציא דבה למען יירש בנה את הכל לפיכך גרש מפני שאינו דין שיירש אפי' בקצת: כי לא יירש בן האמה. שאינו מיוחס אחריך שהולד הולך אחר הפגום:

[יב] אל ירע בעיניך כו' כל אשר תאמר אליך שרה. אל ירע בעיניך מה שתאמר בדבר הנער והאמה לגרשם עם סימני עבדות כאמרו שם על שכמה וכו': שמע בקולה. כי בדין אמרה לעשות כך: כי ביצחק יקרא לך זרע. וישמעאל ובניו יהיו עבדים לו כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בו:

[יג] **וגם את בן האמה.** וגם אין ראוי שתדאג על שתגרש את הבן כי תגרש את בן האמה ולא בנך מכל מקום לגוי אשימנו כי זרעך הוא. לא שיהיה הוא ראוי לכך:

[יד] **שם על שכמה.** את החמת לאות שפחות על דרך והתעני תחת ידיה אבל לא חדל הצדיק מתת להם די מחסורם כמו שאמרו ז"ל ויהי אלהים את הנער לרבות חמריו גמליו ופועליו ולכן לא חסרו דבר זולתי המים בתעותי במדב' ובהמצא המים ישב שם במדבר כטבעו כי היי פרא אדם: **ואת הילד.** נתן לה גם את הילד: **וישלחהו.** לוח אותה ברוב חסדו כמו ואברהם הולך עמם לשלחם:

[יט] **ויפקח אלהים את עיניה.** נתן בה דעת להכיר מקום מים שהיה שם כי לא היתה סומא קודם לכן:

[כב] **אלהים עמך.** לפיכך אני ירא ממך לא מגבורתך ועשרך לכן אני מבקש שתשבע לי:

[כג] **כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי.** עשה עמדי חסד להשבע בעד בניך:

[כד] **אנכי אשבע.** אנכי אעשה החסד להשבע אבל אתה לא עשית עמדי חסד כדברך שעבדיך גזלוני:

[כה] **אשר גזלו עבדי אבימלך.** הוכיחו באשד הוא מושל על הגזל הנעשה בארצו ואין מכלים והוכיחו גם כן על הרשעים שהיו בביתו שלא כדרך הצדיקים כאמרם לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה:

[כו] **לא ידעתי מי עשה.** גם עכשיו שהודעתני כי נעשה הגזל על ידי עבדי לא ידעתי לשער מי מהם עשה זה כי אין שום אחד מהם חשוד אצלי שאם היה חשוד לא היה יושב בביתי: וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי. על מה שהוכחתי שבהיותו מלך עלי היה לאשר חמוץ הנה המלך לא יעשה זה כי אם על אחד משני פנים אם לקול צעקת הנגזל ואם לקול המון מפרסם איזה גזל שנעשה והנה אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי קול המון בזה:

[ל] **כי את שבע כבשות תקח מידי.** על דרך שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה כי היה זה עדות הסכמת הבעלים והודאתם בדבר: **בעבור תהיה לי.** הכרית. לעדה. על הודאתך כי חפרתי את הבאר הזאת:

[לב] **וישובו אל ארץ פלשתים.** שכו מבאר שבע שלא היה בארץ פלשתים שהלכו שם לדבר עם אברהם שהלך שם לראות מקנהו ושם נתן צאן ובקר וכבשות לכרות הברית:

[לג] **ויקרא שם בשם ה' אל עולם.** וקרא והודיע לרבים שהאל יתעלה הוא אלהי הזמן וממציאו נגד דעת אפיקורסים חדשים גם ישנים:

בראשית פרק-כב

[א] נסה את אברהם כיון שיהיה בפעל אוהב וירא כמו שהיה בכח ובזה ידמה יותר לבוראו שהוא טוב לעולם בפועל כי אמנם הכונה במציא' האדם היתה שידמה לבוראו כפי האפשר כאשר העיד באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו :

[ג] וילך אל המקום. אל ארץ המוריה :

[ד] וירא את המקום. מקום הזבח בהר המוריה : מרחוק. ושלטה בו עינו לראות מקום מרחוק ברצון האל ית' כענין ויראהו ה' את כל הארץ והבין שבאותו המקום יהיה מקום הזבח :

[ה] שבו לכם פה. כדי שלא ימחו בו ושלא יטרידוהו בעשותו הזבח :

[יב] עתה ידעתי. ידעתי אני המלאך שבדין יגדילך האל על מלאכיו כאמר' ז"ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת : ממני. שאתה ירא אלהים יותר ממני שאני מלאך וראוי למעלה יותר ממני כאמרם ז"ל גדולים צדיקים וכו'. שאתה בפעל ירא אלהים כמו שהיה האל יודע קודם לכן שהיית ירא אלהים בכח ותפול ידיעתו הפועלת על הנמצא בפעל :

[יג] והנה איל אחר נאחז בסבך. ובזה הבין שנזדמן לו האיל ברצון האל ושלא היה כו שום חשש של גזל כיון שראה שלא היה שם איל קודם לכן ואחר זה תכף ראה זה האיל נאחז בסבך : תחת בנו. תמורת מה שהיה בלבו לזבוח את בנו על דרך ודובר אמת בלבבו : אשר יאמר היום. המקום שהיו ישראל אומרים ביום נתינת התורה שבהר ה' יראה כאשר יגלה אותו האל יתעלה באמרו והיה המקום אשר יבחר וזה היה בימי דוד אותו המקום קרא אותו אברהם ה' יראה : נאם ה' כי יען אשר עשית. אומר אני ה' כי יען אשר עשית זה : כי ברך אברכך. בי נשבעתי שאברך אותך :

[יח] והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. כשיקראו כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד כלם יתברכו בזרעך וישתדלו להדמות להם : עקב אשר שמעת בקולי. ששכר מצוה מצוה שתזכה בזה שיהיה נביאי בניך לנס עמים מורים לגוים עבודת האל ית' ולך תהיה צדקה :

[כ] הנה ילדה מלכה. הנה כבר ידעת שמלכה ילדה בניס : גם היא. מלבד הפילגש :

[כג] ובתואל ילד את רבקה. והגיד המגיד שבתואל שהיה מבני הגבירה ילד את רבקה והיתה הבשורה שימצא בבית אביו אשה לבנו ולא יצטרך לידבק בכנען :

[כד] ופילגשו ותלד גם היא. והגיד המגיד שגם פילגשו ילדה את מעכה שהיתה כמו כן ראויה לבנו אם לא יבחר ברבקה ולא יצטרך לזרע כנען :

בראשית פרק-כג

[א] ויהיו חיי שרה.

[ב] ותמת שרה. אחר שנולדה רבקה הראויה למלאת מקום שרה ושנודע זה לאברהם מתה שרה כאמרם ז"ל שאין צדיק נפטר מן העולם אלא אם כן נולד צדיק כמותו שנאמר וזרח השמש ובא השמש: **לספוד לשרה**. בשביל שרה ולכבודה. כאמרם ז"ל (סנהדרין פ' כ"ג) הספידא יקרא דשכבי: **מעל פני מתו וידבר אל בני חת**. שלא חל עליו אבלות עדיין והיה יכול לצאת ולדבר אל בני חת:

[ד] **גר ותושב**. ובשביל היותי גר אין לי פה קבר כאמרו ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר והטעם שאני מבקש לקנותו הוא מפני שאני תושב עמכם שבאתי להשתקע לא לגור בלבד: **תנו לי אחזת קבר**. הסכימו שתהיה לי אחזת קבר כאמרו לאברהם לאחזת קבר מאת בני חת:

[ו] **במבחר קברינו קבור**. ואל תשהא מתך עד שתקנה כאמרם ז"ל כל המתים כלם כל המדחה מטתם הרי זה משובח:

[ז] **וישתחו לעם הארץ לבני חת**. השתחוה לאותם ראשי העם הנועדים מפני שהם היו במקום כל הצבור:

[ח] **אם יש את נפשכם לקבור**. אם רצונכם לקבור את המת מהרה כמו שהראיתי באמרך במבחר קברינו קבור כדי שלא אשהא: **שמעוני**. להסכים שתהיה לי אחזת קבר: **ופגעו לי בעפרון**. שימכור אף על פי שאינו נאות לאיש נכבד למכור מאחזתו כמו שהעיד נבות כאמרו חלילה לי מתתי את נחלת אבותי לך:

[ט] **מערת המכפלה**. מקום ששמו מכפלה כאמרו ויקם שדה עפרון אשר במכפלה: **אשר בקצה שדהו**. ולא בשביל זה ישחית נחלתו: **בכסף מלא**. שאין חפצו שיגרע מערכו לכבודכם: **בתוככם**. במעמד כלכם שאיני מבקש שום זמן לפרוע אליו המעות וכן עשה כאמרו וישקול אברהם לעפרון את הכסף כו' לעיני בני חת: **לאחזת קבר**. שאף על פי שימכור אולי יערער שלא אקבור אצל גבולו לכן אני שואל שימכרנה לאחזת קבר: **לא אדוני**. אין צריך שיפגעו בי ראשי העם הנועדים: **שמעוני**. אתה בלתי שום אמצעי: **השדה נתתי לך**. במחשבתי מאז שדברת: **והמערה אשר בו**. שאין ראוי שתעבור בשדה אחרים כשתרצה לקבור: **לעיני בני עמי נתתיה לך קבור מתך**. לעיניהם אני אומר שאני נותן לך ע"מ שתוכל לקבור שם מתך כמו ששאלת באמרך לאחזת קבר:

{יב} וישתחו אברהם לפני עם הארץ. השתחוה לתת להם הודאה כמודה שבשביל כבודם הסכים עפרון לתת את שאלתו כאמרם ז"ל (קדושין פ"ק) הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר מהרוני בשביל עצמי אלא מהרוני בשביל אבא פטרוני בשביל אבא :

{יג} אך אם כו' נתתי כסף השדה. אנכי אעשה כדברך לקבור שם המת אך אם נתתי כסף השדה ולא אקבור בו באופן אחר : אתה לו שמעני. אתה בבקשה שמעני קח ממני ואקברה אחר כך :

{טו} מה היא. הלא מצער הוא ומספיק הדבור להקנות לך מעכשיו באופן שתהיה קובר בתוך שלך אף על פי שלא נתת המעות עדיין :

{טז} וישמע אברהם לעפרון. הסכים לדעתו בערך השדה : וישקול. פרע כמו או ככר כסף השקול :

{יז} ויקם השדה לאברהם למקנה. נתקיים בחותמיו של ספר המקנה : מאת בני חת. שהסכים כל הצבור שתהיה לו לאחזת קבר :

בראשית פרק-כד

{א} ואברהם זקן. ויי ברך. באר הסכות שהכריחו את אברהם לשלוח את עבדו אל ארץ אחרת בעד אשה לבנו ושהוצרך להשביעו עליו שהרי לסבת הזקנה דאג שימו' ולא יראה בחופת בנו והסכים שלא לאחר עוד ומבלי אין בארצו אשה הגונה לבנו הוצרך לשלוח אל ארץ אחרת. ומפני עשרו דאג שמא איזה אדם בלתי הגון ירבה שוחד לעבדו כדי שיבחר בבתו ולא ישתדל להשיג אשה הגונה לבנו. ולכן הוצרך להשביע את עבדו על כל אלה :

{ג} אלהי השמים ואלהי הארץ. שאם תבגוד יפרע ממך בעולם הזה ובעולם הבא :

{ה} אשר יצאת משם. שמאסת את המקום והנה אם אשבע לקחת אשה משם לא תחפוץ היא לבא הנה אשעבד את בנך לשאד כסות ועונה ויתחייב ללכת שם ואם לא ילך יבגוד באשת נעוריו :

{ז} אלהי השמים ישלח מלאכו. יהי רצון שישלח מלאכו ממעון קדשו השמים בהיות שהוא לקחני משם ולו נתכנו עלילות לעשות באופן שלא יצטרך בני ללכת שם : ואשר דבר לי. ועוד כי דבר לי באמרו כי ביצחק יקרא לך זרע : ואשד נשבע לי. וכיון שנשבע ולא ינחם יסבב בלי ספק שישא בני אשה הוגנת לו להקים זרע מוכן לקיים בו שבועתו :

{ט} וישבע לו על הדבר הזה. נשבע עם כל התנאים שאמר לו אברהם :

י **ויקח העבד כו' וילך**. נטל רשות מאדוניו ללכת אחר שהכין את הגמלים וילך מלפני אדוניו: **וכל טוב אדוניו בידו**. ונטל עמו כלי כסף וכלי זהב ובגדים ולא הוצרך בזה ליטול רשות כי הכל היה בידו לעשות בו כרצונו: **ויקם וילך**. לדרכו: **והיה הנערה אשר אומר אליה**. התפלל שיהיה כך לא שסמך על נחש וכן היה ביהונתן בן שאול ומה שאמרו ז"ל כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם ויהונתן בן שאול אינו נחש. הכונה היא שיאמר המנחש כדבריהם אבל יאמר זה שלא בדרך תפלה אלא דרך נחש שאם יקרה כן יעשה כך וכך:

יד **וגם גמליך אשקה**. כי ראוי לשואל שישאל פחות מצרכו שלא להטריח וראוי לנדיב שיוסיף ויעשה לשואל די מחסורו או יותר: **אותה הכחת**. יסרת והורית אותה מוסר השכל באופן שתהיה ראויה לעבדך ליצחק:

טו **טרם כלה**. עדיין לא כלה על דרך והיה טרם יקרא ואני אענה: **אשר ילדה לבתואל בן מלכה**. בן הגברת לא בן ראומה הפלגש:

טז **טובת מראה**. יפת הצבע:

יט **ותכל להשקותו ותאמר**. המתינה לדכר עד שיכלה לשתות כאמרם ז"ל אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט:

כ **ותמהר**. כי המהירות בעבודת המשרת יורה על היות הנעבד נחשב אצלו: **ותרץ עוד אל הבאר**. אשר לפני המעיין שממנו ישתו הבהמות:

כא **משתאה**. משתומם על רוב הזריזות לעשות חסד: **מחריש**. ולא אמר לה אל תטרחי כל כך כמו שהיה ראוי בחק המוסר. לדעת להכיר מתוך אופן חסידותה וזריזותה: **ההצליח ה' דרכו**. אם יהיה ע"צ הטוב והחסד הגמור: **אם לא**. ושיהיה כל זה לתקות איזה שכר:

כב **כאשר כלו הגמלים לשתות**. זה היה זמן מה בהכרח אחר שהשלימה לשאוב וראה שלא היתה מבקשת דבר אבל היו כל מעשיה על צד החסד הגמור: **ושני צמידים על ידיה**. ראויים למדת ידיה כמו ועשית על החשן שרשות גבלות. ועשית עליו זר זהב ראויים למדותם:

כג **היש בית אביך מקום**. מוכן לכניסת אורחים כמנהגם אז: **ללין**. שנלין שם את גמלינו:

כד **גם תבן גם מספוא**. לא מקום לגמלים בלבד אבל יש גם תבן ומספוא לפרנסם: **גם מקום ללון**. בעדך ובעד אנשיך:

כט **וירץ לבן אל האיש**. לראות אורח עשיר שבא לעיר לא להכניסו לביתו:

ל **ויהי כראות את הנזם והצמידים על ידי אחותו**. וחשב שאין ראוי להיות כפוי טובה: **וכשמעו את דברי רבקה**. ששאל לה היש בית אביך מקום לנו ללין: **ויבא אל האיש**. להכניסו בביתו: **והנה עומד על הגמלים**. לתור לצרכיהם בלתי מצפה ללון בבית אביה של רבקה עד בא דבר מעמו:

לא **למה תעמוד בחוץ**. ששאלת מקום ללין את הגמלים בלבד למה תחפוץ לעמוד בחוץ אתה ואנשיך: **ואנכי פניתי הבית**. בעדך ובעד אנשיך: **ומקום לגמלים**. ופניתי גם כן מקום בעד הגמלים:

לה **ברך את אדוני מאד**. ואין ספק כי רבים בארצנו היו חפצים להשיא את בתם לבנו:

לו **אחרי זקנתה**. לפיכך היה חביב משעה שנולד.

לז **וישביעני אדוני**. ובהיות שאדוני מאס באנשי ארצו ובחר בכס באתי אליכם לא להעדר נשים בארצנו:

מד **היא האשה אשר הוכיח**. כאמרם ז"ל בת קול מכרזת ואומר בת פלוני לפלוני:

מה **אני טרם אכלה לדבר**. וזאת הוראה כי נכון הדבר מעם האלהים:

מט **אם ישכם עושים חסד**. שכדי להפיק רצון אדוני תבטלו רצונכם ותסכימו לשלוח את בתכם בארץ מרחק ולא תחושו לקנות בה קרובים בארצכם: **ואמת**. שתרצו תועלת וכבוד בתכם כראוי לכם וזה בהכניס אותה בבית אברהם:

נ **לא נוכל לדבר אליך רע**. לבטל גזרתו: **או טוב**. לקיים אותה כאלו היתה צריכה לקיום שלנו:

נא **קח ולך**. גם בלתי רשותנו: **כאשר דבר ה'**. שגזר בת פלוני לפלוני שהרי נתן אות על רצונו בזה:

נה **ימים או עשור**. שתתישב דעתה בהדרגה ללכת אל ארץ אחרת ולא יהיה זה לה פתאום כי השתנות הפתאומי לא יסבלהו הטבע:

נז **ונשאלה את פיה**. אם יסבול דעתה ללכת עתה עמך:

ס **את היי**. היי נוחה לבעלך בדרכי טובך באופן שאת בלבד ולא אשה אחרת תהיי לאלפי רבבה ויירש זרעך כמו שנשבע האל ית' לזרעו של אברהם:

סא **ויקח העבד את רבקה**. מיד שלוחי האב שמסרו לשלוחי הבעל ובהיותה אז נשואה לגמרי היתה גברת והיה האיש אז עבד לה:

סב **בא מבא באר לחי ראי**. להתפלל במקום שבו נשמעה תפלת שפחתו וקודם שהתפלל כבר נשלם ענינו בחרן וקרבה אשתו לבא על דרך טרם יקראו ואני אענה: **והוא יושב בארץ הנגב**. אמנם ויצחק היה יושב בדרומו של באר לחי ראי ולא הלך שם אז לקבוע דירתו:

סג **ויצא יצחק לשוח**. נטה מן הדרך על דעת לשפוך שיחו לפני ה' בשדה שלא יפסיקוהו עוברי דרכים אף על פי שכבר התפלל בבאר לחי ראי וקודם שהתפלל נענה על דרך מן היום אשר נתת אל לבך להתענות נשמעו דבריך: **והנה גמלים באים**. ובצאתו לשוח היה דרכו לקראתם כאמרו ההולך בשדה לקראתנו וזה כי בשובו מבאר לחי ראי לכיתו היה דרכו מן הצפון לדרום והכאים מחרן לבית

אברהם היה דרכם מן המזרח למערב לפיכך בנטותו מדרכו שהוא מן הצפון אל הדרום והלך לצד מזרח אל דרך הגמלים הבאים מארץ בני קדם חשבה רבקה שהיה הולך לקראתה:

[סד] ותפול מעל הגמל. הכניעה ראשה בהיותה על הגמל לכבוד יצחק כמו ויפול מעל המרכבה לקראתו דנעמן:

[סה] ותתכס. כי יראה מהביט על דרך ויסתר משה פניו:

[סז] וינחם יצחק אחרי אמו. כי עד הנה לא קבל עליה תנחומין לחשיבותה:

בראשית פרק-כה

[ב] ותלד לו את זמרן. גדלה אותם בביתו. על דרך חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל שגדלה אותם שלא היו בניה כלל כי אמנם אברהם לא הוליד כי אם יצחק וישמעאל כמבואר בדברי הימים:

[ו] נתן אברהם מתנות. לא בלשון ירושה כלל כדי שיהיו דבריו קיימים: **בעודנו חי.** ולא רצה לסמוך על דייתיקי ומיני הצואות:

[ח] ושבע. מכל מה שהתאוה לראות ולעשות בימיו: **ויאסף אל עמיו.** נאסף אל צרור החיים לחיי העולם עם צדיקי הדורות שהם עמיו ודומים אליו ואמרו עמיו בלשון רכים כי אמנם רב ההבדל בין הצדיקים במעלה עם היותם כולם זוכים לחיי עולם כאמרם ז"ל (שבת פרק שואל) וכל אחד נכוח מחופתו של חבירו:

חסת	פרשת	חיי	שרה
-----	------	-----	-----

פרשת תולדות

[יט] ואלה תולדות יצחק. ילדי ימיו וקורותיו: **אברהם הוליד את יצחק.** בו לבדו נקרא לאברהם זרע: **[כ] אחות לבן הארמי.** וממנה נולד עשו הדומה לאחי האם:

[כא] לנכח אשתו. אף על פי שהובטח על הזרע שיירש התפלל לאל יתי שיתן לו אותו הזרע ומזאת ההגונה הנצבת נכחו:

כב **ותאמר אם כן**. אחרי שהדבר כן שמתרוצצין ויש לחוש שימות אחד מהם ואסתכן אני בלידה כמנהג בלידת עובר מת. למה זה אנכי. למה זה התאוו קרובי שתהיה אני אם הזרע באמרם את היי לאלפי רבבה וכן בעלי שהתפלל עלי בזה:

כג **שני גוים בבמנך**. זו היא סבת הרציצה שיהיו שני גוים נבדלים בדעות: **ושני לאמים**. שיהיו גם כן נבדלים במלכות: **ממעיד יפרדו**. ולא ימות אחד מהם בהתרוצצם:

כד **והנה תומים בבטנה**. קודם שנולדו הכירו הנצבות שהם תאומי לפיכך כשנולד הראשון שהי' כאדרת שער והיה ראוי שתהי' לידתו יותר קשה מלידת החלק ומאחורי ממנה קראו שמו עשו באמרם שאחיו הנשאר עשה זה שדחה אותו כעשוי לח וץ:

כו **ויקרא שמו יעקב**. ישאר בעקב ובסוף כי זה הורה היות ידו אוחזת בעקב אחיו שכבר אמרו ז"ל האל ית' קרא לו כן: **איש שדה**. יודע בעבודת האדמה: **יושב אוהלים**. שני מיני אהלים האחד אהל רועה והשני אהל בל יצען שבו התבונן להכיר בוראו ונקדש בכבודו: **ויאהב יצחק את עשו**. גם את עשו אע"פ שידע בלי ספק שלא היה שלם כיעקב: **ורבקה אוהבת את יעקב**. לבדו מפני שהכירה ברשעו של עשו:

לז **על כן קרא שמו אדום**. כשראו שכי"כ התמכר למלאכתו הנפסדת אשר לא כתורת האדם עד שלא הכיר בנזיד כי אם צבעו. קרא שמו אדום. לשון צווי כלומר התאדם והיה צבוע אדום בהלעטת האדום:

לא **מכרה כיום**. כי בהיות היום כל מגמת פניך אל מלאכתך באופן שאתה כ"כ עיף שאינך מכיר הנזיד אין ספק שלא תוכל להתעסק בעניני הבכורה לשרת לאל ית' ולעשוי את הראוי לבכור:

לב **הולך למות**. ברב התלאה והעייפות:

לג **השבעה לי**. מפני היות הקנין על דבר שאין בו ממש השבועה תמלא חסרונו: **וימכור את בכורתו**. במחיר שפסקו ביניהם ולא חשש הכתוב לבארו:

לד **ויעקב נתן לעשו**. לקנות בקנין חליפין בנזיד או בכלי אשר בו הנזיד על דרך שלף איש נעלו ונתן לרעהו: **ויבז עשו את הבכורה**. גם אחר מעשה היתה הבכורה בעיניו בלתי ראויה לאותו המחיר שפסקו ובכן התבאר שלא נתאנה המוכר כי לא היה הממכר שוה אצלו כל כך:

[א] אשר היה בימי אברהם. כי מאז עד עתה לא היה שם רעב כבד כמוהו שישיא יושבי הארץ לצאת ממנה כאשר עשה אברהם: וילך יצחק אל אבימלך. ליטול רשות ממנו דרך מוסר בהיותו חפץ אז לצאת מארצו מפני הרעב:

[ב] אל תרד מצרימה. אל ישיאך ללכת שם חסרון המרעה פה כענין כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך וכו': שכון בארץ אשר אומר אליך. עשה משכנות רועים למקנך באותו המקום בעצמו שאומר אליך לגור בו כי בו יצליח גם מקנך. וזה כי אמנם הסבה שהיה בדעתו לצאת היתה בשביל חסרון המרעה:

[ג] גור בארץ הזאת. ואתה גור בארץ כנען: ואהיה עמך ואברכך. שאף על פי שיש בארץ כנען עתה חסרון מרעה אני אהיה עמך ולא תחסרו מרעה: ואברכך. בממון ובמקנה ולא בחוצה לארץ: כי לך ולזרעך אתן והקימותי את השבועה. והטעם שאמרתי שתגור בארץ הזאת ובזה איטיב לך הוא כי כבר נשבעתי לאברהם לתת לו ולזרעו את הארץ הזאת ולפיכך בהיותך גר בה תהיה נשיא אלהים בתוכה ותקנה בה חזקה להורישה לזרעך:

[ה] עקב אשר שמע אברהם בקולי. בכל אשר צויתני: וישמר משמרתני. עשה תמיד המשמרת המיוחדת לי שהיא לגמול חסד כאמרו כל אורחות ה' חסד ואמת ולהורות חטאים בדרך וזה עשה כאשר קרא בשם ה' ושמר גם כן מצותי חקותי ותורתני. שנצטוו בני נח ובכן היה נאה דורש ונאה מקיים כמופת לרבים. הנה ליצחק תלה בזכות אחרים עתה וכן למטה באמרו והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי ולא כן אמר ליעקב כל שכן לאברהם וזה היה קודם שהתעורר יצחק לקרא בשם ה' אבל אחר שקרא בשם ה' נאמר ואבימלך הלך אליו מגרר ואמרו ראה ראינו כי היה ה' עמך אתה עתה ברוך ה'. ולא מצאוהו עוד תלאות מקנאים ודברי ריבות כאשר בראשוני אמנם ליעקב לא תלה בזכות אחרים כלל כי הוא אמנם מנעוריו יושב אהלים ללמוד וללמד דעת את העם בפרט באהלי שם ועבר ששם עלה כל מבקש ה' בלי ספק:

[י] כמעט שכב אחד העם. הוא המלך היחיד בעמו שהיה חושב שלא יצטרך לשאול את פיד ולדעת רצונך בזה שלרב מעלת המלך ייטב בעיניך כלי ספק להשיא לו את אחותך: והבאת עלינו אשם. ובזה כמעט הבאת עלינו אשם ועונש ואמר עלינו כי כשילקה גדול הדור ירבה היזק לחוסים בצלו:

[יב] ויזרע יצחק בארץ ההיא. כמו שאמר לו האל ית' גור בארץ הזאת: מאה שערים. כמו שיעד באמרו ואהיה עמך ואברכך: ויברכהו ה'. בממון שמכר תבואתו בדמים יקרים ולפי מה שאמרו ז"ל אומד זה למעשרות היה הנה קבע לו ברכה בשבילם כאמרו הביאו את המעשר אל בית האוצר והריקותי לכם ברכה עד בלי די:

[יד] ועבדה רבה. קרקע מוכן להיות נעבד: ויקנאו אתו פלשתים. שבשדותיהם קרה אז הפך זה שזרעו הרבה והביאו מעט:

[טו] סתמום פלשתים. כאשר יראו מצות אבימלך לבלתי הזיק ליצחק סתמו הבארות בשנאת קנאתם:

[טז] כי עצמת ממנו. ותוכל בעשרך להתקומם עלינו:

כז **התעשקו עמו**. השתדלו עם יצחק שיעזוב הבאר :

כח **אל תירא**. שימעטו נכסיך במריבותם : **וברכתיך**. תוספות ממון :

כט **ויקרא בשם ה'**. ויכרו שם :

ל **ואבימלך הלך**. אחר שהתעורר לקרא בשם ה' כרו שם עבדי יצחק באר מצלחת בלתי מריבה ואבימלך הלך אליו לכרות ברית ולא הזיקוהו עוד :

לא **כי היה ה' עמך**. ולא מיראתנו ממך נכרות אתך ברית :

לב **אם תעשה עמנו רעה**. שלא תעשה עמנו רעה אתה עתה כמו שלא נגענוך :

לג **ויקרא אות' שבעה**. קרא את הבאר שבעה מפני שהיה מקום שביעי שבו חפרו באר. ג' של אברהם שסתמו פלשתים כאמרו וכל הבארות סתמו פלשתים ולא יאמר כל בפחות מג' וג' של יצחק שהן עשק שטנה ורחובות וזה היה הז' שקראוהו שבעה : **על כן שם העיר באר שבע**. בסגול מורה על השבועה ועל מספר השבעה אבל בימי אברהם היה שם העיר באר שבע בקמץ על שם השבועה בלבד :

לד **ויהי עשו בן ארבעים שנה**. ולא חשש יצחק להשיא לו ולאחיו נשים הגונות : **ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי**. ולא הקפיד יצחק על נשואי החתיות כמו שעשה אביו :

לה **ותהינה מורת רוח**. היו לתער וסכין מקצר רוח חיי יצחק ורבקה ולשון מורת כמו ומורה לא יעלה על ראשו והנה יצחק עם כל זה לא הכיר רב רשעו של עשו שמא היה מוחה כהן ובזה נכשל שהשתדל לברך את עשו ומשם יצאה תקלה שנתן לעשו איזו ברכה או עצה שעם זה רבה משטמה בין בניו ושהוצרך יעקב לברוח אל ארץ אחרת :

בראשית פרק-כז

א **ותכהינה עיניו**. כמו שקרה לעלי שלא מיחה בבניו כאמרו ולא כהה במ ונאמר בו ועיניו קמו ולא יוכל לראות ולא קרה זה לאברהם ויעקב שהיו יותר זקנים ממה שהיה יצחק אז וממה שהיה עלי. באברהם כתיב ויוסף אברהם ויקח אשה וביעקב עם כל צרותיו ודמעות עיניו כתיב וירא ישראל את בני יוסף אף על פי שהיה רואה בכובד כאמרו ועיני ישראל כבדו מזוקן באופן שלא הכיר התמונה הפרטית :

ב **לא ידעתי יום מותי**. כי אמנם הברכה תחול יותר בהיות המברך סמוך למיתה כענין ביעקב ובמשה כי אז הנפש יותר נבדלת מן החומר :

ג **שא נא כליך**. שלא תשוב ריקם ולא תאחר :

ד **ועשה לי מטעמים**. רצה במטעמים כדי שיתעסק בכבוד אב ובזה תחול עליו הברכה כי גם שלא הכיר בגודל רשעו של עשו מכל מקום לא חשב אותו לראוי שתחול עליו אותה הברכה שהיה בלבו לברכו ולכן כשברך יעקב אחר כך שידע בו שהוא ראוי לברכה לא שאל מטעמים ולא בקש דבר וברכו תכף באמרו ואל שדי יברך אותך:

יב **ולא ברכה**. אם אולי יאצל לי ברכה לא יברכני אם אטעהו:

יג **עלי קללתך**. עלי להכנס תחתידך אם תארע לך קללה כמו שאמרו ז"ל שעשה שלמה שקבל עליו קללות יואב והשיגוהו:

כב **והידיים ידי עשו**. אין ספק שהיו העורות מתוקנים באופן שהיה שערם דומה לשער האדם כי אמנם רב ההבדל בין שער האדם לשער הגדי אם לא יתוקן הרבה במלאכה. והנה העיד כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ועם זה אולי נחלש בו גם חוש המשוש כענין אם יטעם עבדך עוד את אשר יאכל:

כג **שעירות ויברכהו**. על שחשד שהיה ראוי לקללה כאמרו והבאתי עלי קללה. וכן אז"ל שהחושד את חבירו כדבר שאין בו צריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו כענין עלי כשחשד את חנה לשכורה:

כז **וירח את ריח בגדיו**. להרחיב את נפשו בתענוגות הריח כאמרם ז"ל איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח: **ויברכהו**. כענין והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה': **ראה ריח בני**. אתה בני ראה והתבונן שזה הריח הוא: **כריח שדה**. שמלבד המציאות המספיק לו להיותו מזון ב"ח הוסיף עליו טובת הריח המהנה ומועיל לרוח החיוני והנפשי וזה מדרכי טובו: **אשר ברכו ה' ויתן לך האלהים**. ובהתבוננך על מדת טובו יתן לך באשר הוא האלהים שדה מבורך:

כח **מטל השמים**. שיספיק לך טל השמים שהכל שמחים בו ולא ימנע צאתך ובואך: **ורוב דגן ותירוש**. שתוכל לפרנס אחרים:

כט **הוה גביר לאחיך**. כי חשב שיהיה טוב ליעקב שתספיק לו נחלת א"י ושיחיה בה עם איזה שעבוד כדי שלא יטרוד נפשו מאוד בענייני גשמי"י והבלי הנפסדים כמו שקרה לזרעו אחר כך כאמרו מתאב אני את גאון יעקב ושיחיה טוב לו שיהיה משועבד תחת אחיו כאמרם ז"ל אי בטולך אי בטולא דבר עשו מפני שידע שא"י היתה ראויה ליעקב בלבד לכן בזאת הברכה שחשב לברך את עשו לא הזכיר ברכת אברהם ולא ארץ ישראל כמו שהזכיר ליעקב כשהכירו וברכו: **אורריך ארור**. כי אנשים רעים מקללים אדוניהם כשלא ישיגו חפצם ולכן הזהיר מזה באמרו אלהים לא תקלל וכו':

לג **מי איפוא הוא**. אם כן שאתה עשו מי היה זה שהביא לי ציד כי אמנם מלת איפוא כשתבא עם אל"ף בסוף התיבה משמשת במקום אם כן. אבל מלת איפה עם ה"א בסוף משמשת במקום איה כמו איפה הם רועים: **גם ברוך יהיה**. א"כ מי הוא שהביא לי ציד במרמה ועם זה יזכה שיהיי ברוך כי אמנם הרגיש בברכתו שחלה הברכה על המבורך כמו שאמרו על ר' חנינא כשהיה מתפלל על החולים:

לה ויקח ברכתך. אותה הברכה שהיתה ראויה לחול עליך שהיתה בענייני העולם הזה:

לו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני. האמנם בשביל שקרא הקורא את שמו יעקב קרא זה שיעקבני דשמה גרים: הלא אצלת לי ברכה. אף על פי שחשבת לברכני בברכה העליונה אין לחשוב שהיה בדעתך שיהי לי הכל וישאר אחי שולל וערום מכל ברכה:

לז ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים. בני ישמעאל ובני קטורה: ולך איפוא מה אעשה. אם כן מה אעשה לך מה היא הברכה שתועיל לך:

לט הנה משמני הארץ יהיה מושבך. בזה אוכל לברכך שיהיה מושבך בארץ שמנה עם איזה שעבוד לאחיד ומטל השמים מעל: ועל חרבך תחיה. ושתחיה מטל השמים בלתי שתצטרך לעבודת האדמה הצריכה למטר ותחיה ג"כ על חרבך במלחמה וזה שגם שתהיה נלחם לבקשת אחיד או זולתו הנה ימשך מזה שכאשר תריד שתצעק חמס על שישעבד אחיד בך יותר מן הראוי:

מ ופרקת עלו מעל צוארך. כי אמנם תהיה מלומד מלחמה ומוכן לגדולות:

בראשית פרק-כח

ג ואל שדי יברך אותך. בממון: ויפרך. בבנים. וירבך. במעלה:

ד ויתן לך את ברכת אברהם. כאמרו והיה ברכה וזה בלמדו דעת את העם ובוזה תהיה ברכת האל ית' לך ולזרעך אתך לרשתך. כי כשיהיה גם הזרע מורה צדק יהיה ראוי לירש ויהיה בזה קדוש ה' לא הפכו. כענין ישראל אשר בך אתפאר כי בזה ישמח ה' במעשיו: ארץ מגורידך. ארץ כנען שאתה דר בה עכשיו:

ו וירא עשו כי ברך יצחק. והנה עשו גם שראה שיצחק כשברך את יעקב צוהו שלא יקח אשה מבנות כנען שזה היה נגד ברכתו. מ"מ לא שת לבו לכל זה זולתי כי בראותו:

ח כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו. וחשב שזה היה מפני שהן מנגדות לרצונו כאמרו ותהיינה מורת רוח. הלך אל ישמעאל ובוזה הודיע שהיה יצחק יכול למחות בעשו כשנשא הכנעניות אם היה נותן לבו כמו שהעירתהו עתה רבקה על יעקב:

תולדות

פרשת

חסלת

פרשת ויצא

[י] ויצא יעקב. וילך חרונה. הלך להגיע לחרן וטרם הגיעו קרוהו אלה שהזכיר :

[יא] ויפגע במקום. קרה לו שהגיע אל מקום שלא כיון אליו וענין המקום הוא מקום ללון לאורחים שהי' מתוקן אז בכל עיר ועיר ברחוב העיר על הרוב ועל כל זה אמרו המלאכים ללוט כי ברחוב נלין וכן בענין פלגש בגבעה רק ברחוב אל תלן : **מאבני המקום**. שהיו מוכנות שם לאורחים לאכול ולשבת עליהם :

[יג] הארץ אשר אתה שוכב עליה. שהוא מחוז ארץ כנען : **לך אתננה**. שתהיה אתה נשיא אלהים בקרב יושביה כמו שהיו אברהם ויצחק :

[יד] והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת. אחר שיהיה זרעך כעפר הארץ כענין ותשיתי כארץ גיוד וכחוץ לעוברים. וזה שיהיו בתכלית השפלות אז תפרוץ בארץ אשר אתה שוכב עליה בכל צד ימה וקדמה וצפונה ונגבה כי אמנם תשועת האל העתידה תהיה אחר רב שפלות ישראל : **ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך**. כענין ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם :

[טו] עד אשר אם עשיתי. בעוד שלא עשיתי זה שאמרתי לך עתה באמרו ופרצת כי מלת עד תורה לפעמים כמו בעוד כמו עד שהמלך במסבו. עד לא עשה ארץ וחוצות. אמנם אחר שתעשה זאת התשועה הגדולה לא בלבד יגמול חסד לעמו שלא לעזבם אבל יגביר עליו חסדו להתהלך בתוכנו כאמרו והתהלכתי בתוכם :

[טז] אכן יש ה' במקום הזה. אין ספק שזה המקום מוכן לנבואה מאחר שראיתי בו מראה כזאת בלתי שאתכוין לנבואה כי אמנם ישתנו תכונות משמשי העצם השכלי המתנבא כפי השתנות הארץ והאוויר כאמרם אוירה של ארץ ישראל מחכים : **ואנכי לא ידעתי**. שאלו ידעתי הייתי מכין עצמי לנבואה ולא כן עשיתי :

[יז] ויירא. על שגגתו : **אין זה**. זה המקום שראיתי במראה שהיה הסלם נצב בו אינו כי אם בית אלהים. מקום בית המקדש כאמרם ז"ל יעקב קראו בית : **וזה שער השמים**. וזה הסלם שראיתי מורה שמן המקום שהיה בו הסלם ישמע האל ית' הנצב עליו את תפלת המתפללים ותעל תפלתם למעון קדשו השמים :

[יח] וישם אותה מצבה. קדש אותה שתהיה מצבה כשיקימנה בשובו כמו שהעיד עליו הכתוב שעשה בלכתו שם כאמרו ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך : **אם יהיה אלהים עמדי**. להסיר מעלי כל מעיק ומונע המעביר את האדם על דעתו וע"ד קונו כאז"ל ג' מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו :

[כ] ושמרני. מן אנשים רעים המתקוממים ומכריחים : **ונתן לי לחם לאכול**. שלא יכריחני העניות לעבור על דעתי ועל דעת קוני :

[כא] ושבתי בשלום. מן החלאים המעבירים גם כן את האדם והוא רוח רעה שהזכירו ז"ל : **והיה ה' לי לאלהים**. אז יהיה ה' לדיין אם לא אעבדהו בכל כחי

והוא"ו כמו זאת משמשת במקום הנה. כלומר הנני מקבל עלי מעתה שהאל ית' המרחם יהיה לי לאלהים ויתנהג עמי במדת הדין:

בראשית פרק-כט

[א] וישא יעקב רגליו. הנה כשילך האדם מדעתו אל מקו' מכוון מאתו יצדק עליו שהו' נושא את רגליו. אבל כאשר יסע מאיזה מקום מבלי אין שם מנוח לכף רגלו יצדק עליו שרגליו נושאות אותו כענין יובילוה רגליה:

[ו] השלום לו. הנה השתדל לדעת את שלום לבן קודם שיראה פניו כי אין ראוי לאורח הבא לפקוד את האזרח בעת שמחתו ובהפכו על אופן אחד:

[ז] הן עוד היום גדול. הצדיק ימאס את העול ג"כ אל האחרים כאמרו תועבת צדיקים איש עול:

[ט] כי רועה היא. יודעת חכמת מלאכת המרעה:

[י] כאשר ראה יעקב את רחל. אבל קודם לכן לא רצה לגלגל את האבן שלא לחוב לאחרים כי חשש שמא ישקו הרועים אותם השלשה עדרים ולא ימתינו לעזור לאחרים:

[יא] וישא את קולו ויבך. על שלא זכה לשאת אותה בנעוריו והיו לו לעת כזאת בני נעורים:

[יב] כי אחי אביה הוא. להודיע שלא תטא במוסר כשנשק אותה: וכי בן רבקה הוא. הזכיר לה את רבקה אף על פי שהיתה בלתי נודעת לרחל כדי שתגיד לאביה:

[יג] את שמע יעקב. שגלל את האבן הוא לבדו: ויספר ללבן. להודיע שלא בא אליו לצורך פרנסה אלא להמלט מאחיו ושבמצות אמו ישב עמו:

[יד] אך עצמי ובשרי אתה. אף על פי שתוכל להתפרנס בלעדי במלאכת המרעה או בזולתה מכל מקום אתה עצמי ובשרי וראוי שתשב בביתי: וישב עמו. בעבודתו לרעות צאנו כמו שבה עמדי ויואל משה לשבת את האיש לפיכך אמר לו אחר כך ועבדתני חנם:

[יז] יפת תאר. יפת התמונה מענין ובמחוגה יתארהו: ויפת מראה. בצבע העור שהיה צח ואדום כי אמנם הצבע הוא מושג לחוש הראות:

[יח] אעבדך שבע שנים ברחל. אין ספק שלא היה הצדיק נושא אשה להעמיד בנים אם לא היה בידו לפרנסה בפרט בשאר וכסות כאמרם ז"ל (יבמות פ' הבא על יבמתו) נושא אדם כמה נשי' והוא דאית ליה למיקם בספוקיהו ולכן אין לחשוב

שלבן שהי' בעל ממון יתן לו בנותיו אם לא היה בידו לפרנסם אם כן באמרו כי במקלי עברתי היתה הכונה שלא היה בידו אז מקנה ולא דרך לעשות מלאכה להרויח ולהתפרנס בה וענין העבודה בשביל רחל היה למוהר כמנהגם שהיו נותנים מוהר לאב שיתן את בתו כאמור אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקול כמהר הבתולות ומה שאמרו אחר כך כי מכרנו היה שחשבו בענותן שהיה המוהר יותר מן הראוי בשבילן: **בתך הקמנה**. כי תוך ז' שנים יהיה עתה עת דודים ותוכל בין כך להשיא הגדולה:

[כ] **ויהיו בעיניו כימים אחדים**. שחשב שהיה ראוי לתת מהר רב מזה: **באהבתה אותה**. שהאהבה מקלקלת השורה:

[כא] **ואבואה אליה**. נעשה הנשואין לא האירוסין בלבד כי חפץ להשיג נחלת ה' בנים:

[כב] **לא יעשה כן במקומנו**. לא הניחוני אנשי המקום לקיים דברי:

[כג] **ונתנה לך**. ואז יסכימו גם הם:

[כד] **ויאהב גם את רחל**. לא בשביל האשות בלבד אבל גם באשר היא רחל בשביל מעשיה הנמשכים לצורתה האשית: **מלאה**. אף על פי שהיתה היא הראשונה שאין המנהג שימצא אדם קורת רוח אלא בה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל:

[כה] **כי שנואה לאה**. שהכיר בה אחר כך סימני עקרה כאמרו ויפתח את רחמה וחשב שבשביל זה הסכימה להטעותו: **ורחל עקרה**. היתה עקרה כטבעה ונשארה כך עד שהאל יתב' פתח את רחמה:

[כז] **בעניי**. שהיה בעלי חושדני שהסכמתי להטעותו ותמורת החשד נתן האל ית' לי זרע כענין בסוטה:

[כח] **כי שנואה אנכי**. ותמורת השנאה המסובבת מן החשד נתן לי גם את זה:

[כט] **הפעם ילוח**. שכבר אני מוחזקת בהיותי רבת בנים כאמרם ז"ל בתלת זמני הוא חזקה:

[ל] **על כן קראה שמו יהודה**. שיש בזה השם אותיות השם הנכבד ועם זה לשון ההודאה ונראה שהיו כל אלה שמות של קדמונים כמו שמצינו קודם לזה יהודית בת כארי וכן שמואל בן עמיהוד קודם לשמואל הנביא והיו בוחרים מהשמות הקודמים את הנופלים על הלשון המאורע:

בראשית פרק-ל

[א] **מתה אנכי**. כענין הן אני עץ יבש:

ב **ויחר**. על אמרה הבה לי כאלו היה בידו לעשות זה וכעס בקנאתו לכבוד קונו ולא הביט לאהבתו אותה בזה: **אשר מנע ממך**. שיצר אותך עקרה שהכיר בה סימני אילונית:

ג **בוא אליה**. ובזה אמרתי הבה לי לא שחשבתי שיהיה בידך רפואה של עקרה: **ואבנה גם אנכי**. כמו אחותי: **ממנה**. שבקנאת חברתי יתעורר הטבע:

ו **זנני אלהים**. צדיק הוא בדינו שלא נתן לי הריון: **וגם שמע בקולי**. ואע"פ כן קבל תפלתי: **ויתן לי בן**. חוטרא לידא ומרא לקבורה (יבמות פ' הבא על יבמתה) כיון שנוולד על ברכי. והנה הסכימו הגבירות בדבריהן אלה שתהיינה השפחות משוחררות וזה כאמרן שיהיו בני השפחות להן לבנים לא לעבדים כמו שהיה הדין אם היה אמותם שפחות כאמרו האשה וילדיה תהיי לאדוניה לפיכך לא שעבדו בהן כמו ששעבדה שרה את הגר בהסכמי אישה כאמרו הנה שפחתך בידך ובכן היו כלם בני יעקב לירשו והיו כלם רצוי לזכרון לפני ה' באפוד ובחשן שכל אחד מהם נחשב ליעקב זרעו המיוחס אחריו והפך זה היה בישמעאל כאמרו כי ביצחק יקרא לך זרע:

ח **נפתולי אלהים נפתלתי**. מלשון צמיד פתיל חבורים אלהים ושל קדושה התחברתי לבעלי: **עם אחותי**. וזה עשיתי יחדיו עם אחותי שהכנסנו את צרותנו לביתנו יחדיו להעמיד שבטים. כי אמנם הכניסה לאה את זלפה ליעקב בהכרח קודם שיוולד נפתלי כי בז' שנים נולדו ח' שבטים ו' בני לאה וב' בני זלפה וכשנחשוב ט' חדשים לכל עבור הם ע"ב חדשים שהם ו' שנים מלבד ט' חדשים עבור דן שקדמו לכל עבורי השמונה שבטים ומכל זה יתחייב שמסרה לאה את זלפה ליעקב קודם ליד' נפתלי כי באופן אחר לא יספיק זמן הז' שנים לעבורי כלם אם לא נאמר שנוולדו כלם לז' חדשים ושתכף שילדו נתעברו ולא שמרו שום טומאת לידה: **גם יכולתי**. השגתי מה שרציתי בענין מסירת שפחתי לבעלי:

יא **בא גד**. זה בא במקרה כי לא היתה כונתי להביא זה לעולם לולי שעמדתי מלדת. ונכתב בגד מלה אחת כי היה ההריון לה בוגד כמו אכזב שפסק ההריון ממנה אחר שהתחיל כענין אחי בגדו כמו נחל:

יג **באשרי**. זה הבן הוא נכלל באושר שלי כי גם זה לי בן:

יד **וילך ראובן**. כשראה שאמו מצטערת על שעמדה מלדת: **וימצא דודאים**. מין עשב טוב הריח וטוב אל התולדה כמו שאמרו ז"ל על השום ושלכך היו אוכלים אותו בע"ש וכן היה מין הדודאים או טוב ממנו כאמרו שם אתן את דודי לך. הדודאים נתנו ריח:

טו **המעט קחתך את אישי**. שלא היה לך להסכים שתהיי את צרתי כאמרו ואשה אל אחותה לא תקח לצרור: **ולקחת גם את דודאי בני**. להוסיף אהבתך ושנאתו אותי: **לכן ישכב עמך הלילה**. שתקדם פעולת הדודאים וסגולתם בך לפעולתי בי ולא יגיעך נזק במה שתתני לי מהם עתה כי לא יחדל מי שימצא מהם בעדי אחרי כן כל שכן בהיותם הפקר כמו שאז"ל:

טז **אלי תבא כי שכור שכרתיך**. ולא תעשה עול בזה לבטל עונת אחותי בהיות זה מדעתה ובהסכמתה. ובזה הספור הנראה מגונה אצל מגלי פנים בתורה הודיענו אמנם שהיה ענין התולדה אצל האבות כמו שהיה ענינו אצל אדם ואשתו

קודם חטאם כי לא היתה כוונתם בו להנאת עצמם כלל אבל היה להקים זרע בלבד לכבוד קונם ולעבודתו והודיע שכהיו' כוונת האמהו' רצוייה לפני האל ית' בהשתדלותן בהכנסת הצרות וענין הדודאים נשמעה תפלתן על זה כי ראוי לצדיק שיעש' השתדלות הטבעי האפשר אצלו להשיג חפצו ועם זה יתפלל שישג התכלית כאמרם ז"ל (יבמות פרק הבא על יבמות) שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים: **וישכב עמה בלילה הוא**. מדעתו בראותו זריזות לאה וטוב כוונתה בזה:

יז **וישמע אלהים אל לאה**. שהקדימה השתדלותה בזה עם תפלתה באמרה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי וזה היה השתדלות הראשון כשהכניסה צרתה לביתה:

יח **זבדני אלהים אותי**. נתן לי חלק וגמול על השתדלות השני בדודאים ששכר מצוה מצוה: **אותי זבד מוב**. כי היה עמי חלק טוב שלא התכוונתי לשום תענוג אלא לכבודו:

יט **ויזכור אלהים את רחל**. שהשתדלה להוליד בהכניסה צרתה לביתה וכענין הדודאים: **וישמע אליה אלהים**. שהתפללה אחר שעשתה שני מיני השתדלות:

כ **את חרפתי**. שקבל תפלת אחותי ולא היה מקבל תפלתי:

כא יוסף ה' לי בן אחרי על ההשתדלות השני כמו שעשה לאחותי:

כב **שלחני ואל**. כה. שאף על פי שלא היה אז בידו מקנה כי במקלו עבר אמנם היה בידו די לחיות עם נשיו ובניו לפחות די לקנות לחם ושמלה ומזון לדרך כי באופן אחר לא היה ראוי לצדיק וחכם שיחפוץ ללכת למות ולהמית ברעב ולא יעלה על לב שיסכים על ידו לבן שהיה עשיר ונשוא פנים בעירו וישלחהו עם בנותיו ובני בנותיו להמית את כל הקהל ברעב ובצמא ובערום בדרך רחוקה. והנה לבן התחנן לו שישב עמו לתועלתו כאמרו ויברכני ה' בגללך:

כג **אם נא מצאתי חן בעיניך**. אם אותי אהבת כמו שראוי מצד הקורבה אין ראוי שתעזבני וזה כי נחשתי שבאה בביתי ברכה לרגליך ברבות המקנה ובשאר נכסים. כאמרם ז"ל תכף לת"ח ברכה: **ויברכני ה' בגללך**. וגם ראיתי שהוצאתי מן המקנה דמים מרובים ועושר יותר מן המורגל וידעתי שזה היה בגללך ואולי התרפים דברו זה. (כט) אתה ידעת את אשר עבדתיך. לא תיחס תוספת המקנה אל הנחש הנמשך אחר המזל אבל תיחס לשלמות עבודתי שהיתה עם בקיאות והשתדלות רב במלאכת מרעה הצאן: **ואת אשר היה מקנך אתי**. שהיו בו נשברות וחולות וחבשתי את הנשברת ורפאתי לחולה כראוי לרועי הבקר: **ויברך ה' אותך לרגלי**. אמנם במה שאמרת שברך ה' אותך לרגלי הוא אמת בלי ספק: ועתה מאחר שהאל ית' ברך אותך בשבילי: **מתי אעשה גם אנכי**. איזה מעשה מבורך מאתו לביתי כמו שעשית אתה בגללי לביתך ולא יספיק לזה השכר המורגל לרועים:

כד **מה אתן לך**. שיהיה לך תמורת מה שאתה מצפה להשיג: **לא תתן לי מאומה**. שאם האל ית' יתן חן בעדי לא ימעיט את המוכן לך כאמז"ל אין אדם נוגע במוכן לחברו:

לב **הסר משם כל שה**. הקטנים ולא הגדולים למען יולידו קצתם בדומה ויפלו לחלקי:

לג וענתה בי צדקתי כי תבא על שכרי לפניך. שכשתבא צדקתי להראות הראוי לחלקי בנולדים תעיד לפניך על שלמות עבודתי אשר בשכרה ישנה האל ית' בנולדים את החלק הראוי לך כדי שיהיה שלי:

לד **לו יהי כדבדיך**. שתתפייס במה שאמרת:

לה **ויסר ביום ההוא את התישים**. אחר שאמר יהי כדברך שנה טעמו והסיר ביום ההוא קטנים וגדולים:

לח **לנכח הצאן**. והיה מציג המקלות לעיני הצאן כדי שישתכלו בחדוש פעולת המציג ומצוייר בדמיונם בעת ההריון כי הציור בכח המדמ' בעת הריון יפעל על הרוב בנולד דמות דבר המצוייר:

מ **אל עקוד וכל חום בצאן לבן**. אחר שהחליף משכרתו והשאיר בעדרו עקוד וכל חום:

מב **ובהעטיף הצאן לא ישים**. כדי שלא יחשוב לבן שהדבר במרמת איזו מלאכה:

מג **ויפרוץ האיש**. פרץ את גבול ההצלחה המורגלת במלאכת מרעה הצאן:

בראשית פרק-לא

א **וישמע את דברי בני לבן**. שספרו עליו לשון הרע בקנאתם:

ב **וירא יעקב את פני לבן**. ראה שקבל את הלשון הרע:

ג **ויאמר אלהים אל יעקב שוב**. הודיע הכתוב שבסבת שלש אלה ברח ולא נטל רשות מלבן. שלא כמנהג איש אשר כמוהו כי חשב שאחר שקבל לשון הרע עליו אם ידע נסיעתו יגזלהו כאמרו פן תגזול את בנותיך: **ואהיה עמך**. שלא יקרד היזק בדרך:

ה **כי איננו אלי כתמול שלשום**. כחושב שיש בידי משלו: **ואלהי אבי היה עמדי**. והוא ית' נתן לי כל מה שבידי ולא גזלתי מלבן מאומה:

יד **העוד לנו**. איך תחשוב יקשה עלינו להפרד מאבינו:

טז **כי כל העושר**. כמו כי צחקת. לא נקוה לנחול משל אבינו אלא כל העושר אשר הציל אלהים ממנו הוא לבדו לנו ולבנינו. ועתה מאחר שראית שקבל לשון

הרע עליך ויש לחוש שיגזול: **כל אשר אמר אלהים**. בלבד עשה נהג ולך ואל תטול רשות:

[כ] **ויגנב יעקב את לב לבן**. שלא הראה לו שהרגיש כלל כמה שקבלעליו לשון הרע ובמה שלא היו פניו עם יעקב כתמול שלשם: **הארמי**. וזה עשה מפני שהיה לבן ארמי בעל מרמה. באופן שאם היה מרגיש שידע יעקב דבר זה היה סופר כל צעדיו ולא היה אצל יעקב דרך להמלט: **על בלי הגיד לו**. כמו על עולת התמיד. הראה יעקב עצמו כאלו בלתי מרגיש באיבת לבן מלבד שלא הגיד לו שחפץ ללכת וכל זה עשה לא להעדר מוסר אלא כמוכרח וזה כי בורח הוא. מדאגה שיגזלהו לבן בעזרת אנשי עירו כמו שאמר בהתנצלותו ללבן אחר כן:

[כא] **ויברח**. מלת הבריחה בכ"מ תורה על סור האדם מאיזה מקום ואין רודף וזה מדאגת היזק עתיד אבל סור האדם מן המקום מפני היזק הווה או מפני רודף יקרא ניסה:

[כב] **פן תדבר עם יעקב**. אפילו דבור אסור לך: **מטוב עד רע**. לא תפתנו שישוב בתתך לו תקוה להיטיב עמו ולא תגזם אותו להרע עמו:

[כג] **ואלהי אביכם**. לא בזכותכם. מאחר שלא היה ראוי שתלך בלי רשות ושתגנוב את לבבי ללכת:

[כד] ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך. יתחייב שהלכת באופן זה מרוב תאותך לשוב לבית אביך. ויהי מה: **למה גנבת את אלהי**. כי בזה אין התנצלות שלא היתה תאותך לבית אביך סבה שתגנוב את אלהי:

[לא] **פן תגזול את בנותיך**. כי באמרך שלא נתת את כנותיך להרחיקם מעליך תגזול אותן מעמי לעכב גם הבנים והממון כענין אמרו אח"כ הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל זה אולי היית עושה בעזרת אנשי ארצך כהיותי שם ולא תשיג זה אחרי שיצאתי מארצך:

[לב] **לא יחיה**. כי חשב שגנב אותם אחד מהעבדים לעבדם ולחזור לסורו: **הכר לך מה עמדי**. משלך וקח לך כשתכירהו: **ולא ידע יעקב**. שאם היה יודע לא היה מעיז פניו לכחש ולא היה אומר לא יחיה:

[לו] **ויחר ליעקב וירב בלבן**. אחר שלא מצא דבר חשב יעקב שלא נגנבו תרפים כלל אלא שהיתה המצאת לבן כדי לחפש כלי יעקב שהיה חושד אותו שמא גנב איזה דבר משלו: **מה פשעי מה חטאתי**. מה מצאת בי עול לשעבר שחשדתני עתה לגזלן:

[לח] **רחליך ועזיך לא שכלו**. הנה הפך זה מצאת בי שלא בלבד עבדתיך באמונה במשפט הצדיקים אבל היטבתי לך יותר שהשתדלתי באופן שלא שכלו: **ואילי צאנך לא אכלתי**. אפילו כמנהג שאר הרועים:

[לט] **מרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה**. טרפה שנטרפה בחטא שלי ושגגתי אבל הבאתי בלבד טרפה שנטרפה באונס אף על פי כן מידי תבקשנה שלא כדין:

[מא] ותחלף את משכרתי. וזה הפך מה שאמרת כי אמנם אתה הוא שהחלפת משכרתי:

[מג] והצאן צאני. ואם החלפתי משכורתך או שלחתיך ריקם לא הייתי נוטל דבר משלך שהכל שלי ובמרמה בא לידך לא בדין: **ולבנותי.** ושל בנותי הוא לנדוניא: **מה אעשה לאלה.** אף על פי שאוכל ליטול הכל מה אעשה לאלה לפרנסן אחר כך. ועתה מאחר שאיני חפץ להזיקך לכה ונכרתה ברית שגם אתה לא תזיקני:

[מה] וירימה מצבה. להורות שיהיה הדבר יציב וקיים:

[מז] ויעקב קרא לו גלעד. שלא שנה את לשונו:

[מח] ויאמר לבן הגל הזה עד. נכנע לקראו בלשונו של יעקב ואמר שיהיה עד על מה שיאמר עתה:

[מט] והמצפה. וכן יעיד שם המצפה שהוא מקום סמוך לנו יהיה לעד מזכיר מה שנאמר: **אשר אמר.** וזה שאמר שהמצפה גם כן תעיד על דבריו הוא מפני שאמר אז לבן ליעקב יצף ה' ביני ובינך והיה לדיין ושופט:

[נ] ראה אלהים עד. ראה שאם תבגוד בי תמעול בו והוא יפרע ממך כענין ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו כאמרם ז"ל שהוא מכחש בשלישי שביניהם:

[נג] אלהי אביהם. אמר לבן אין לך למאן מה שיחדתי לדיין אלהי נחור עם אלהי אברהם כי אמנם אלהי נחור היה אלהיו של תרח שהיה אכיהם של אברם ושל נחור: **וישבע יעקב בפחד אביו יצחק.** שיצחק אינו בן תרח ונשבע שאלהיו של יצחק לבדו ישפוט אם יבגוד:

[נד] ויקרא לאחיו. של לבן אבל לא הוצרך לקרוא את לבן כי הוא היה אז כאב לבני יעקב:

בראשית פרק-לב

[א] ויברך אתהן. כבר אמרו אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך אמנם סיפר ברכת לבן לבנותיו להורות שברכת האב אשר היא על בניו בכל נפשו בלי ספק ראוי שתחול יותר בסגלת צלם אלהים המברך כאמרו בעבור תברכך נפשי:

[ג] מחנה אלהים זה. המחנה שלי שפגעו בו מלאכי אלהים אין ספק שהוא מחנה אלהים כענין ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים: **מחנים.** שתי מחנות אלהים של מלאכים ושלו כמשפט סימן הרבים הבא אחר פתח מלעיל המורים על מספר שנים כמו פעמים שבועים שנתים וזולתם: חסלת פרשת ויצא

פרשת וישלח

[ד] וישלח יעקב מלאכים. לדעת מה בלב אחיו לדעה מה יעשה לו: **ארצה שעיר שדה אדום**. אל גליל שעיר לאותו החלק ממנו שהיה דר שם אדום כי אז לא כבש עדיין את כל החורי יושבי הארץ:

[ה] ואחר עד עתה. לפיכך לא באתי להשתחות לך עד עתה:

[ו] למצוא חן בעיניך. כי אין ספק אצלי שתשמח על היות לי עושר וכבוד ואמצא חן בעיניך כשאבשרך בזה:

[ז] וגם הולך לקראתך. לא בלבד ראינו שלא היתה בעיניו כל בשורה מוצאת כאשר הגדנו את עשרך אבל גם הולך לקראתך עם ד' מאות איש ואין זה אלא להלחם כענין ויצא אדום לקראתו בעם כבד:

[ט] והיה המחנה הנשאר לפלימה. כי בעוד שיעט אל השלל הראשון ימלט השני בכלי מלחמה או שיברח:

[י] אלהי אבי אברהם. הקדים בסדר שבחי המקום וחסדיו ובהזכיר זכות אבות כסדר אנשי כנסת הגדולה בתחלת י"ח ברכות:

[יא] קמ'נתי מכל החסדים. לא הייתי ראוי לכל אותם החסדים: **ומכל האמת**. הטוב שעשיתי עמדי בזכות אבותי ובאותו הדרך שעשית עמדי לפנים משורת הדין אני מבקש שתצילני כענין אמרו כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה:

[יב] והכני אם על בנים. יכה אותי בזה שיהרוג אם על בנים גם שאוכל אני להמלט מידו:

[יג] ואתה אמרת היטיב איטיב עמך. ואם יקרה זה יהיה הפך מה שאמרת להיטיב עמי אם אראה באבדן מולדתי: **ושמתי את זרעך**. והנה הפך זה ג"כ יהיה אם יכרית זרעי וראוי שתעשה עמם בעבור כבוד שמך לקיים הבטחתך אף על פי שאיני ראוי לה כענין אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך:

[יד] עדר עדר לבדו. כדי שיראה שיש בכל מין מנין זכרים ונקבות כפי הראוי למלאכת המקנה שיוכל לפרות ולרבות כאמרו קח נא את ברכתי שהיתה מנחה מוכנת לברכה שהיא תוספת טובה: **ורוח תשימו בין עדר ובין עדר**. שלא יקפצו הבהמות מעדר לעדר ויתערבו ולא יבין הרואה חכמת המנחה וברכתה:

[יט] ואמרת לעבדך ליעקב. צוה שלא יראה השליח את עצמו כמכיר את עשו ושלוח אליו פן יחשוב עשו שידע אחיו שהוא הלך לקראתו ושלח לו דורון מחמת יראה אבל יראה השליח את עצמו כמו שלוח לשעיר וכבלתי מכיר את עשו:

כז **כדבר הזה תדברון אל עשו.** לכל אחד צוה מה ישיב לעשו ויודיע שהוא עם שאר כל העדרים והם כולם של יעקב מנחה לעשו אחיו הגדול:

כח **ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו.** צוה שכל אחד מהם יאמר זה הדבור מלבד הדבור המיוחד לו כדי שימצא עשו דברי כולם מכוונים בזה שהיה יעקב הולך אחריהם לשעיר להקביל פני אחיו: **כי אמר אכפרה פניו במנחה.** ואלה הדברים שם כפי עבדיו כדי שימעט רוגזו של עשו בדבור ההכנעה עם המנחה: **אראה פניו.** דרך הבקור הראוי לשרים כענין יראה כל זכורך את פני האדון. ולא יראו פני ריקם. וכן אמר לעשו אחר כך כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים. כי המנהג לפקוד את השרים במנחה עם ראיית פניהם:

כט **ותעבור המנחה על פניו.** לראות שתהיה על סדר ראוי לתכלית המכוון מאתו:

ל **ויעבר את אשר לו.** צוה לכלם שיקדימו ללכת לפניו להלאה מן הנחל כמו ויעבור את הכושי:

לא **ויותר יעקב לבדו.** אחרון לכלם לנסוע מן המחנה כדי להדריך את כל עמו שילכו עם כל קנינו ולא ישאר דבר במחנה: **ויאבק איש עמו.** היה זה פועל מלאך במצות בוראו בלי ספק על דרך ירה ויור שיהיה נושע בה' יעקב וזרעו אף על פי שיהיה עם היזק בממון שהוא היקום אשר ברגליהם ועם זה תהיה התשועה בסוף עם ברכה:

לב **לא יכול לו.** לרוב דבקותו תמיד באל ית' במחשבה ובדבור: **ויגע.** הודיעו החטא העתיד במדריכי עמו ובדאגתו בזה פסק הדבור ותקע כף ירכו בהאבקו:

לג **לא אשלחך.** שגדולים צדיקים יותר ממ"ה:

לד **כי אם ישראל כי שרית.** אבל יקראו לך בשם ישראל בלבד להורות שאז כבר שרית עם אלהים כו' כענין יפקוד ה' על צבא המרום במרום:

לה **הגידה נא שמך.** המורה על צורתך ועל הפעל הנמשך ממנו כדי שאתבונן על מה קמת לשטן ואשוב בתשובה ואתפלל: **למה זה תשאל לשמי.** כי הצורה האשית לנו היא מדרגת השכלתנו אשר לא תבואר בשום דבור כאמרו והוא פלא והפעל שלה הוא כפי הרצון האלהי:

לו **ויזרח לו השמש וכו'.** אחר שעבר את פנואל בצליעה זרח השמש ונרפא כאשר יהיה לעתיד לבא כאמרו וזרח להם יראו שמי שמש צדקה ומרפא:

לז **על כן לא יאכלו בני ישראל.** כדי שיהיה ההיזק אשר הורע בנגיעת כף הירך היזק בדבר בלתי נחשב אצלנו:

בראשית פרק-לג

א ועמו ארבע מאות איש. שלא התכפרו פניו במנחה :

ד וירץ עשו. נהפך לבו כמו רגע בהכנעותיו של יעקב כאמרם ז"ל שאחיהו השילוני קלל את ישראל בקנה הנכנע לכל הרוחות הן לו עשו כן בריוני בית שני לא היה נחרב בית מקדשנו כמו שהעיד רבי יוחנן בן זכאי באמרו (גטין פרק הנוזקין) בריוני דבן לא שבקונן :

ה מי אלה לך. שאל אם הם בניו או עבדיו ובני ביתו :

ח מי לך כל המחנה. המחנה שאמר אלי מנחה היא שלוחה לאדוני מי הוא אצלך אם הוא למנחת כבוד או למנחת חסד שחשבת שאצטרך :

ט יש לי רב. ואיני צריך : אחי יהי לך אשר לך. שבהיותך אחי לא תצטרך לכבדני במנחה :

י כראות פני אלהים. במנהג בפקוד את השרים כאמרו ולא יראו פני ריקם : ותוצני. שקבלתני בסבר פנים יפות כענין הירצך או הישא פניך ומצד זה גם כן ראוי שאקדם פניך במנחה :

יא ויפצר בו. כדי שיקבל ויקח וההפך באלישע כאמור ויפצר בו לקחת וימאן :

יב נסעה ונלכה. לשעיר כמו שהורו נושאי המנחה באמרם גם הנה עבדך יעקב אחרינו :

יג כי הילדים רכים. כי עלי מוטל דבר הילדים רכים והצאן והבקר עלות : ודפקום. לכבודך שלא לעכבך בדרך :

יח ויבא יעקב שלם עיר שכם. תיכף שהגיע בשלום כארץ כנען כמו שאמר ושבתי בשלום לא המתין שיהיה בבית אמו : בבאו מפדן ארם. בעוד שהיה בדרך ללכת לבית אביו אף על פי שעדין לא הגיע שם התחיל לקיים נדרו ובנה מזבח כאמרו והיה ה' לי לאלהים :

יט ויקן את חלקת השדה. ויצב שם מזבח. כאמרו איך נשיר את שיר ה' כו' : ויקרא לו אל אלהי ישראל. קרא לו בתפלתו את האל ית' לאלהים כמו שנראה באמרו והי' ה' לי לאלהים וזה כשיהיה הוא ישראל כמו שהזכיר בנדרו למעלה :

בראשית פרק-לד

ג **ותדבק נפשו**. על הפך באמנון לתמר אחר ששכב אותה: **בדינה בת יעקב**. בשביל שהיתה בת יעקב הנכבד בעיני האומות כאמרו אח"כ כי חפץ בבת יעקב:

ה **והחריש יעקב עד באם**. החריש מלצאת לריב עד שיבאו בניו וידעו הדבר וישמרו עצמם מאנשי ריבם:

ו **ויצא חמור**. כשראה שהחריש ודאג פן יחרוש עליו רעה:

ז **ויתעצבו האנשים ויחר**. הנה העצבון היה על כי נבלה עשה בישראל שהיה בזיון אצל ישראל אע"פ שאצל הכנענים לא היה כן ובשביל שהיה בלתי מורגל אז לאנוס את בתולות גדולי הדור כאמרו וכן לא יעשה לפיכך חרה להם על שנעשתה כזאת נגדם:

י **וסחרוה**. עם היות הסחורה אז בלתי מותרת לגרים כאמרם בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב:

יב **הרבו עלי מאד**. כמשיב לכם אשם על מה שחטאתי לכם:

יג **במרמה**. שאלו שימולו בחשבם שלא יקבלו עליהם או שלא יוכלו לפתות אנשי עירם לזה: **וידברו אשר טמא**. השיבו שמיני הנדיבות שאמרו שכם ואביו לעשות לא היו ראויים עתה אחרי שטמא כדרך אתנן זונה:

יד **כי חרפה היא לנו**. שיהיה נראה שאין איש הגון בין המולים להתחתן עמו:

יז **ולקחנו את בתנו**. אע"פ שהיא עתה בביתכם נקח אותה מעמכם: **והלכנו**. עם כל עשרנו שלא תהנו בו:

יט **והוא נכבד**. ואעפ"כ לא אחר לעשות כי חפץ בבת יעקב:

כא **שלמים הם אתנו**. בשלום הם אתנו ואין בלבם לתבוע עלבונם:

כה **ויהרגו כל זכר**. שלא מלו אלא על תקוה להשיג מקניהם וקנינם כדברי חמור ושכם: **ואת חמור ואת שכם בנו הרגו**. שבקשום ומצאום:

כז **העיר אשר טמאו**. כי לולי היה כבר דבר כזה בלתי נמאס אצלם לא היה שכם עושה כן אמנם היה זה גמול מורגל אצלם שלקחו ראשי העיר בנות העם בלתי רשות לנשים או לפלגשים ע"ד ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו:

ל **להבאישני**. שיאמרו ששקרנו באמונתנו אחר שנמולו:

לא **הכזונה**. שאין ראוי לתבוע עלבונה יעשה עם הארץ את אחותנו. שאינה זונה וראוי לתבוע עלבונה ושהיא אחות לנו וראוי לנו לתבוע עלבונה והנה כשיתבונן יושב הארץ כאלה אין ראוי שיתקומם:

בראשית פרק-לה

[א] ושב שם. לכוין דעתך קודם שתבנה המזבח כענין אמרם ז"ל חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום : ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברוך. לתת הודאה על שקיים לך ההבטחה שעשה שם כענין אמרם מברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה :

[ב] הסירו את אלהי הנכר. שלקחתם משכם אע"פ שבטלו אותם עובדיהם מ"מ הסירו אותם מקרבכם עתה בלכתנו לבית אל כדי שתרחק מלבכם כל מחשבת ע"ג :

[ד] ויטמון אותם יעקב. ולא אבדם מפני שהיו כבר מבוטלים ומותרין בהנאה :

[ה] ויסעו ויהי חתת אלהים. כי בנסעם משכם שהיתה עיר מבצר היתה סכנה שיתקוממו הסביבות עליהם בדרך ולכן הוצרך אז שתהיה חתת אלהים עליהם :

[ז] ויקרא למקום. לאותו מלון אורחים שלן בו בלכתו לחרן כאמרו ויפגע במקום : אל בית אל. מקדשו של בית אל :

[ח] אלון בכות. וזה הפסיק הגלות השכינה כאמרם רז"ל שאין השכינה שורה מתוך עצבות :

[ט] וירא אלהים. אחר עבור הבכי : אל יעקב עוד. כמו שנראה אליו שם בלכתו לחרן כאמרו הנראה אליך בברוך : בבואו מפדן ארם. אבל בפדן ארם לא נגלה אליו אע"פ שדבר עמו ע"י מלאך כאמרו ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום :

[י] שמך יעקב. אני מקיים לך עתה זה השם שתהיה קיים : כי אם ישראל יהיה שמך. שתשתרר על כל יושבי כנען : ויקרא את שמו ישראל. ברך אותו שיתחיל קצת ענין שם ישראל מעכשיו שיוכל נגד המתקוממים עליו :

[יא] אני אל שדי. בשמי אני נשבע כענין ואמרתי חי אנכי לעולם ובזה בלבד מצאנו שבועת האל ית' ליעקב : פרה ורבה. ולא תדאג שיכלה זרעך גם כשיהי' הזרע בלתי הגון לפיכך לא תחדל מלפרות ולרבות על הפך עצת רבי ישמעאל וזה כי בהיותי אל שדי בלתי צריך לנושא מוכן אעשה מה שאמרתי עכ"פ גם בלתי נושא מוכן : ומלכים מחלציך יצאו. אנשים הגונים למלכות :

[יב] ולזרעך אחריך אתן את הארץ. כאמרו ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה :

[יג] במקום אשר דבר אתו. בצאתו ללכת לחרן באותו המלון היה הדבור שם. וירא אלהים ושם נסתלק ולפיכך הציב מצבה באותו המקום בעצמו :

[יד] ויסך עליה נסך. והשלים נדרו שנדר באמרו והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלהים. כי בזה הכין את המקום שראוי שיקימנה שם כענין דוד בהראות אליו המלאך בגורן ארונה היבوسی :

{יז} אל תיראי. שיהיה הילד נקבה מפני שהחבלים מרובים כאמרם רז"ל חבלי נקבה מרובים משל זכר: **כי גם זה לך בן**. אע"פ שחבליו מרובים גם הוא זכר:

{כ} מצבה על קבורתה. מפני שהקבר על אם הדרך ויש לחוש לחטוטי קברי:

{כב} וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר. אע"פ ששמע לא הפילו ממנין בניו כי לא היה ספק אצלו שעשה תשובה לאלתר ולא נעדר ממנין בני יעקב:

{כג} בכור יעקב ראובן. שלא נפל מן הבכורה בדיני שמים מפני התשובה המגעת עד כסא הכבוד ולא נפל ממנה אפי' בעול' הזה עד שהפילו יעקב אביו בדיני אדם כענין כל מי שהי' חייב נדוי שלא הי' מנודה עד שינדהו חכם בדור כאמרם רז"ל (מ"יק פרק אלו מגלחין) מנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סבר גברא רבא פלניא דכתיב אמר מלאך ה' וכן הורו האחרונים:

{כז} אשר גר שם אברהם ויצחק. כי אמנם זכרון חסדי הצדיקים בארץ מגוריהם מטיב לבניהם שם טוב ואהבת חסד בעיני יושבי הארץ הפך הרשעים שנאמר בהם הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקומו ויירשו ארץ:

בראשית פרק-לו

{א} אלה תולדות. עניניו ומקריו כענין מה ילד יום:

{ב} את אהליבמה בת ענה. היא היתה מבני שעיר החורי ועל ידה הלך עשו לארץ שעיר כאמרו וישב עשו בהר שעיר ובניו אחריו השמידו את החורי כאמרו כאשר עשה לבני עשו היושבים בשעיר אשר השמיד את החורי מפניהם ולזה חזר ואמר ואלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר. ומנה האלופים כי בניו אחריו היו שכבשו ונעשית תמנע פילגש ונעשו תולדות עשו אלופים:

{יב} ותמנע היתה פילגש. שהיה אליפז מהכובשים את הארץ ולקח את תמנע אחות האלופים וכבש אותה לפילגש:

{כ} אלה בני שעיר החורי. הזכיר בשם הגבורים שהיו אז אנשי השם להודיע שאעפ"כ השמידום בני עשו ברצון האל יתב' כאמרו כאשר עשה לבני עשו היושבים בשעיר וכו':

{לא} לפני מלך מלך. קודם שימלוך משה עליהם במצות האל ית' כאמרו ויצום אל בני ישראל על דרך וצוך לנגיד:

בראשית פרק-לז

[א] וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. באותו החלק מארץ כנען שדר בו אביו כענין אשר גר שם אברהם ויצחק:

[ב] אלה תולדות יעקב. מאורעיו וילדי יום עליו אחר שישב שם כי מאז שיצא מבית אביו היו עניניו כמו קורות אבותינו בגלות א' ומאז שחזר אל ארץ מגורי אביו היו קורותיו כמו שקרה לאבותינו בבית שני וחורבנו וגלותו וגאולתו לקץ הימין: **היה רועה את אחיו בצאן**. היה מנהיג ומורה אותם במלאכת מרעה הצאן: **והוא נער**. ומפני נערותו חטא להביא דבת אחיו כי לא נסה ולא התבונן לאחרית דבר אע"פ שהיה אז משכיל מאד ושהיה אחר כך מורה לזקני הדור כאמרו וזקניו יחכם וזה כאמרם ז"ל ולא בדרדקי עצה: **ויבא יוסף את דבתם רעה**. באמרו לאביו שאחיו היו טועים ומפסידים בבלי דעת כראוי במלאכת המקנה שהית' אז עקר השתדלות' בקניי' עושר ונכסי':

[ג] ועשה לו כתונת פסים. לאות שיהיה הוא המנהיג בבית ובשדה. כענין והלבשתיו כתנתך וכאמרם ז"ל (בבא קמא) בגדול אחי כי היכי דלשתמען מיליה:

[ד] ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם. ובזה טעה יעקב לשנות לבן בין הבנים בענין שיכירו אחיו את האהבה אשר בלבו: **ולא יכלו דברו לשלום**. אע"פ שהיו צריכין לדבר עמו בענין הנהגת הבית ומרעה הצאן בהיותו מנהיג במצות אביו לא יכלו לדבר עמו לשלום וריעות כמנהג האחים:

[ה] ויגד לאחיו. גם זה עשה מחסרון העצה כנער: **שמעו נא החלום הזה**. לא די שספר החלום כי גם אמר להם שמעו נא כלומי הבינו את הוראת החלום ובזה הוסיף להטיל איבת אחיו עליו כמו שאמרו המלוך תמלוך עלינו:

[ו] וגם נצבה. הורה שתהיה ממשלתו קיימת זמן ארוך וכן היה כי אמנם מלך שמונים שנה לא נעשה כן לכל הממלכות הנזכרות בכתבי הקדש:

[ח] על חלומותיו. על פרטי החלום שספר כמיחל שיתקיימו בו: **על דבריו**. שאמר להם שמעו נא להעירם שיתנו לב להבין הוראת החלום:

[י] מה החלום הזה. אין זה כי אם רוע לב שתחשוב למלוך עלינו ורעיונך על משבך סליקו:

יא **ויקנאו בו אחיו**. בחשבם שבשביל מעלתו אצל אביו רם לבבו לספר כאלו על פני אביו: **ואביו שמר**. שחשב שיהיה החלום אמתי והיה מתאוה ומצפה שיתקיים כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק חלק) בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו:

יג **הלא אחיך רועים בשכם**. ואין דרך רחוקה עד שם:

יד **לך נא ראה**. ראה בשכלך ותקן כל מעוות אם יצטרך כי אמנם להגיד האמת היה מספיק אחד מעבדיו: **וישלחהו מעמק חברון**. ללווהו עד העמק:

טו **תועה בשדה**. הולך אנה ואנה למצוא מקום מרעיתם: **מה תבקש**. שאינך הולך על דרך א' ביושר:

טז **איפה הם רועים**. באיזה חלק מזה המקום:

יז **נסעו מזה**. אין ספק שנסעו מזה המרעה ואין לבקשם באחד מחלקיו: **כי שמעתי אומרים**. והטעם שאמרתי שבודאי נסעו הוא כי שמעתי אומרים נלכה לא שראיתים נוסעים: **אחר אחיו**. אע"פ שלא מצאם בשכם כדבר אביו טרח יותר ממה שצוה להשיג רצון אביו:

יח **ויתנכלו**. אותו להמיתו. הנה לשון נכל יורה על המצאה להרע כמו אשר נכלו לכם. אמר שחשבו את יוסף בלבם נוכל להמית ושבא אליהם לא לדרוש שלומם אלא למצוא עליהם עלילה או להחטיאם כדי שיקללם אביהם או יענישם האל ית' וישאר הוא לבדו ברוך מבנים ולי' התפעל יורה על ציור הדבר בנפש כמו אתה מתנקש בנפשי מצייר בלבבך מוקש על נפשי ולשון להמיתו שימית הוא את אחיו כמו לעשותכם אותם לעברך בברית. ובזה הודיע מה היה למו בהיות כלם צדיקים גמורים עד שהיו שמותם לפני ה' לזכרון איך נועדו לב יחדו להרוג את אחיהם או למכרו ולא נחמו על הרעה כי גם כשאמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו לא אמרו שתהיה אשמתם על מכירתו או מיתתו אלא על אכזריותם בהתחננו. והנה הגיד הכתוב כי ציירו בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם הבא או בשניה' והתורה אמר' הבא להרגך כו':

יט **הנה בעל החלומות**. שספר לנו את החלומות להקציפנו כדי שנתקומם עליו ונחטא לאל ית' או לאבינו או לשניהם ונאבד:

כ **ועתה לכו**. הזדרזו והסכימו להרגו: **ואמרנו חיה רעה אכלתהו**. פן יקצוף ויקלל אותנו: **ונראה מה יהיו חלומותיו**. החלומות שספר שהיו מורים שיעלה לגדולה וימלוך עלינו הנה אז נראה שיהיו חלומות שקר כי יעלו בתוהו ויאבדו בלי קיום:

כא **ויצילהו מידם**. במניעת הפעל הפתאומי המוליד מעוות לא יוכל לתקון שיפול בכמוהו גם הצדיק לפעמים כענין ראובן עם בלהה כאמרו פחז כמים:

כב **ויד אל תשלחו בו**. להתאכזר כאמרו מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה בך: **למען הציל**. להעלותו אחר כך:

כה **וישבו לאכל לחם**. שלא היה כל זה בעיניהם תקלה או מכשול שימנעם מלקבוע סעודתם כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם כשאירעה תקלה על ידם כמו שעשו ישראל אחר שהרגו את שבט בנימין כאמרו וישבו עד הערב לפני האלהים וישאו קולם ויבכו וכי גדול ויאמרו למה ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל כו'. וכן דריוש כשהשליך את דניאל בגוב אריות דכתיב ובת טות ודחון לא הנעל קדמוהי. וזה קרה להם מפני שחשבו את יוסף לרודף שכל הקודם להרגו זכה כשאין דרך להציל הנרדף בזולת זה: **הולכים להוריד מצרימה**. שהיו בעלי הגמלים ולא היו הם בעלי הסחורה ולכן הורדת הסחורה שם היתה לגמר מלאכתם:

כו **מה בצע**. מה תועלת. כי אמנם הנקמה תכוין לאחד משתים אם נשלם לעושי הרע והנה בזה כי נהרוג את אחינו נשלם רעה גם לעצמנו כי יכאב לבנו על מיתתו ועל אכזריותנו נגדו. ואם להפחיד את הנשארם שישמעו וייראו מלהזיק אותנו. הנה גם זה המין מהתועלת לא נשיג כי נעלים את מיתתו: **וכסינו את דמו**. בשביל כבודנו ובשביל יראת אבינו:

כז **לכו ונמכרנו**. ונשלם לו מדה כנגד מדה שיהיה עבד תמורת מה שחשב להשתרר עלינו:

כח **מדינים סוחרים**. בעלי סחורת גמלי הישמעאלים: **וימכרו את יוסף לישמעאלים**. לישמעאלים עשו את המכר בעד המדינים הסוחרים ולא רצו לדבר עם הסוחרים פן יכירום בשבתם לפעמי' בעירות למכור אבל דברו עם בעלי הגמלים שאינם מתעכבים בעירות אבל עוברים בהם דרך העבר' בלבד ועל ידם עשו המכר אבל הקונים היו המדינים סוחרים כאמרו והמדינים מכרו אותו אל מצרים. וכן קרה לאבותינו בבית שני שמכרו קצתם את קצתם ביד הרומיים בפרט כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה כמו שהיה הענין במכירת יוסף שנתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרי' כדבריה' ז"ל:

לב **וישלחו את כתונת הפסים**. העבירוה בשלח כדי שתהי' נראית קרועה על ידי חיות רעות:

לד **וישם שק במתניו**. אזור של מין אריגה נקרא שק שממנו היו עושים השקים לעביו:

לה **וימאן להתנחם**. מאן לשמוע דברי תנחומין כדי שלא להעביר דאגה מלבו: **ויאמר כי ארז אל בני אבל שאולה**. קבל עליו אבלות לכל ימיו מפני שאירעי' התקלה על ידו ששלח את יוסף אל אחיו: **ויבך אותו אביו**. יצחק בכה על שקבל עליו בנו אבלות לכל ימיו ובכן לא תשרה עליו שכינה:

לו **והמדינים** **מכרו** **אותו**.

א **ויהי בעת ההיא**. באותו הזמן שנמכר יוסף למצרים בסבת עצת יהודה שאמר למכרו ולא אמר להשיבו ושכל את אביו חל על יהודה פרי מעלליו והוליד שני בני מות ונשאר שכול משניהם :

ה **והיה בכזיב**. והטעם שקראתו שלה לשון אל תשלה שהוא שם בלתי נאות מפני שיהודה היה אז בכזיב ותוחלתה נכזבה מראות פני אישה בעת לדתה והוא אם היה שם לא היה מסכים בקריאת שם בלתי נאות :

ז **ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה'**. בלתי רע לבריות :

ט **כי לא לו יהיה הזרע**. ידע שלא היה הוא לבדו הזוכה בכל אותה המצוה שהרי בקדושי אחיו יקיים הזרע ונמצא אחיו זוכה במקצתם : **בללתי נתן זרע לאחיו**. שלא יזכה אחיו על ידו שיושג התכלית המכוון בקדושו :

יא **שבי אלמנה**. המתניני באלמנות כמו ימים רבים תשבי לי : **פן ימות גם הוא כאחיו**. פן ישגה ביופיה בילדותו כמו שעשו אחיו וימות :

יב **ותמת בת שוע**. והיה לו להכניס את כלתו לביתו תחת אשתו כמו שעשה אברהם כאמרו ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ולכן נואשה תמר שיכניסה להיות עוד כלתו :

יד **בפתח עינים**. בהתחלת שתי מסלות כי המסלה תקרא עין כמו על העין בדרך שור : **אשר על דרך תמנתה**. כדי שלא ימלט יהודה מלפגוש בה בבואו מתמנת : **כי ראתה כי גדל שלה**. וחשבה שכאשר יראנה יהודה בזולת בגדי אלמנותה וישאל מדוע ככה עשתה תשיבהו כי בא מועד להסירם שהרי אמר לה שבי אלמנה עד יגדל שלה והנה אז כבר גדל שלה :

טז **כי לא ידע כי כלתו היא**. גם אחר שנטה אליה אל הדרך לא הכירה שאם היה מכירה היה מדבר בה בשביל בנו ולאל יתברך נתכנו עלילות שרצה שיהיה זרעה מיהודה שהיה יותר שלם ורצוי משלה וממנה יהיה משיח צדקנו : **מה תתן לי**. התחילה לדבר כדי שיכירה כי לא היתה מכונת לשום אתנן בלי ספק אבל היתה כונתה להקים זרע מיהודה ובכן לקחה ערבון לא להנות בו אלא לעדות ואם היה נותן לה אתנן לא היתה מקבלת כי לא היה אז עמה עדות לזכות את נפשה :

יז **אם תתן ערבון**. אם תתן אז אעשה מה שצוית באמרך הבה נא אבא אליך :

יח **ופתילך**. צמיד פתיל עליך כמו סודר שבמתניו שמנו חכמים ובחרה באלה הכלים המורים הגדולה והגבורה כחותם ושבת המושל והאזור כאמרו אזור נא כגבר חלציך וזה עשתה כדי שתהרהר במעלת יהודה וגדולתו :

יט **ותלבש בגדי אלמנותהי שלא היה עם לבבה להנשא אחרי שהשיגה את הזרע המכוון :**

כב **וגם אנשי המקום אמרו**. כמשחקים וקיקלון על כבודך :

כג **הנה שלחתי**. ולא שקרתי באמונתי :

כד וגם הנה הרה. ולא השתדלה לכסות קלון לכבודך :

כה היא מוצאת והיא שלחה. שלא נפל לבה מהשתדל לזכות את עצמה אע"פ שהיו מוציאים אותה להשרף כי היה לבה כלב הארי : לאיש אשר אלה לו. אע"פ שהיתה באותה סכנה לא רצתה להלבין פניו כאמרם ז"ל נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר :

כו צדקה ממני. אע"פ שהיא באה אלי במרמה ואני לא ראיתייה כלל כי שלחתי הגדי מכל מקום היא צדקה במרמתה שהיתה לתכלית טוב ורצוי לאל יתי' שהיא קיום הזרע לא להנאת עצמה שהרי חזרה לאלמנותה תיכף יותר ממה שצדקתי אני בקיום אמונתי שהיתה הכונה בו לכבודי ולהשיג ערבוני שהוא תכלית נפסד וגרוע כאמרם ז"ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה :

כז והנה תאומים בבטנה. קודם לדתה הכירו שהם תאומים לפיכך קשרה המילדת שני להכיר הראשון :

כט ויהי כמשיב ידו. היה כמו משיב ידו לא משיב באמת כי לא בפעולת הולד נעשה כן רק בפעולת הכח הדוחה שדחה את אחיו לחוץ והוסג אחור זה עם ידו :

בראשית פרק-לט

א ויוסף הורד. כזמן אחד בעצמו ירד יהודה מאת אחיו וקרה לו כל מה שכתב למעלה ובאותו הזמן בעצמו יוסף הורד : מיז הישמעאלים. שהיו בעלי הגמלים הנושאים והם בעצמם היו סרסורים :

ב ויהי ה' את יוסף. להצילו מהמתקוממים עליו : ויהי איש מצליח. משיג כל תכלית מכוון ממנו : ויהי בבית אדוניו המצרי. עומד לשרת בחדר אדניו ולשון היה כמו עמד כמו והיה שם ויהיו שם כאשר צוני ה' :

ד וישרת אותו. בדברים הצריכים לגופו :

ו ויעזב כל אשר לו. בלי שיצטרך לכוין חשבון : ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה. אחר שהפקיד אותו באופן זה על הפך שהיה מתחלה שהיה עובד בעבודה קשה כאמרו הסירותי מסבל שכמו כו' :

ז ותשא אשת אדניו. בשביל יופיו שאמר למעלה :

ט כי אם אותך באשר את אשתו. בענין האשות בלבד חשך אותך ממני : הרעה הגדולה הזאת. לשלם רעה תחת טובה : להיות עמה. ביחוד :

יא כהיום הזה. שנתנה עיניה והתאותה לו : ויבא הביתה. נכנס לחדר שלא ידע שהיתה היא שם : שם בבית. באותו החדר :

יב **וינס**. מן החדר פן יגבר עליו יצר הרע: **ויצא החוצה**. בהיותו חוץ מן החדר יצא לאטו בלתי תנועת ניסה שלא ישאלוהו מה לך כי תנוס ומי רודפך אבל היא שראתה שיצא מן החדר כתנועת ניסה יראה שמא עשה כך חוץ לחדר ושאלוהו והגיד לפיכך:

יד **ותקרא לאנשי ביתה**. לזכות את עצמה אמנם כאשר ראתה שחוץ לחדר לא רץ וזה ראו גם אנשי ביתה אמרה להם וינס ויצא החוצה כמו שהיה באמת אבל לבעלה שלא ראה הדבר אמרה וינס החוצה להורות שעשה תנועת הניסה גם בחוץ להמלט מאנשי ביתה וזה לאמת ענין השקר שלה: **לצחק בנו**. בעניני צחוק שמתוכם נכר שבא אלי לשכב עמי:

יט **ויחר אפו**. על שהתרעמה מפני שהביא לה איש עברי לצחק בה כי אמנם לא חרה אפו על יוסף בזה שהאמין יותר לדברי יוסף אבל נתנו בבית הסהר להראות שהאמין לה לכבודה ונשתמש ביוסף בבית הסהר כאמרו ויפקוד שר הטבחים את יוסף אתם:

בראשית פרק-מ

א **חטאו משקה מלך מצרים והאופה**. עבדי שר המשקי ועבדי שר האופי:

ב **ויקצוף פרעה על שני סריסיו**. שלא השגיחו על עבדיהם:

ה **המשקה והאופה, וגו' אשר אסורים**. חלמו כמו משקה ואופה לא כמו שרים מצוי' לעבדיהם וזה בהיותם אסורי' ולבם חלל בקרבם בלי להרהר בשררה:

ז **סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדוניו**. בשביל שהפקיד אותם אדוניו בידו כאמרו ויפקוד שר הטבחים את יוסף אתם כי לולא זה לא היה ראוי ליוסף לחקור על מחשבותיהם:

ח **הלא לאלהים פתרונים**. הנה חכמת הפתרון היא באדם מצד מה שהוא בצלם אלהים ולזה יתכן שתהי' גם בי אע"פ שאני עתה עבד וכבית האסורים ומפני זה אפשר שלא צדקתם כמה שאמרתם ופותר אין אותו:

יג **כמשפט הראשון**. קודם שעלית להיות שר: **אשר היית משקהו**. אתה בעצמך וזה יעשה עתה להראות ולהודיע שהוא מקבל אותך בסבר פנים יפות:

יד **כי אם זכרתני אתך**. וזה יורה שכל כך תהיה חבתו עמך שאם תזכירני כאשר ייטב לך שתמצא שעה הגונה לזה: **והזכרתני אל פרעה**. המכיר אותי כשהייתי בבית שר הטבחים: **והוצאתני**. הנה תוציאני בלי ספק:

טו **כי גנוב גנבתי וגם פה לא עשיתי מאומה**. והטעם שיוציאני בלי ספק כדברך כי אמנם ימצא שלא היה עבדותי ולא מאסרי בסבת חטא שנמצא עלי:

[זט] כי טוב פתר. והיה מקוה שיפתור גם בעדו לטוב שהחלומות הולכים אחר הפה כדבריהם ז"ל כאמרו כאשר פתר להם יוסף:

מקץ

פרשת

בראשית פרק-מא

[א] ויהי מקץ. ופרעה חולם. בהיותו חולם עניני רעיוניו חלם ג"כ שהיה עומד על שפת היאור כאמרם רז"ל כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים:

[ג] ותעמודנה אצל הפרות. קודם שתאכלנה אותנה להורות שיהיו הרעב והשבע יחדו באיזה זמן כענין ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם:

[ז] והנה חלום. הרגיש שהכל היה חלום אחד בעצמו שהיה נראה לו בחלומו השני שהיה באותו המעמד בעצמו של חלומו הראשון וכך פירש הוא אחר כך באמרו וארא בחלומי:

[ח] ואין פותר אותם. מפני שחשבו שהם שנים טעו בפתרון כי בחלק הראשון ממנו הית' הסבה הפועל' והחומר' בלבד שהן הפרות חורשות והיאור המשקה ובחלק השני הית' הסבה הצוריית והתכליתית בלבד והם השבלים:

[ט] את חטאי אני מזכיר. לא כמתרעם על שנתת אותי בבית הסהר כי בחטאי היה:

[יד] ויריצוהו מן הבור. כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאמרו כי קרובה ישועתי לבא וכאמרו לו עמי שומע לי וכך היה ענין מצרים כאמרו כי גורשו ממצרים כאמרם ז"ל שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ וכו'. וכן אמר לעשות לעתיד כאמרו ופתאום יבא אל היכלו האדון וכו': **ויחלף שמלותיו**. כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק:

[טו] תשמע חלום לפתור אותו. שתבין ענין החלום לפתור אותו כפי חכמת הפתרון ולא תפתור במקרה:

[טז] **בלעדי**. אע"פ שאמרת ופותר אין אותו כאלו אני יחיד בזאת החכמה אני חושב שיש בלי ספק פותר בלעדי: **אלהים יענה**. יעשה שאענה בפתרוני. את שלום פרעה. דבר שיהי שלום פרעה שהחלומות הולכים אחר הפה:

[יט] **לא ראיתי כהנה**. לא קרה זה ע"ד רעיונך על משכבך סליקו:

[כא] **ולא נודע כי באו אל קרבנה**. ע"ד ואכלתם ולא תשבועו כאמרם ז"ל אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו:

[כד] **ואין מגיד לי**. שראה שכלם חשבו שהם שני חלומות ופתרו אותם על שני דברים והוא הכיר ששניהם היו חלום אחד כאמרו וארא בחלומי:

[כה] **חלום פרעה אחד הוא**. ולפיכך טעו הפותרים: **את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה**. לפיכך לא ידעו זה החרטמים כי לא נודע להם בלהטיהם אבל הגיד לפרעה בלבד:

[כח] **הוא הדבר**. ענין הרעב הוא הדבר שאמרתי שהגיד לפרעה כדי שלא תכרת הארץ ברעב: **הראה את פרעה**. שני השבע להודיעו במה יושיע את עמו מן הרעב:

[לג] **ועתה ירא פרעה**. מאחר שהאל יתי הגיד הרעב העתיד למען תתור להושיע את עמך והראך השבע להודיעך במה תושיע ראוי לך למען לא תחטא לו שתראה איש נבון וחכם עיוני ומעשי בהנהגת המדינות שישים הוא לב לזה ומלכא לא להוי נזיק:

[לד] **יעשה פרעה ויפקד**. ותעשה שזה הנבון שתבחר יפקד פקידים בכל עיר ועיר למען יכירוהו לשר עליהם והיו לאחד"י בידו בכונה אחת ולא יהיו חלוקי דעות כענין וקמת ועלית אל המקום:

[לז] **וייטב הדבר**. עצת יוסף ודרכיו:

[מא] **ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים**. ראה והתבונן היטב להנהיג בתכלית הטוב כי דבר גדול נתתי בידך:

[מג] **ויקראו לפניו אברך**. כמו הברך. כלומר כל איש יכרע על ברכיו כמו שהיו צועקי לפני המלך לומר לעם כי לו תכרע כל ברך: ונתון אותו על כל ארץ מצרים שקבלו כלם שלטנותו כמנהג לכל שלטון חדש:

[מה] **ויצא יוסף על ארץ מצרים**. יצא מלפני פרעה באופן מורה שהיה שליט על כל ארץ מצרים:

[מו] **ויעבור בכל ארץ מצרים**. לפקוד הערים ולסדר עניניהם כענין וסבב המצפה ועלה בית אל בענין שמואל:

[מז] **לקמצי**. בכל שבולת עשתה קמצים:

[מט] **אין מספר**. לא היה עוד מספר נקרא בשם באופן שיצוייר בנפש:

[נא] **כי נשני אלהים**. כענין לעתיד כאמרו כי נשכחו הצרות הראשונות:

נו ויפתח יוסף את כל אשר בהם. להראותם שהיה בידו כדי לפרנסם: ויחזק הרעב. גם בשאר מזונות בלבד הלחם:

בראשית פרק-מב

א למה תתראו. למה תביטו זה אל זה וכל אחד מכם מצפה שילך חבירו ויתור כאמרם ז"ל קדירה דשותפי לא חמימא ולא קרירא וכן נתראה פנים שנראה זה אל זה:

ב ונחיה. אע"פ שלא יהיה לשבע נשיג די מחיתנו ובאופן זה ולא נמות ברעב:

ג וירדו אחי יוסף עשרה. כי לא היה המשביר מוכר לשום קונה אלא בעד בית א' ולא בעד רבים פן יעשה בו סחורה כמו שהוא המנהג בשני רעב:

ה בתוך הבאים. שהיו הולכין שם חבורות יחד להמלט מן השוללי שרבו אז מפני הרעב:

ו הוא השליט על הארץ הוא המשביר. עם היותו השליט היה הוא בעצמו המוכר ולא היה מאמין בעבדיו כי אמנם היה הכסף רב מאד וראוי לפרעה כאמרו ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה ולכן לא היה שום בר נמכר לקונים בלתי חותמו או כתב ידו: ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו. ולפי שעם היותו שליט היה הוא בעצמו המשביר הוצרכו אחי יוסף לבא אליו ולא לדבר אל עבדיו בלבד:

ז ויכירם. שהם אחיו לא שהכיר אחד לאחד: ויתנכר אליהם. שנה טעמו ולא דבר בענוה כמנהגו: קשות. פן יכירוהו בקול:

ח ויכר יוסף את אחיו. אחד לאחד ואחר כך:

ט ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם. זכר להם את החלומות שבחלו האלומות היו כלם משתחיים ושאלומתו קמה וגם נצבה שלא נפלה אחר שקמה. ולכן רצה שיבאו כלם ויבשרם ויתקיים בו ענין וגם נצבה: לראות את ערות הארץ באת'. לראות אם יש אתנו מזון מספיק לארצנו ולא באתם לקנות כי אין מנהג שאר הבאים שיהיו עשרה יחדיו שואלים:

יא כלנו בני איש אחד נחנו. ואם היינו מרגלים היה במצות איזה מלך ולא יבחרו פקידיו כל המרגלים בני איש אחד אבל כאנו יחדיו מפני שאנו אחים: כנים אנחנו. בכל עסקינו: לא היו עבדיך מרגלים. מעולם ואין ראוי לחשוד אותנו במרגלות עתה:

יב לא. אין זה אמת שתהיו אחים: כי ערות הארץ באתם לראות. אבל נועצתם לומר שאתם אחים כדי לבא יחדיו ולראות ערות הארץ:

יג **שנים עשר עבדיך וכו'.** הנה מה שאמרנו יתברר כי אמנם אבינו עודנו חי בארץ כנען ויגיד הוא ושכניו שהיינו י"ב בניו וחסר אחד והקטן נשאר לכלכל ובכל אלה הפרטים יתברר האמת אצלך :

יד **הוא אשר דברתי אליכם.** אותו האחד שאתם אומרים שאיננו ואינכם מפרשים אנה הלך הוא שהלך בעצתכם להגיד מה שראיתם או שהסכמתם כדי לרגל כמו שאמרתי :

טו **בזאת תבחנו.** שאם אינכם אחים לא יסכן הקטן את עצמו לבא עמכם לשקר ולהיות בן מות עמכם :

יח **את האלהים אני ירא.** ולכן אניחכם להוליך לבתיכם די מחיתכם :

כ **ולא תמותו.** כי גם בארץ כנען אוכל להמיתכם אם לא תבאו :

כא **בהתחננו אלינו ולא שמענו.** והיינו אכזרים נגד אחינו אע"פ שחשבנוהו לרודף היה לנו לרחם בהתחננו וכנגד מדת אכזריותינו זה האיש מתאכזר נגדנו :

כב **הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד.** שלא היה מתכוין להמיתכם כשעשה מה שעשה כאשר חשבתם אבל היו מעשיו באשר הוא ילד בלתי פועל לתכלית מכוון : **וגם דמו הנה נדרש.** אין החטא הנדרש עתה האכזריות בלבד כאשר חשבתם אבל גם דמו שחטאתם לשפוך דם נקי שלא היה בן מות כאשר חשבתם והנה בלי ספק מת בעבדותו :

כד **ויבך.** כאשר ראה בצרתם :

כה **ולהשיב כספיהם.** לא יפול לשון רבים על הכסף אבל יפול על המטבעות :

כח **מה זאת עשה אלהים לנו.** שנתן בלב זה עם היותו ירא אלהים שיעשה לנו זאת כדי לכבוש אותנו לעבדים בבואנו אליו כאמרם אחר כך ולקחת אותנו לעבדים וזה לשלם לנו מדה כנגד מדה על מכירת אחינו. והנה המכירה לא היתה מאתנו להרע אבל היתה מפני שחשבנוהו לרודף ובן מות ומה שלא הרגנוהו היה ע"צ החסד בהיותו אחינו :

לו **עלי היו כלנה.** אין אחד מאלו המקרים באחד מבניכם אבל כולם בבני זה בלי ספק אינו כי אם בסבת מריבותיכם זה עם זה ואתם המשכלים אותי :

לז **את שני בני תמית.** קלל עתה את שני בני שימותו אם לא אביאנו כענין קללת רב לשמואל כאמרו (שבת פרק ח' שרצים) יהא רעוא דלא לוקמו ליה בני וכן הוה ליה :

לח **לא ירד בני.** היחיד לו מאותה האם שהיתה עקרת הבית :

בראשית פרק-מג

[ב] שובו שברו לנו. כי חשב שהיו מבקשים להוליך עמם את בנימין כדי לאבדו כיוסף כמו שאמר להם אותי שכלתם לא שהיה הדבר כאשר ספרו:

[ח] ונחיה. במזון: **ולא נמות**. על יד האיש אדוני הארץ שאמר לנו ויאמנו דבריכם ולא תמותו:

[י] כי לולא התמהמהנו. והטעם שקבלתי עלי חטא עולם אם לא הביאותיו הוא מפני שדבר ברור אצלי שלולי התמהמהנו מאז שספרנו אליך דברי האיש או מאז שכלה השבר: **כי עתה שבנו זה פעמים**. שלא היה האיש מעכבנו כלל בהיותו ירא אלהים ולא יוסיף להרע עמנו כאשר ידע האמת:

[יא] אם כן. אם הדבר כן כמו שאמרתם שהתגרה האיש בכם והוא ירא אלהים: **איפוא**. מן ההכרח ראוי שזאת תעשו: **קחו מזמרת הארץ בכליכם מעט צרי**. כי אמנם המנחה שתובל לאיש נבהל להון יצטרך שתהיה רבת הכמות להשביע עין ומזה המין היתה מנחת יעקב. אבל כאשר יובילוה לנדיב אשר כסף לא יחשוב ראוי שתהיה מעט אבל תהיה דבר נבחר מדברים הנמצאים על המעט והם בהיכלי מלך ומזה המין היתה המנחה הזאת ליוסף: **והורידו לאיש מנחה**. קודם שתלכו לראות פניו למען תראו איך יקבל המנחה ברצון. ובזה תדעו איך יקבל אתכם בסבר פנים יפות כאמרו לו חפץ ה' להמיתנו לא לקח מידינו עולה ומנחה. ואח"כ:

[יג] וקומו שובו אל האיש. כי עכ"פ תכפרו פניו מצד מה במנחה ההולכת לפניכם כאמרו אבן חן השוחד בעיני בעליו וכו':

[טו] ויעמדו לפני יוסף. קודם הבאת המנחה ולכן יראו כאשר הובאו בית יוסף:

[טז] ויאמר לאשר על ביתו. ולא רצה לדבר לאחיו עד צאת מאתו כל הנצבים עליו כדי להאריך בספור עמהם: **הבא האנשים הביתה**. אל בית הדירה. כי היה אז בשער המלך או במקום אשר ישפוט שם: **כי אתי יאכלו**. לראות ענינם עם בנימין ולנסות אם יקנאו בו כשירבה משאת בנימין ממשאות כלם:

[כא] כספנו במשקלו. באותם המטבעות עצמם לפיכך חשבנו שלא היה משגה ממועות של אחרים:

[כז] השלום. יש שלום לכם בבריאת הגוף כי אמנם הבריאות יהיה בשלום ההפכים וזה כשלא יתקומם אחד מההפכים על הפכו: **אביכם הזקן אשר אמרתם וגו'**. כי אמנם שלום הזקן יקרה על המעט כאמרם רז"ל שפתיהם של זקנים מתרפטות ואזניהם מתכבדות:

[כח] שלום לעבדך לאבינו עודנו חי. גם לעבדך לאבינו יש שלום ולא שלום המתים כי אמנם עודנו חי: **ויקדו וישתחוו**. על שאלת שלום:

[כט] אלהים יחנך בני. מאחר שאתה יחיד לאמך כאמרם ויותר הוא לבדו לאמו אלהים יתן לך חן שיקרבוך אחיך וזולתם:

ל ויבך שמה. שחשב בצרת אביו ואחיו:

לב וישימו לו לבדו. שלא ירגישו אחיו שהוא עברי: **כי לא יוכלון המצרים.**
לפיכך לא אכל הוא עם אחיו ולא הוא ולא אחיו עם המצרים:

לד ותרב משאת בנימין. לראות אם יקנאו בו: **חמש ידות.** שעם כל חלק שהיה שולח לכל שנים מהם כמנהג היה שולח חלק לבנימין להראות חשיבותו על כולם: **וישכרו עמו.** במיני יין מלכות רב שנתן לפניהם שלא היו מורגלים בהם ולא השגיוחו שלא לשתות כל צרכם מן הראשון כאשר ראוי לעשות לכל סועד עם הגדולים כאמרו כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך:

בראשית פרק-מד

א ושים כסף איש בפי אמתחתו. בידיעתם שתאמר להם שחפצתי לשלם להם טובה תמורת הצער שצערתיים:

ב תשים בפי אמתחת הקמן. לראות איך ימסרו עצמם עליו כדי להצילו:

ה הלא זה אשר ישתה אדוני בו. היה דברו עמהם כחושב שיהיו כולם יודעים הדבר:

ז למה ידבר אדוני כדברים האלה. כמו חושד את כולנו:

י גם עתה כדבריכם כן הוא. אע"פ שעתה כזה הענין כן הוא הדין כמו שאמרתם בהיות הגביע גביע השליט אשר שלם לכם טובה להשיב כספכם איש אל שקו מכל מקום האיש אשר ימצא אתו הוא יהי לי עבד ולא כולכם וגם הוא לא ימות כמו שהיה מן הדין: **ואתם תהיו נקיים.** מעבדות ומכל עונש אחר:

טו מה המעשה הזה. שהיה בו רשע עם סכלות שהיה לכם לחשוב שלא יעלה זה בידכם:

טז מה נאמר לאדוני. להשיב על דבריך כשאמרת מה המעשה הזה כי אמנם מה נדבר להכחיש שלא עשינו זאת אע"פ שהדין עמנו: **ומה נצטדק.** להוכיח במישור שהיה הכל תחבולה להתעולל: **האלהים מצא את עון עבדיך.** לא בשביל זה אנו נענשים שלא חטאנו בזה כלל אלא בשביל עון שעשינו לימים ראשוני רצה האל להענישנו להפרע ממנו על ידך על דרך מרשעים יצא רשע כמאמר לוליינוס ופפוס (באיכה רבתי) באמרם אנו הרבה נתחייבנו מיתה למקום אלא הרבה שלוחים למקום נמרים ואריות שפוגעים בנו ולא נפרע ממנו אלא על ידך שעתיד לתבוע דמנו מידך:

יז חלילה לי מעשות זאת. שאהיה אני השליח להפרע מכם מעונותיכם הקודמים כענין מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה בדך לא אקח לעבד ולא אעניש

זולתי החוטא אלי עתה בזה החטא בלבד: חסלת פרשת מקץ:

פרשת ויגש

[יח] ויגש אליו. ידבר נא עבדך דבר. מאחר שאמרת חלילה לי מעשות זאת שלא תחפוץ שתהיה תקלה על ידך אפילו לחייבים: **ידבר נא עבדך**. להודיעך התקלה שתארע על ידך אם תעשה זאת: **ואל יחר אפך**. באמרי אליך שאתה גרמת זאת התקלה על כרחנו: **כי כמוך כפרעה**. כי מה שאטיח דברים כנגדך לא יהיה מהיותי בלתי מחשיב אותך כי אמנם אתה חשוב בעיני כמו פרעה שהוא המלך:

[כ] ואביו אהבו. יותר מכלנו ולכן לא הניחו בראשונה לכא עמנו וזאת היתה הסבה שלא היה עמנו אז לא ששלחנוהו לרגל כאשר חשבת:

[כא] ואשימה עיני עליו. ואין צריך שידאג אביו לשלחו:

[כב] לא יוכל הנער לעזוב את אביו. כי מאז שיעזוב את געגועי אביו והסברת פניו יתעצב ונפל למשכב ואז ימות: **ועזב את אביו ומת**. ועם זה אביו ימות בלי ספק:

[כג] אם לא ירד. אע"פ ששמעת טענותינו האמתיות גזרת עלינו ברצון פשוט ובקנס שנביאהו:

[כד] ונגד לו את דברי אדוני. ואעפ"כ לא שמע לשלחו אז:

[כה] שובו שברו לנו. ובהכרח הרעב הכרחנוהו לשלחו ובכל זאת העיד בנו שאולי לא נביאהו אליו ונהיה סבת מיתתו ביגון:

[ל] ועתה כבואי והורידו עבדיך. מאחר שהעיד בנו הנה כאשר יהיה כן לא ייוחס זה אל המקרה אבל ראוי שייוחס לנו שעשינו זאת התקלה בידיים כענין בטרם תבא השמעתידך פן תאמר עצבי עשם:

[לב] כי עבדך ערב. והטעם שימות בראותו כי אין הנער מבלתי שישאל מה היה לו הוא מפני שעבדך ערב ומאחר שלא אביאנו יחשוב שאבד בלי ספק ושבשביל זה לא יכולתי לקיים נדרי:

[לג] ועתה ישב נא עבדך תחת הנער. לפיכך אני מבקש להיות עבד תחתיו כדי שלא אחטא לאבי כל הימים כמו שקבלתי עלי:

[לד] כי איך אעלה. אע"פ שחשבתני שיצטער עלי טוב לי שלא אראנו באותו הצער:

בראשית פרק-מה

א להתאפק לכל הנצבים עליו. להתאפק התאפקות מספיק לברר עסקי כל הנצבים עליו :

ג העוד אבי חי. אי אפשר שלא מת מדאגתו עלי :

ד גשו נא אלי. שלא ישמעו שומעי הבכי את מכירתו : אשר מכרתם. ובה תדעו שאני יוסף בלי ספק שלא ידע איש במכירתי ושאני אחיכם זולתנו כי הקונים לא ידעו שאני אחיכם :

ח ועתה לא אתם שלחתם. הנה בראותכם תכלית אלהי שלא היה מושג בזולת אלה הסבות הקודמות אין ספק שהסבות הקודמות היו גם כן ברצון אלהי לסבב זה התכלית : לאב לפרעה. יועץ למלך : ולאדון לכל ביתו. ממונה על הבית : ומושל בכל ארץ מצרים. להנהיג עניני העמים :

ט מהרו. שלא יצטער יותר :

יא פן תורש. לחסרון מרעה הצאן כאמרם אחר כך כי אין מרעה לצאן :

יב ועיני אחי בנימין. שלא ידע במכירתי : כי פי המדבר אליכם. בלתי מליץ והנה במכירתי לא היה איש מדבר בלשונו זולתנו כי הקונים היו ישמעאלים ומדינים :

יג ומהרתם והורדתם את אבי הנה. למען ישמח לראות :

טז וייטב בעיני פרעה. שחשב שמכאן ואילך תהיה השגחת יוסף על הארץ לא כהשגחת גר מנהיג אבל בהשגחת אזרח. הושב לשבת בארץ הוא וזרעו ולזה ישגיח בכל לב להטיב לארץ וליושביה :

יז אמור אל אחיך זאת עשו. שזאת היא הכוונה שתעשו שתקחו את אביכם ואת בתיכם :

יט ואתה צויתה. ואמור להם גם כן שאתה צוית עליהם : זאת עשוי ולהשיג זה המכוון שלא ימאן אביכם מבא : קחו לכם מארץ מצרים עגלות. כי כשיראה העגלות מוכנות שלוחות מאתנו לא ימצא כל כך מקום לדחות ולמאן וכן הי אחר כך באמרו וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ויאמר ישראל אלכה ואראנו :

כ ועינכם אל תחוס על כליכם. שלא תאחרו וירבה הנזק במקנה ברב האיחור :

כג ולאביו שלח כזאת. כמו מתנת בנימין ועם זה שלח עשרה חמורים ועשר אתונות כי ברבים תהיה הוא"ו בסוף כמו יששכר זבולן ובנימין :

[כד] וישלח את אחיו. פטרן ונתן להם רשות. כמו שלחני כי עלה השחר. שלחוני ואלכה לאדוני:

[כו] ויפג לבו. נתעלף וחסרה קצת דפיקת לבו ורוחו ממה שהיה קודם כמנהג בעלון מדאגת לבו בהזכירם את יוסף: **כי לא האמין להם**. לפיכך ותחי רוח יעקב ולא אבדה רוחו אחר כך כשהאמין כמו שיקרה בעת השמחה הפתאומית הממית בצאת הרוח החיוני אל החוץ כי אמנם נכנסה לפנים בעת הדאגה הקודמת כשלא האמין:

[כז] וידברו אליו את כל דברי יוסף. שאמר ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר כדי לערב בדבר הבשורה איזהו דאגה: **ותחי רוח יעקב**. נרפא מן העלון הקודם בהדרגת השמחה עם הדאגה:

[כח] רב אלכה ואראנו. לא שאגור שם כדבריו:

בראשית פרק-מו

[א] לאלהי אביו יצחק. שאמר ליצחק אל תרד מצרימה:

[ב] ויאמר אלהים לישראל. מה שאמר לו עתה היה בשביל היותו ישראל שיצטרכו בניו להשתרר על אויביהם בכנען:

[ג] אנכי האל אלהי אביך. אני הוא שאמרתי לאביך אל תרד מצרימה אני הוא שאומר אליך אל תירא מרדה מצרימה אתה וזה כי לגוי גדול אשימך שם כי אמנם אם היו בניך יושבים פה היו מתחתני בכנעני ומתערבים עמהם אבל במצרים לא יקרה זה כי לא יוכלון המצריי לאכול את העברים לחם כאמרם רז"ל ויהי שם לגוי מלמד שהיו מצויינים שם:

[ד] אעלך גם עלה. אחר שאעלך ואוציאך משם תוסיף מעלה על מה שהיה לך קודם רדתך שם כאמרו ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה: **ישית ידו על עיניך**. לא תצטרך לפקוח עיניך להשיג חפצך כי יוסף יגיעם אליך בזולת השגחתך ולא תצטרך אתה להתעסק עם המצריי הבלתי ראויים לקרוב אליך:

[ה] וישאו בני ישראל. שהיו צריכים מכאן ואילך להיותם עם בני ישראל להשתרר עם אלהים ועם אנשים: **את יעקב אביהם**. שבלכתו אל שמחתו זאת אשר אין אחרי התוגה אחר שעברו עליו כל הצרות שעברו הורה מה שיקרא לו בעקב ובאחרית הימים כאמרו רנו ליעקב שמחה:

[ח] ואלה שמות יעקב ובניו. הראוי בכל אלה שיהיה נחשב כל אחד מהם ונודע בשם אישיי הם יעקב ובניו בלבד כאמרו ונשא אהרן את שמותם לפני ה' אבל שאר שבעים נפש אע"פ שהיו צדיקים לא עלו למעלת אלה:

{יט} בני רחל אשת יעקב. שהיתה עיקר כוונתו וכן ממנה נולדו יוסף ובנימין. שהיו מעולים בשבטים כאמרם רז"ל (סוטה פרק אלו נאמרים) ראוי היה יוסף שיצאו ממנו שנים עשר שבטים כיעקב וכאמרם רז"ל (שבת פרק האשה) על בנימין שמת בעטיו של נחש וכן העיד באמרו לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך:

{כח} להורות לפניו גושנה. למען יורה יהודה איך יתוקן בית דירה לפני בוא יעקב לגושן:

{כט} וירא אליו. מתוך עבדיו הסובבים אותו ולא המתין שיבא אביו אליו אל המרכבה:

{ל} אמותה הפעם. מצרות אחרות נושעתי ואחר התשועה מהם אפפו עלי רעות עתה בזאת הפעם שנושעתי מצרתך אחרי ראותי את פניך יהי רצון שאמות בזאת התשועה ולא יוסיף עצב עמה:

{לא} אעלה ואגידה. שמלאכתכם היא מרעה הצאן מבלתי שאשאל ממנו אז שיתן לכם ארץ גושן כדי שיאמין כשתאמרו לו שזאת מלאכתכם ולא יחשוב שתאמרו כן כדי שיתן לכם ארץ גושן:

בראשית פרק-מז

{ב} ומקצה אחיו לקח. כדי שיבין פרעה מדבריהם ומענינם שהם בעלי מלאכת מרעה הצאן בלבד:

{ח} כמה ימי שני חיידך. תמה כי לא היה דבר מצוי במצרים שיאריך אדם ימים כל כך שיגיע לפרק שהיה אז יעקב בו וגם שיבה זרקה כו:

{ט} מעט ורעים היו ימי שני חיי. על מה שאמרת כמה ימי שני חיידך אני אומר כי שני חיי היו מעט ורעים ברב טרדת מזונות ודאגות הקורות כי הימים אשר בהם יהיה האדם בצרה לא יקראו ימי שני חיים אבל ימי שני מגורי היו בין הכל מאה ושלושים שנה: ולא השיגו ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם. כי אבותי אע"פ שהיו גם הם גרים בארץ לא להם מ"מ היו להם ימי חיים רבים בלתי צרות אבל שני חיי לא השיגו לשני חיי אבותי שהיו להם בימי מגוריהם:

{יב} לחם לפי הטף. אע"פ שהיי בידו להרבו' להם מזון נתן להם במדה מספקת כאמר' רז"ל (פ"ק דתעניו) בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך אני אוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי:

{יד} ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה. שלא הורה לעצמו היתר בכל עמלו לקחת דבר לעצמו:

יז **וינהלם בלחם**. נהלם. לאט. כענין עלות ינהל. נתן להם הלחם מעט מעט אכול ולא לשבעה כראוי בשני רעבון כאמרם (ש) המרעיב עצמו בשני רעבון נצול ממיתה משונה. וכבר אמרו חכמי הרפואה שהשובע אחר הרעב גורם חולי ממית: **בשנה ההיא**. אחר שאפס כסף והיא היתה השנה הששית לשני הדעב:

יח **בשנה השנית**. והשנית מזמן שתם הכסף והיא היתה השנה השביעית לשני הרעב: **לא נכחד מאדוני**. שיש לנו עוד מקנה. כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה:

יט **למה נמות לעיניך**. כי זה אמת שכבר תם הכסף ומקנה הבהמה והכל בא לידך ואין ראוי שתניחנו למות ברעב:

כא **העביר אותו לערים**. העבירם עמו שיאמרו לו לך חזק וקנה ויחזיק בהם ובקרקע בפניהם ובהסכמת שכנים:

כג הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה. ואם כן אתם עבדיו וחייבים לעבוד את האדמה שקניתי לו והוא חייב לתת מזונותיכם והזרע לזרוע. ובזה האופן תהיה מן הדין כל תבואת מצרים שלו. הא לכם זדע וזרעתם. אתם עבדיו עבדו את האדמה שהיא שלו:

כד **והיה בתבואות**. שהם שלו: **ונתתם חמישית לפרעה**. כי זה הוא הראוי לו מהם אחר שיפרעכם את המוטל עליו לפרוע: **וארבע הידות יהיה לכם לזרע השדה**. שהוא חייב לתת לכם כמו בעל השדה: **ולאכלכם**. ובשביל מזונותיכם שהוא חייב לתת לכם ובכך נשאר בדין החומש שלו:

כו **וישם אותה יוסף לחוק**. אחר שהראה להם שהדין כך ושאינו מקים מכס חדש דרך גזל שם את הדבר בנימוסי מצרים:

פרשת ויחי

כט **אל נא תקברני במצרים**. אפי' בארון כענין וישם בארון במצרים. שאם תעשה כן אפי' לשעה לא יניחוך להוליכני למערה שיאמרו שזה מספיק כמו שהי המנהג אצלם:

ל **ושכבתי עם אבותי**. ענין שכיבת המת עם אבותיו הוא הנחת מטת המת במקום המספד וסבוב הסופדים ולכן נכתב זה הלשון בכל המלכים צדיקים ורשעים שמתו על מטתם בספר מלכים: **ונשאתני ממצרים**. וכאשר תעשה באופן זה תוכל לשאת אותי ממצרים כי כאשר ימלאו ימי השכיכה יסור יגוני מלכם כענין ויעברו ימי בכיתו ולא ימחו בך אם תשאני אל ארץ אחר': **אנכי אעשה כדברך**. אנכי מצד עצמי אעשה כדברך בכל כחי:

לא **השבעה לי**. למען יהיה לך פתחון פה נגדם אם ירצו למחות: **וישתחו ישראל**. להודות לקונו על שחננו להשיג זה מאת בנו כענין ויהי כאשר שמע עבד

בראשית פרק-מח

[ב] וישב על המטה. לחלוק כבוד למלכות כפי האפשר לו אז. וההפך ולא קם ולא זע ממנו:

[ד] ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ. הנה אז כבר נולדו כל השבטים חוץ מבנימן וכבר אמר לי בצאתי מחרן הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. אם כן היתה הכוונה שיתן לי קהל של עמים בענין ירושת הארץ. ואין לחשוב שאמר זה אלא עליך שיתן לי אותך ואת שני בניך יחדו:

[ה] ועתה שני בניך כו' לי הם. שאותם לבדם נתן לי יחדו עמך כענין ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך:

[ו] ומולדתך אשר הולדת אחריהם. שהם בני בניך הנקראים מולדתך באמת: **לך יהיו.** יקראו בית יוסף ויתברכו בברכותיך: **על שם אחיהם יקראו בנחלתם.** כל אחד מבני מנשה יקרא כאחיו על שם מנשה לנחול עמם בנחלתו וכן כל אחד מבני אפרים יקרא כאחיו על שם אפרים לנחול עמם בנחלת אפרים:

[ז] ואני. שמא תאמר כשאמר אלי האל יתברך ונתתיך לקהל עמים היתה הכוונה שאוליד עוד בנים אלא שגרם החטא זה לא יתכן: **כי בבואי מפדן.** כשנגלה אלי אז האל יתברך: **מתה עלי רחל.** כאמר' ז"ל אין אשה מתה אלא לבעלה: **בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה.** תכף כשנסעתי מאותו המקום שהיה דבר האל יתברך אלי בעודי בדרך אפרת. וכל כך גברה עלי טרדתי ואבלותי שלא עצרתי כח להוליכי לבית קברות בית לחם ואין ספק כי מאז היה לבי חלל בקרבי ולא שלט עוד בי יצר הרע ונחלשה תאוותי ולא נשאר בי כח להוליד בנים:

[ח] וירא ישראל את בני יוסף. ראה שהם בני אדם אבל לא הכיר מי הם:

[ט] בניהם אשר נתן לי אלהים בזה. בני הם ולא בני בני אבל הם אותם הבנים אשר נתן לי אלהים בזה בעודי לבדי פה כאמרך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה ואמרת לי הם:

[י] לא יכול לראות. היטב כדי שתחול עליו ברכתו בראותו אותם כענין אשר תראנו משם. וכענין ויראהו ה' את כל הארץ כדי שיברך אותם. וכן באלישע ויפן אחריו ויראם: **וישק להם ויחבק להם.** כדי שתדבק נפשו בהם ותחול עליהם ברכתו:

[יא] גם את זרעך. ועליהם אמר קהל עמים וזה אמר אלי כשברכני בירושת הארץ כאמרו למעלה ויברך אותי א"כ ראוי שאותה הברכה תחול עליהם ולכך ברך אז את יוסף ואת בניו:

יב מעם ברכיו. של אביו שחבק אותם :

יד שכל את ידיו. השכיל והבין במשוש ידיו בלא ראות :

טו ויברך את יוסף. ולא הוצרך בזה לראיה ולא לחבוק ולא נשיקה ולא הזכיר מה היתה הברכה : ויאמר. אחר שברך את יוסף : האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. אתה אלהי אשר אתה הוא שהתהלכו אבותי לפניי עשה בזכותם : האלהים הרועה אותי. אתה שעשית עמדי חסד :

טז המלאך הגואל אותי מכל. רע יברך. צוה שהמלאך הגואל אותי יברך את הנערים אם אינם ראויים לברכתך בלתי אמצעי : ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק. לא שם תרח ונחור כי הצדיקים לא יקרא עליהם שם אבותיהם הרשעים וכן בהיפך כאמרו רז"ל (סנהדרין פרק אלו הן הנחנקין) דקרינן לרשיעא אפילו בר צדיקא רשיעא בר רשיעא שלא יתיחס לאביו הצדיק אבל יתיחס לאיזה מאבותיו הרשעים ולכן התפלל עליהם שיהיו מוכנים ונעזרים לעבודת האל יתברך באופן שיהיו ראויים להתיחס לאברהם וליצחק על דרך יחד לבבי ליראה את שמך :

יח כי זה הבכור שים ימינך על ראשו. כי אמנם הסמיכה ביד תכוין הנפש אל מה שנשמך עליו כענין ויסמוך את ידיו עליו וכח הימין חזק מכח השמאל ותכוין יותר סמיכת הימין אל הימין ממה שתכוין אותה סמיכי השמאל אל השמאל :

כא הנה אנכי מת. הנני מצוה בשעת מיתה ומקיים המתנה שנתתי : והשיב אתכם אל ארץ. ושם תתקיים מתנתו :

כב ואני נתתי לך. ואני הנה אמנם לא עברתי נחלה כלל כשנתתי לך שכס אחד על אחיך בארץ אף על פי שהיא ארץ אבותיכם בלעדי כי נתתי לך מה שלקחתי מיד מי שהוא אמורי במעשיו הרעים ובעל אמירה שאומר הרבה ואפילו מעט אינו עושה להיטיב וזה הוא עשו כשקניתי הבכורה ממנו כי לולא זה לא היה לאחיד בירושת האבות כ"כ חלק בארץ : בחרבי ובקשתי. בחכמתי ובינתי שהם חרבם וקשתם של צדיקים כאמרו חגור חרבך על ירך גבור וכבר בארו רז"ל ההוא בד"ת הוא דכתיב וכענין על הפך זה שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה וכענין וידרכו את לשונם קשתם שקר :

בראשית פרק-מט

א באחרית הימים. לקץ הימין בבוא גואל שיהיה אחרית ימי האומות אויבי ה' ומלכותם שתתמלא סאתם עד סוף מלואה כאמרו כי אעשה כלה וכו' וכזה דבר בלעם באמרו באחרית הימים כמו שהעיד באמרו וקרקר כל בני שת וכן הנביאים באמרם והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון כראש ההרים וזה הגיד יעקב כזה באמרו כי יבא שילה ולו יקהת עמים אוסרי לגפן עירה וכו' :

ב **ושמעו אל ישראל אביכם**. קבלו את הדרך שהורה לכם כל ימיו אשר בה תהיו בני ישראל והוא אביכם כי תשתררו עם אלהים ואנשים ולא יאבד מכם הטוב העתיד לבא :

ג **יתר שאת ויתר עז**. (ד) פחו כמים אל תותר. אתה פחו כמים אל תותר על אחיך בענין יתר שאת שהיא מעלת שאת וקבלת חלק יתר בכהונה ובבכורה. אע"פ שאתה ראשית אוני והיה ראוי לך משפט הבכורה כאמרו כי הוא ראשית אונו וכו': **ויתר עז**. גם כן לא תותר במעלת העוז שהוא המלך שהוא יותר עז ותקיף מכל אחר זולתו במלכותו כאמרם רז"ל אין עוז אלא מלכות וזה גם כן יאות לבכור כאמרו ואת המלוכה נתן ליורם כי הוא הבכור : **אז חללת יצועי עלה**. אז חללת כבוד אביך או כבוד שכינה שכבר עלה על יצועי וכנגד זה יחולל כבודך ולא יהיה במדרגתו הראשונה :

ה **אחים**. והיה הכבוד הראוי לראובן ראוי להם בנפלו ממנו. אמנם כלי חמס מכרותיהם. וזה לא יאות למלך אשר במשפט יעמיד ארץ לכן לא יאות מלכות לשום אחד משניכם :

ז **ארוך אפס**. יחסר אפס בשפלותי וקושי מזונותיהם ע"י חלוק ותפוצה אמנם הכהונה נשארה לבכורות כמאז עד שזכו בה בני לוי כאמרו בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי :

ח **יהודה אתה**. אתה הוא הראוי למלכות בנפול ממנו הקודמים לך כי לא נמצא בך פגם שימאיסך ממלך : **יודוך אחיך**. יקבלוך למלך כי יודוך לראוי למלך : **ידך בעורף אויביך**. שינוסו מפניך כענין ונתתי את כל אויביך אליך עורף : **וישתחו לך בני אביך**. תמלוך על כל בני אביך אבל לא על האומות עד כי יבא שילה כי אז לא על בני אביך בלבד :

ט **גור אריה יהודה**. הנה יהודה אע"פ שהוא אינו אריה שאין לו מלכות הוא אמנם גור אריה גובר באחיו ועתיד למלוך : ואע"פ כן : **מטרף בני עלית**. אתה יוסף בני עלית מטרפו שלא טרף אותך באפו להמיתך אע"פ שהיה שונאך וזה כי כרע רבץ כאריה. היה אז כמו האריה הכורע ורובץ בלתי מזיק כן הוא אז לא צוה להמיתך : **וכלביא מי יקימנו**. כן יהיה במלכותו לעתיד שירבץ כלביא ולא יהיה מי שיוכל להטיל עליו אימה כדי שיקימנו ממקומו מחמת יראה :

י **לא יסור שבט מיהודה**. כשתהיה לו המלכות כמו שאמר וכלביא מי יקימנו לא יסור שבט המלכות ממנו אל אחד משבטי ישראל כאמרו וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול אשר הסירותי מלפניך אבל כשנפלה המלכות ביד האומות לא היה זה מין הסרה שיסור הדבר ממקום למקום אבל נפסד לגמרי כי לא סר שבט ישראל ומלכותו מזה אל זה אבל אבד לגמרי ולא תפול הסרה על הבלתי נמצא כלל : **ומחוקק מבין רגליו**. שיהי מזרעו שופט יושב על כסא ובין רגליו יהיו סופרי הדיינים כמנהגם : **עד כי יבא שילה**. הנה תיבת שילה מורכבת משרש שול ומורה שולים ומשרש שלה המורה שלום כלומר שלום הסוף. אמר שזה שאמר שיהי ליהודי שבט ומחוקק בין אחיו בלבד בעוד שבטם קיים יתאמת עד כי יבא שילה : **ולו יקחת עמים**. אבל כשיגלה המשיח שיהיה שלום הסוף לו תהיה גם יקחת עמים. חלשת העמים כמו אם קחה הברזל כלומר מותר חלושים שישארו אחר אבדן מלכותם ישמעו לשילה שהזכיר כאמרו וקרקר כל בני שת :

יא **אוסרי לגפן עירה.** ומאותות אותו המשיח הוא אחד. שיגלה על עיר בן אתונות כמאמר הנביא וזה שלא יבא על סוס מוכן ליום מלחמה כי אמנם מלחמת האומות ואבדן מלכותם כבר תהיה נשלמת ע"י האל יתברך והוא יהי למלך בשלום. שנית שיאסור אותו העיר אל הגפן וזה שישכן מלכות שלומו בקרב ישראל שנמשלו לגפן כאמרם ז"ל אומה זו לגפן נמשלה וכן העיד הנביא באמרו כי כרם ה' צכאות בית ישראל: **ולשורקה בני אתונו.** שלישית מאותותיו הוא שיקשור חמורו הנזכר ויהיה משכנו בשורק שהוא מבחר הגפן וזה שיאר פניו אל צדיקים שבדור ולא לכל הגפן: **כבס ביין לבושו.** רביעית מאותותיו תהיה שיוכל לכבס לבושו בדם כי ימצא הרג רב נעשה קודם בואו כענין מדוע אדום ללבושך וכאמרו ידן בגוים מלא גויות:

יב **חכלילי עינים מיינ.** חמישית מאותותיו תהיה שיגדל שובע שלא כמנהגו של עולם כאמרו יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פרו. וכאמרם עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת:

יג **זבולן לחוף ימים ישכון.** בארצו כי יירש מקום חוף ימים והקדים זבולן העוסק בפרקמטיא ליששכר העוסק בתורה וכן משה רבינו בברכתו באמרו שמח זבולן בצאתך ויששכר באוהליך כי אמנם אי אפשר לעסוק בתורה מבלי שישגי האדם קודם די מחסורו כאמרם אם אין קמח אין תורה וכשיסייע הא' את חבירו להמציאו די מחסורו כדי שיעסוק בתורה כמו שאמרו בזבולן הנה עבודת האל ית' בהשתדלות העוסק בתורה תהיה מיוחסת לשניהם וזאת היתה כוונת התורה במתנות כהונה ולויה שסייע כל העם לתופשי התורה שהם הכהני והלווי' כאמרו יורו משפטך ליעקב ויזכו כלם לחיי עולם כאמרם כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב: **והוא לחוף אניות.** חוץ מארצו הולך לחוף אניות במיני סחורה כגון טרית וחלזון וזכוכית לבנה שהיו נמצאים בימים ובחול שלו כמו שהעיד עליו הכתוב באמרו כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול:

יד **יששכר חמור.** בלתי מוכן למלחמה כאמרם אי סייפא לא ספרא: **גרם.** חמור בעל עצם חזק ובחזקו רובץ בין המשפתים. כשהוא חונה רובץ בין שתי החבילות הנתונות למשא על שני צדיו על דרך שפיתת שתי קדרות בכירים שלא תמושנה עד שישלים הפועל בהן את כונתו וזה לא יתכן זולתי לחמור חזק מאד שירבץ עם החבילות על גביו וכמו כן יששכר נושא עליו עול תורה ועול דרך ארץ והנהגת מדינות כראוי לחכם שלם במדות ובמושכלות:

טו **וירא מנחה כי טוב.** וזה ראה שהמנוחה בשלמות המושכלות אשר בו תנוח הנפש כענין ומצאו מרגוע לנפשותיכם שהוא הטוב והתכלית המכוון: **ואת הארץ כי נעמה.** וראה ג"כ שארצו מוכנת לתת מזונו בלי טורח ולהתפרנס שלא בצער: **ויט שכמו לסבול.** שני מיני המשא והם עול תורה ועול ציבור כאמרם רז"ל האי צורבא מרבנן דאיתי' במתא כל מילי דמתא עליה: **ויהי למס עובד.** וההמון העובד כל מלאכת עבודה בעסקי חיי שעה היה לו למס כאמרם רז"ל (יומא פרק בא טו) שבני עירו היו מצוים לעשות מלאכתו:

יז **יהי דן נחש.** הוא ממין הנחש הרע בתכלית והוא הנקרא צפעוני ואצל רופאי הערב נקרא חורמן כי אמנם צפעוני אחד ימית רבים יחדו בהבטתו ובקולו שישלח על אדם רב. וכן שמשון המית הוא לבדו רבים במעט רגע: **שפיפון.** הוא נחש דק. כאמרם כחוט השערה הוא ושפיפון שמו ועליו ספרו הרופאים שהוא

נחבא באילנות לירות בעצמו כחץ על יתר בעלי חיים. וכן שמשון כהיותו נלחם לבדו היה בלתי נראה בחיל הרוגיו:

יט **גד גדוד יגודנו**. אחר שאמר שדן נלחם כנחש ומפיל סוס ורוכבו אמר על גד שילחם דרך גדוד שיגוד ויכרות סוסו ורוכבו על דרך וטרך זרוע אף קדקוד: **והוא יגוד עקב**. וכשיכרות סוס ורוכבו יכרות את עקבם כי יברחו ממנו כענין ונתתי את כל אויביך אליך עורף:

כב **בן פורת יוסף**. הנה יוסף הוא בן גפן פורת ענף של גפן פוריה העושה צל לרבים כדרך הגפן כאמרו כסו הרים צלה וזה כי בצלו חי יעקב ובניו במצרים: **בן פרת עלי עין בנות**. וענינו היה כענין ענף של גפן פוריה סמוך למעין שהיא פורת ומגדלת בנות שהן ענפים: **צעדה עלי שור**. באופן שאותה הגפן צעדה על החומה או הגדר אשר לפני העין באופן שקודם לכן לא היתה נראית מצד השני לחומה והיתה בלתי נודעת לגמרי ליושבים שם ואחר שצעדה על החומה נודעה היא ובנותיה. וכן קרה ליעקב בענין יוסף ובניו שלא היה יודע מציאות יוסף וכמו רגע נגלו אליו הוא ובניו כענין ראה פניך לא פללתי וכו':

כג **וישממוהו בעלי חצים**. בעלי לה"ר כענין חץ שחוט לשונם מהם היה שר המשקים באמרו נער עברי עבד ומהם קצת עבדי פרעה שאמרו רז"ל (סוטה פרק אלו נאמרין) שאמרו למלך עבד שקנה אותו רבו בעשרים כסף ימשול עלינו:

כד **ותשב באיתן קשתו**. אמנם קשתו של יוסף לירות חץ על מספרי לה"ר ישבה באיתן והוא המלך באמרו אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו. ובאמרו אין נבון וחכם כמוך: **ויפזו זרועי ידיו**. בנתינת טבעת פרעה על ידו: **מידי אביר יעקב**. אמנם זאת ההצלה וההצלחה היתה לך מידי אביר של יעקב שמקיים את בניו. וכן קיים אותך והצילך מבעלי החצים אשר שטמוך וימררו ורבו: **משם**. ומדרך טובו זה: **רועה אבן ישראל**. הוא רועה ישראל המתקיימים כמו אבן יקרה או בלתי יקרה התגזרת אבן די לא בידין כו':

כה **מאל אביך**. וגם כן היה לך זה מאת האל יתברך באשר הוא אל אביך שאמר לי שהנחמה תהיה לזרעי אחר השפלות כאמרו והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת: **ויעזרך**. שלא תפול עוד: **ואת שדי**. ומאת אל שדי שאמר לי אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך מאתו היתה לך זאת המעלה: **ויברכך**. בלתי אמצעי לא כברכתו למנשה ולאפרים שהיתה ע"י המלאך הגואל ולא כברכת יצחק אבי וברכת משה לבאי הארץ שהיתה מפי אדם אכל הוא יהיה המברך כמו שאמר יצחק ליעקב ואל שדי יברך אותך. וכן משה לישראל קודם חטאם במרגלים כאמרו ויברך אתכם כאשר דבר לכם: **ברכות שמים מעל**. באופן שמספר ימיד ימלא: **ברכות תהום רובצת תחת**. והם ברכות במזונות ובממון: **ברכות שדים ורחם**. והם ברכות בבנים על הפך רחם משכיל ושדים צומקים:

כו **ברכות אביך**. ויברכך גם כן ברכות אביך והם כאמרו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה שהוא נחלה בלא מצרים וכאמרו ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך. והוא אשר עתיד לשרידים אשר ה' קורא כאמרו כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. וכאמרו ואתם כהני ה' תקראו: **גברו על ברכות הורי**. ואמרתי ברכות אביך כי גברו על הברכות שקבלו הורי: **עז תאות גבעות עולם**. שברכותי התפשטו עד גבול שני צדי חלק הגלגל של מהלך השמש היוצא מרכז המגבילים את היבשה שהם שתי קצות עולם הזמניים ונפסדים. וקרא גבעות

עולם את ב' חלקיו המגבילים את היבשה מפני גבהם ממרכז הארץ על תמונת גבעה. וברכותיו אלה היו כשנאמר לו ופרצת ונברכו בך שהיא ברכת אושד נצחי אשר בה יתברך כל המין האנושי: **תהיין לראש יוסף**. מפי עליון שישלח ממרום ברכותיו לראש יוסף בלתי אמצעי. וכן אמר משה רבינו אחר שאמר ורצון שוכני סנה שהוא אלהי מרום וברכותיו ממרום תבואתה לראש יוסף: **ולקדקד נזיר אחיו**. וזה כי בהיותו נזיר מועטר בנזר שליט בין אחיו העידו מעשיו שהוא ראוי לקבל ברכות מאת האל יתבי בלתי אמצעי וכן היה זרעו במעלה קרוב לשבט המלכות כאמרו כדבר אפרים רתת נשיא הוא בישראל וממנו הי ראשון לשופטים ונבחר ראשון למלך כאשר נחלקה מלכות בית דוד:

[כז] **זאב יטרף**. תוקף הזאב וטרפו הוא בבקר ובערב עם מעוט האור כאמרו וחדו מזאבי ערב. וכן היה ענין בנימין כי היתה מלכותו בתחלת זריחת מלכות אחיו בימי שאול ואחר אבדן מלכותו בימי מרדכי ואסתר כי אמנם מלכות בית שני היה כמו רגע ועם שעבוד על הדוב:

[כח] **כל אלה שבטי ישראל**. אלה שהזכיר יעקב כאן הם הי"ב שבטים באמת אשר נכתבו על החשן והאפוד לזכרון לפני ה' והיו בברית הר גריזים והר עיבל וכנגדם הקים משה שתי עשרה מצבה ויהושע הקי אבני בירדן ובגלגל ואליהו הקי אבנים במזבח אבל מנשה ואפרים לא היו במנין השבטים זולתי בענין ירושת הארץ והנמשך אליה בהעד' שבט לוי: **ויברך אותם**. בזולת מה שאמר למעלה: **איש אשר כברכתו ברך אותם**. לכל אחד מהם נתן ברכה צריכה לו ביחוד כגון ליהודה בענין המלכות וליששכר בענין התורה וללוי בענין העבודה:

[ל] **אשר קנה אברהם**. מפני שישבו בארץ אחרת ימים ושנים הודיעם את קנין אברהם לאחזת קבר מאת עפרון ומאת בני חת ושכבר קברו שם הוא ושני דורות קודמים באופן שלא יוכל אדם לערער:

בראשית פרק-נ

[ג] **ויבכו אותו מצרים**. לא בלבד לכבוד יוסף ובמצותו אבל מצד ישראל שהיה ראוי לשררה:

[ד] **וידבר יוסף אל בית פרעה**. כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק:

[ז] **ויעלו אתו**. בלתי מצותו: **זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים**. להיות נחשב לחכם בעיני חכמי הדור כאמרו וזקניו יחכם:

[ט] **גם רכב גם פרשים**. שהיה נחשב לאיש חיל בעיני אנשי המלחמה:

[טז] **ויצו אל יוסף**. צוו לעבדי יעקב או זולתם על אודות יוסף כמו ויצום אל בני ישראל: **לאמר אביך צוה**. צוה שיאמרו ליוסף אביך צוה לנו שנאמר אליך מאלינו

לא מצדו שאינו חושד אותך כלל אבל שאם ייראו אחיך נאמר אליך אלה הדברים: **לפני מותו**. באותו הפרק צוה ולא היה לנו פנאי לדבר אליך. אז

יז **ויבך יוסף**. בהזכירם את אביו ואת חבתו שלא חשדו:

יט **התחת אלהי אני**. האמנם אני דיין תחתיו שאדון אחר גזרותיו ואעניש מי שהיה שליח מאתו לעשותם כמו בית דין המבטל דברי ב"ד חבירו. כי אמנם הייתם שלוחיו בזה בלי ספק כענין לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים:

כ **ואתם חשבתם עלי רעה**. הנה פעולתכם היתה כשגגה שחשבתם אותי לרודף ואם היה זה האמת היה פעולתכם בדין: **אלהים חשבה לטובה**. המציא בכם זאת השגגה לתכלית טוב:

כו **ויחנטו אותו ויישם בארון**. באותו הארון שהיתה החנטה בו הניחו עצמותיו ולא קברוהו בקרקע ובזה נודע הארון לדורות שנאי ויקח משה את עצמות יוסף: חסלת פרשת ויחי: סליק ספר בראשית בעזר העושה כל בימים ששת